

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

На правах рукопису

ЛОБОДА Юлія Анатоліївна

УДК 81'255.4+811.111

**ВІДТВОРЕННЯ ЕКСПРЕСИВНИХ ЗАСОБІВ ПОЛІТИЧНИХ ПРОМОВ
УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ
(НА МАТЕРІАЛІ ПУБЛІЧНИХ ВИСТУПІВ ПОЛІТИКІВ ВЕЛИКОЇ
БРИТАНІЇ ТА США)**

Спеціальність 10.02.16 – перекладознавство

Дисертація на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Науковий керівник:
кандидат філологічних наук, доцент
Гнатюк Наталія Георгіївна

Київ – 2011

ЗМІСТ

Перелік умовних скорочень та позначень	5
ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНІ	
ХАРАКТЕРИСТИКИ ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ В	
ПЛОЩИНІ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА	
1.1. Феномен перекладу у вимірі сучасної лінгвістики	16
1.2. Категорія експресивності в перекладознавчому аспекті	24
1.3. Засади неориторики як основа вибору перекладацьких стратегій	28
1.4. Тексти політичного дискурсу як об'єкт перекладознавчого аналізу	35
1.4.1. Характеристики політичного дискурсу в аспекті перекладознавства	35
1.4.2. Політична промова як об'єкт застосування перекладацьких стратегій	43
Висновки до першого розділу	47
 РОЗДІЛ 2. ВІДТВОРЕННЯ ЕКСПРЕСИВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ	
ОБРАЗНИХ ЗАСОБІВ АНГЛОМОВНОГО	
ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ	
2.1. Синтагматичний і парадигматичний рівні образотворчості і проблема досягнення перлокутивного ефекту при перекладі	49
2.2. Проблема збереження експресії на рівні тропеїки	52

2.2.1. Рівні стратифікації тропів і концепція Р. Якобсона	52
2.2.2. Шляхи відтворення експресивного потенціалу метафори	54
2.2.3. Шляхи відтворення експресивного потенціалу епітетів, порівнянь, оксюморонів	76
2.3. Проблема збереження експресії на синтагматичному рівні образотворчості	83
2.3.1. Антитеза, перерахування	83
2.3.2. Анафора і епіфора	91
2.3.3. Риторичне запитання, еліпсис, підхоплення ..	102
2.4. Проблема збереження експресивного потенціалу метафоризованих і фразеологізованих мовних одиниць при перекладі	109
Висновки до другого розділу	115

РОЗДІЛ 3. ПРАГМАКУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТ ПЕРЕКЛАДУ ЕМОЦІЙНО-ЕКСПРЕСИВНИХ ЗАСОБІВ ПОБУДОВИ АНГЛОМОВНОГО ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ	117
3.1. Прагматичні аспекти інтерпретації засобів виразності	117
3.2. Еквівалентний переклад експресивно навантажених мовних одиниць	123
3.2.1. Трансформаційно-адаптаційні моделі перекладу реалій	123

3.2.2. Прагматична адаптація лексичних новотворів	128
3.2.3. Перекладацькі трансформації емотивної лексики	129
3.2.4. Особливості відтворення ксенізмів у перекладах політичних промов	134
3.2.5. Транслювання евфемізмів і дисфемізмів МП	136
3.2.6. Синтаксично-стильова еквівалентність	143
3.2.7. Проблеми відтворення “бушизмів” мовою перекладу	148
3.3. Відтворення культурного компоненту засобів експресії при перекладі політичних промов	152
3.3.1. Прагмакультурні аспекти відтворення міфологем МП	152
3.3.2. Особливості перекладу цитат та алюзій	160
Висновки до третього розділу	168
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	170
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	175
СПИСОК ДОВІДКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ	210
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ	213

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ ТА ПОЗНАЧЕНЬ

Араб. – арабська мова

Грец. – грецька мова

Д.-гр. – давньогрецька мова

Латин. – латинська мова

МО – мова оригіналу

МП – мова перекладу

ТО – текст оригіналу

ТП – текст перекладу

Курсивом – виділяються слова, яким надається особливе значення

Жирним курсивом – поняття і терміни, що вводяться в текст роботи вперше

Підкресленням – рівні стратифікації

ВСТУП

Переклад є однією з найдавніших форм комунікації, інтерес до якої не згасає й з настанням третього тисячоліття. Водночас нові часи несуть із собою новітні тенденції розвитку перекладознавства, а масштаби цивілізаційного процесу і глобальний міжкультурний діалог, розширюючи діапазон сфер міжмовної комунікації, вимагають застосування сучасних підходів і точок зору щодо осмислення феномену відтворення змісту повідомлення засобами іншої мови.

На даному етапі найбільш активного розвитку зазнає сфера політичної комунікації як своєрідне соціально-інформаційне поле політики, котре становить сукупність процесів інформаційного обміну та передачі політичної інформації, які структурують політичну діяльність і надають їй нового значення [А. П. Чудінов]. Фундаментальні дослідження у галузі політичної комунікації з'явилися наприкінці 40-х – на початку 50-х років ХХ ст., але й сьогодні інтерес науковців до неї не лише не згасає, але й набирає нових обертів, що зумовлено, з одного боку процесами глобалізації, з іншого – беззупинним удосконаленням політичних технологій, зростанням ролі засобів масової інформації, дедалі більшою театралізацією політичного життя і перетворення його на потужний інструмент формування громадської думки.

Як сукупність вербально виражених комунікативних актів (дискурс), сфера політичного спілкування потрапляє й у коло інтересів лінгвістики та перекладознавства. Про зростання наукового інтересу до вивчення цього багатоаспектного явища свідчить значна кількість праць українських та зарубіжних вчених, у яких досліджується низка аспектів, пов'язаних із функціонуванням текстів політичного дискурсу, зокрема: численні дослідження з лінгвістики тексту і теорії дискурсу (Р.Водак, В.І Карасік, В.

Коннеллі); розгляд риторичної організації текстів політичного характеру (роботи Г.К. Міхальської, Х. Пелермана, І.А. Стерніна, Г.Г. Хазагерова); метафоричному моделюванню політичного дискурсу присвячено розвідки А.М. Баранова, Ю.М. Караулова, Дж. Лакоффа, М. Осборна, А.П. Чудінова; Дж. Серль, П. Стросон, Т.М. Ушакова, К.І. Алексєєв досліджують види й способи реалізації інтенції в політичних текстах; класифікація стратегій і тактик політичного дискурсу (на матеріалі російської мови) розроблена в працях О.С. Іссерс, О.Н. Паршиної; специфіці маніпулятивного впливу присвячено монографії О. Л. Михальової, Г.Г. Почепцова та О.Й. Шейгал; А.Д. Белова та Л.Л. Славова вивчають лінгвопрагматичні особливості сучасного американського політичного дискурсу. Єдиною лакуною залишається аналіз політичних промов з перекладознавчих засад.

Отже, з огляду на глобальний інтелектуальний *міжкультурний*, а саме *міжмовний* діалог, політичний дискурс викликає й закономірний інтерес фахівців у галузі перекладознавства. Одним із найбільш актуальних завдань політичної лінгвістики як галузі лінгвістики, що виникла на перехресті лінгвістики і політології, на сьогоднішній день є вивчення механізмів реалізації *персуазивної* функції політичного дискурсу, що передбачає дослідження здатності мовних одиниць здійснювати результативний експресивний вплив, спонукаючи цільову аудиторію до певних дій (праці О. Л. Михальової, А. П. Чудінова, О. Й. Шейгал, Н. Феарклау та ін.). У галузі перекладознавства цей вектор розгортання сучасної політичної лінгвістики екстраполюється як необхідність дослідження механізмів збереження (відтворення) потенціалу експресивних засобів мови оригіналу засобами мови перекладу, що вимагає комплексного вивчення текстів політичного дискурсу в площині взаємодії семантичного, експресивного і прагматичного рівнів його будови. Зазначений підхід зумовлений, передусім, необхідністю формулювання як загальнотеоретичних положень, так і увиразнення практичних підходів до відтворення комунікативного і прагматико-

семантичного аспектів функціонування текстів політичного дискурсу мовою перекладу. Пошук та обґрунтування критеріїв адекватності та вірності перекладацьких рішень при прагматичній адаптації текстів політичної змістової орієнтації допоможе виявити й узагальнити особливості актуалізації мовних засобів експресії цільовою мовою.

Водночас актуальним на нинішньому етапі розвитку політичної комунікації залишається вивчення політичної промови як одного з основних типів висловлювань, що функціонують у просторі політичного дискурсу. В умовах глобалізації світу політичні промови, що належать до текстів, які сьогодні досить часто перекладаються, набувають особливого значення. Широко тиражовані засобами масової інформації (преса, телебачення, Інтернет) мовою оригіналу та у перекладах на національні мови, промови сучасних політичних діячів різних країн, особливо таких впливових, як США, Росія, Велика Британія та ін., виступають потужним засобом формування думки *світової* спільноти й інструментом маніпуляцій, здійснюваних у *світових* масштабах. Особлива роль політичних промов у сучасному світі зумовила й закономірний інтерес науковців до цього типу текстів політичного дискурсу і появу цілої низки досліджень, в яких політична промова, у тому числі й англомова, розглядається у різних аспектах: з точки зору фонетичної специфіки (О. І. Голошумова, Л. В. Постнікова), ролі просодії у відтворенні риторичної орієнтованості політичної промови (М. Ю. Сайранян), просодичної реалізації функції впливу (О. М. Красильнікова), ритмічної організації (Ю. А. Васік), лексико-граматичних особливостей та композиційної структури (М. Д. Гулей).

Особливий інтерес до проявів експресивного начала у текстах політичних промов зумовлений і постмодерністською риторичною традицією, яка пропагує зміщення акценту зі змістовного аспекту інформації на засоби її оформлення та подачі. Тому перекладознавчий аспект вивчення текстів політичного дискурсу вимагає ґрунтовного дослідження механізмів та

прийомів збереження емоційного впливу мовних засобів експресії при здійсненні відповідних міжмовних перетворень.

Таким чином, **актуальність** теми дисертації зумовлюється:

1) процесами глобалізації й інтенсифікації міжкультурного діалогу, одним з проявів якого є політична комунікація;

2) зростаючим значенням жанру політичної промови як засобу формування думки широкої (у тому числі й світової) громадськості і відсутністю досліджень, пов'язаних із вивченням шляхів відтворення експресивного потенціалу політичної промови у процесі перекладу засобами цільової мови;

3) необхідністю дослідження й осмислення найсучасніших зразків жанру політичної промови у їх конкретних національно-мовних варіантах.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами
Дослідження виконано в межах планової тематики Кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка і відповідає комплексній міжкафедральній науковій темі “Європейські мови та культури в контексті глобалізації світових процесів” (код 01 БФ0147-01), затвердженої Міністерством освіти і науки України.

Метою дослідження є комплексний аналіз шляхів відтворення мовних засобів експресії в процесі перекладу українською мовою політичних промов сучасних англомовних політичних діячів і зіставлення експресивного потенціалу текстів оригіналу та текстів перекладу.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення наступних **завдань**:

- узагальнити й конкретизувати теоретичні засади дослідження проблем відтворення експресивного потенціалу стосовно перекладу текстів політичного дискурсу;

- з'ясувати відповідність тексту перекладу тексту оригіналу щодо ступеня глибини відтворення експресії;
- визначити основні шляхи відтворення при перекладі експресивного потенціалу риторичних прийомів;
- розглянути функції експресивного синтаксису у промовах англомовних політичних діячів і шляхи відтворення цих функцій українською мовою;
- змодельовати з перекладознавчої точки зору процес прагматичної адаптації етноспецифічних реалій і стилістично-маркованих одиниць;
- окреслити основні прийоми відтворення при перекладі особливостей ідіолекту політика (на прикладі “бушизмів”).

Матеріалом дослідження слугували найновіші тексти, що з'явилися у просторі політичного дискурсу: передвиборчі і президентські промови чинного Президента Сполучених Штатів Барака Обами, Першої леді США Мішель Обами, держсекретарки США Гіларі Клінтон (2008–2010 рр.), Дж. Буша-молодшого, а також класичні взірці ораторського мистецтва – промови Мартіна Лютера Кінга, Рональда Рейгана, экс-прем'єр-міністрів Великої Британії Маргарет Тетчер і Тоні Блера. При цьому індивідуальні особливості промовців (расові, гендерні, вікові, соціальні) до уваги не бралися. В окремих випадках для забезпечення цілісного уявлення щодо відтворення експресивного потенціалу тексту оригіналу засобами цільової (української) мови до аналізу залучалися англомовні статті на суспільно-політичну тематику. Обсяг опрацьованого матеріалу становить 10000 сторінок. Основним джерелом матеріалу слугували тексти промов названих політичних діячів, представлені у мережі Інтернет протягом 2008-2010 рр. (сайти: americanrhetoric.com, cnn.com, barackobama.com, blackwomenforobama.wordpress.com, margaretthatcher.org, obamaspeeches.com, guardian.co.uk, kiev.usembassy.gov, news.bbc.co.uk, telegraph.co.uk,

uk.reuters.com, uspolitics.about.com, washingtonpost.com, mideastweb.org, foxnews.com, nathanielturner.com, ibiblio.org, а також офіційний сайт Гілари Клінтон та ін.) та їх україномовні переклади. У випадку відсутності останніх пропонувався власний варіант перекладу тексту оригіналу.

Об'єкт дослідження становлять методи і прийоми відтворення експресивного заряду мовних засобів у текстах англомовного політичного дискурсу при перекладі українською мовою.

Предметом дослідження виступають мовні засоби експресії, що вживаються у публічних промовах англомовних політичних діячів з метою акцентованої та виразної подачі інформації та їх відповідники мовою перекладу.

Теоретико-методологічну базу дослідження визначили ідеї та концепції, викладені у наукових працях вчених – представників вітчизняних та закордонних лінгвістичних шкіл. До їх числа відносимо класичні джерела з лінгвістики і перекладознавства (їх авторами є Ю. Д. Апресян, І. В. Арнольд, І. С. Алексєєва, Т. ван Дейк, В. Г. Гак, І. Р. Гальперін, Р. П. Зорівчак, Г. Єгер, В. Н. Комісаров, Т. Р. Левицька, Ю. Найда, А. Нойберт, П. Ньюмарк, Я. І. Рецкер, М. Снелл-Хорнбі, О. Д. Швейцер, М. Шудсон, Н. Хомскі та ін.); а також роботи останніх років (дослідження Н. Д. Арутюнової, А. Д. Белової, Є. В. Бреус, В. Д. Девкіна, Н. А. Дьяконової, М. М. Кожиної, В. В. Коптілова, І. В. Корунця, О. О. Селіванової, І. А. Стерніна, В. М. Телії, Т. О. Фесенко, О. І. Чередниченка, Г. М. Яворської, М. А. Яковлевої); дослідження з проблем експресивності тексту (Ш. Баллі, Є. М. Галкіної-Федорук, Г. В. Вахітової, З. Г. Коцюби, Ф. А. Литвин, Н. А. Лук'янової, С. В. Марченко, В. А. Маслової); роботи з теорії комунікації, проблем функціонування політичного дискурсу і політичної лінгвістики (М. М. Бахтіна, А. М. Баранова, Ф. С. Бацевича, Е. В. Будаєва, О. Л. Міхальнової, Г. Г. Почепцова, Р. Ратмайр, К. Рейс, К. С. Серажим, Г. С. Соловей, С. В. Тхоровської, С. А. Ушакіна,

В. А. Ущиної, П. Чілтона, А. П. Чудінова, Н. Ферклау та ін.); дослідження з риторики і теорії метафори (Р. Блакара, М. Джонсона, Дж. Лакоффа, М. Осборна, Ю. В. Рождественського, Х. Перельмана, П. Серіо, Т. Г. Хазагерова, Дж. Чартеріс-Блека, Н. Г. Шехтман, О. Й. Шейгал та ін.).

На захист виносяться наступні положення:

1. У сучасному політичному дискурсі актуалізація речення та експресія перетинаються у площині прагматики як комунікативно значимої категорії, отже, здійснення адресатом глибокого комунікативного впливу на цільову аудиторію завдяки вживанню стилістично-маркованих одиниць вимагає стилістичних модифікацій при перекладі для збереження експресивного змісту ТО.

2. Лінгвориторичні параметри соціально-орієнтованого дискурсу демонструють кореляцію ідеологем, міфологем та стилістично-маркованої лексики, створюючи гіперекспресивність повідомлення, що при перекладі потребує адекватного відтворення засобами цільової мови.

3. Особливу роль у соціально-орієнтованій комунікації відіграють мовні засоби експресії ТО, спрямовані на досягнення персуазивного ефекту. Їх відтворення мовою перекладу вимагає синтезованого, інтегративного лінгвориторичного підходу із урахуванням прагмалінгвістичних аспектів.

4. При відтворенні комунікативної інтенції слід враховувати аргументативну стратегію автора тексту загалом, ключовий характер тих чи інших змістових експресивних компонентів.

5. Одним із найскладніших викликів для перекладача є відтворення асоціативно-образних ланцюгів із нанизуванням різноманітних стилістичних прийомів. У такому випадку виникає необхідність урахування системних відношень усіх змістових компонентів категорії експресивності, оскільки вони можуть бути представлені в текстах з певними девіаціями залежно від жанрових, стилістичних та індивідуально-авторських особливостей. Даний напрямок аналізу передбачає виявлення засобів вираження смислової

інформації, що створюють емоційно-експресивний відтінок та визначення їх стилістичної значимості з метою здійснення відповідного емоційного впливу на носіїв МП.

Вибір методів дослідження зумовлений як природою об'єкту, що вивчається, так і підходами до його перекладознавчого аналізу. Окрім загальноемпіричних методів, які включають індуктивні та дедуктивні підходи до вивчення матеріалу, нами застосовуються методи дискурсивного, структурно-семантичного, компаративного, прагмалінгвістичного, перекладацького аналізу, а також методика контекстної інтерпретації.

Наукова новизна дисертації зумовлюється тим, що вперше в українському перекладознавстві здійснено спробу *комплексного* перекладознавчого аналізу шляхів відтворення мовних засобів експресії промов сучасних англомовних політичних діячів цільовою мовою з урахуванням авторської інтенції та прагматичного потенціалу вихідного тексту.

Теоретичне значення роботи полягає у тому, що її результати є певним внеском до часткової теорії перекладу, у розробці концепції перекладу та окресленні відповідних стратегій і тактик збережень експресивного змісту політичних промов. Всебічне дослідження експресивної функції мовних одиниць слугуватиме підґрунтям для наступних розвідок, теоретичних праць і узагальнень новітніх теоретичних положень у галузі перекладознавства.

Практичне значення Результати дослідження можуть бути використані як у перекладознавчій практиці, так і при укладанні лекційних курсів з теорії перекладу, при проведенні семінарських і практичних занять з перекладознавства. Отримані результати стануть у нагоді при розв'язанні проблем перекладу жанру політичної промови.

Апробація результатів дослідження Результати дисертаційного дослідження були апробовані на міжнародних наукових конференціях,

зокрема на конференції молодих учених в Інституті філології Київського національного університета імені Тараса Шевченка (9–11 квітня 2008 р.); на XVII Міжнародній конференції “Мова і культура” ім. проф. Сергія Бураго (23–27 червня 2008 р.; на Конференції молодих учених в Інституті філології КНУ імені Тараса Шевченка (14 квітня 2010 р.), на Міжнародній науковій конференції “Мова як світ світів. Граматика і поетика текстових структур”(18–19 листопада 2010 р.)

Публікації За результатами дослідження опубліковано 5 одноосібних статей у виданнях, затверджених ВАК України як фахові.

Структура роботи підпорядкована досягненню поставленої мети та завдань. Дисертаційне дослідження складається з переліку умовних скорочень та позначень, вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації – 221 стор., з них основний текст – 174 стор.

У **Переліку умовних скорочень та позначень** наведено використані в дисертації термінологічні скорочення й позначення з їх поясненням.

У **Вступі** обґрунтовано вибір теми, її актуальність, визначено мету, завдання, об’єкт, предмет і методи дослідження, висвітлено наукову новизну, теоретичне значення та практичну цінність роботи, сформульовано положення, що виносяться на захист.

У першому розділі **“Комунікативно-прагматичні характеристики політичного дискурсу в площині перекладознавства”** окреслюються теоретичні положення, які формують базис дослідження категорії експресивності та визначають шляхи її відтворення при перекладі, уточнюються основні терміни, у площині нериторичних засад розглядаються риторичні прийоми, що забезпечують експресивність мовлення і персуазивний ефект комунікації; приділено увагу важливим для перекладу типологічним характеристикам та структурі політичних промов,

розглядаються аспектуальний та універсальний типи перекладацьких стратегій.

У другому розділі **“Відтворення експресивного потенціалу образних засобів англомовного політичного дискурсу”** з перекладознавчих позицій розглядаються шляхи збереження поглибленого емоційного впливу на реципієнта ТП, досліджено *комплексне* використання ораторами різноманітних лексико-стилістичних засобів, головним призначенням яких є створення образів-символів та семантична організація простору повідомлення; аналізуються основні методи розкриття потенціалу стилістично-маркованих одиниць МП.

У третьому розділі **“Прагмакультурний аспект перекладу емоційно-експресивних засобів побудови англомовного політичного дискурсу”** проводиться компаративний аналіз текстів МО та МП, досліджуються трансформаційні моделі перекладу образних засобів, розглядаються причинно-наслідкові зв'язки застосування трансформацій при прагматичній адаптації метафоризованих та фразеологізованих висловів. Окреслено шляхи відтворення культурного компоненту засобів експресії при перекладі політичних промов, методи досягнення перлокутивного ефекту при перекладі алюзій і цитат, розкрито прагмакультурні аспекти відтворення міфологем МП.

У **загальних висновках** підбиваються підсумки проведеного дослідження і окреслюються причини застосування та прийоми збереження емоційного впливу мовних засобів експресії при здійсненні відповідних міжмовних перетворень.

РОЗДІЛ 1

КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ В ПЛОЩИНІ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА

1.1. Феномен перекладу у вимірі сучасної лінгвістики

Явище перекладу як культурний феномен і форма міжнародних і міжмовних контактів бере початок ще в античному світі, коли практичні потреби, рівень розвитку культурної й естетичної свідомості людства спричинив необхідність вироблення певних *теоретичних настанов і правил перекладу*. Протягом наступних століть кожна епоха, накопичуючи безцінний досвід у сфері відтворення текстів іншими мовами, робила свій внесок до скарбниці перекладознавства. Ці надбання виформували теоретичну базу для пошуків лінгвістів ХХ ст.

У наукових колах активно точилися і точаться дискусії стосовно того, є переклад творчістю (співтворчістю) чи ж винятково науковим процесом, котрий вимагає чіткої теоретико-методичної регламентації. Цю проблему О. Д. Швейцер визначив як “одне з найбільш гострих питань” [327, с. 7] у теорії перекладу. О. Д. Швейцер стверджував, що переклад не відрізняється від будь-якого іншого акту мовленнєвої діяльності і тому не доводиться вести мову про більшу свободу творчості у галузі перекладу порівняно з іншими її видами, а тому лінгвістичний підхід до нього видається цілком обґрунтованим. При цьому, однак, дослідник не стверджує, що лінгвістичний підхід є єдино можливим у дослідженні перекладу. Вчений зазначає, що, попри те, що провідна роль лінгвістики у вивченні перекладу визначається ключовою функцією мови у цьому процесі, “переклад не може бути зведений до процесу, що чітко б вкладався у лінгвістичний алгоритм, оскільки переклад є одночасно і лінгвістичним, і культурним явищем” [327, с. 7]. При

цьому дослідник наголошує й роль екстралінгвістичних чинників перекладу, стверджуючи, що культура є другою моделюючою системою (“culture is a secondary modelling system of translation”) [327, с. 15].

Підсумовуючи сутність відмінностей між лінгвістичним і літературним підходами до перекладу, звернемося до ідей О. Д. Швейцера, який зазначив, що “лінгвістичний підхід довів свою користь у з’ясуванні чинників лінгвістичного порядку, особливо структурних і функціональних відмінностей, залишивши у цьому плані позаду деякі перекладацькі стратегії, тоді як літературний підхід допоміг виявити вплив літературних традицій на норми перекладу” [260, с. 19].

Переклад як лінгвістичний феномен у найбільш загальному формулюванні визначається як вид мовного посередництва, при якому зміст іншомовного оригіналу передається цільовою мовою шляхом створення комунікативно рівноцінного тексту. Саме так розумів переклад один з “метрів” східнослов’янського перекладознавства В. Н. Комісаров. Водночас О. Д. Швейцер розглядав таке мовне посередництво лише як фазу перекодування з однієї природної мови на іншу у процесі перекладу [260, с. 43]. Поширення набуло й визначення перекладу О. С. Ахманової, у якому переклад презентується як “відшукування у іншій мові таких засобів вираження, котрі забезпечували б передачу на неї не лише власне інформації, але й найбільш повної відповідності нового тексту початковому також і за формою (внутрішньою і зовнішньою)” [360, с. 316].

Ще донедавна в теорії перекладу переважали *мікролінгвістичні* концепції, підґрунтя яких становили припущення про те, що перекладацька еквівалентність досягається структурно-формальними і функціональними відповідностями між текстом-оригіналом й перекладом. Останніми роками мікролінгвістичним концепціям дедалі наполегливіше протиставляються *макролінгвістичні* (комунікативні) концепції (обидва терміни

А. І. Приходько), тобто такі, в яких враховується взаємодія мовних і позамовних факторів у процесі перекладу.

На сьогоднішній день в арсеналі перекладознавства існує кілька термінологічних визначень, що використовуються на позначення видів перекладу, котрі розрізняються залежно від рівня смислової точності відтворення у них тексту (чи окремих частин) оригіналу. Коротко нагадаємо їх нижче.

Адекватний переклад – переклад, що відповідає оригіналу і виражає ті ж самі комунікативні установки, що й оригінал. Адекватний переклад забезпечує прагматичні завдання перекладацького акту на максимально можливому для досягнення цієї мети рівні **еквівалентності**, котру зазвичай розуміють як спільність змісту, смислову близькість оригіналу й перекладу. На цій основі поряд з поняттям адекватного розрізняють **еквівалентний** переклад; при цьому **рівень еквівалентності** розуміють як ступінь смислової близькості оригінала й перекладу, яка (близькість) визначається частиною змісту оригіналу, що зберігається при перекладі.

У перекладознавстві вирізняють також **прагматично** (або **функціонально**) **адекватний переклад** – як різновид перекладу, котрий вірно відтворює основну (доминуючу) комунікативну функцію оригіналу.

Сьогодні переклад розглядається як *поліаспектне* явище, оскільки, як наголошує у своїй докторській дисертації М. Б. Лановик, він охоплює *усі* сфери людського буття, розуміючись як переклад з однієї національної мови на іншу у своєму найвужчому значенні і як переклад з культури на культуру, з епохи на епоху, з однієї мистецької чи знакової системи на іншу – у найширшому [135, с. 5]. У контексті нашого дослідження найбільш актуальним є розуміння перекладу 1) як *акту/процесу* мисленнєвої діяльності, спрямованої на “відтворення змісту, вираженого засобами однієї мови, засобами іншої мови” [60, с. 5] і 2) як *результату* цього процесу [там само].

Виходячи з того, що мова – це своєрідний *код* (тобто система позначень предметів і явищ об’єктивної дійсності за допомогою певних умовних знаків), І. С. Алексєєва потрактовує переклад як процес *перекодування*, оскільки кожен з умовних знаків у мові оригіналу замінюється знаками іншої знакової (мовної) системи [5].

Останніми роками з’явилися нові підходи до розуміння сутності перекладу. Вони були зумовлені тими загальними змінами, які відбулися в царині наукових методологій. Це стосується, зокрема, формування *когнітивно-діяльнісного* напрямку сучасного перекладознавства, засади якого визначені у працях І. С. Алексєєвої (2002), Г. І. Богіна (1989), І. Е. Ключанова (1999), О. М. Крюкова (1997), В. О. Рушачова (1997), Н. К. Рябцевої (1997), Ю. О. Сорокіна (2004), П. Х. Торопа (1982), Т. О. Фесенко (1999), В. І. Хайруліна (1995) та ін., у яких вивчаються проблеми, пов’язані із з’ясуванням специфіки вихідного тексту, співвіднесенням перекладацької діяльності з типом тексту і типом комунікації, пізнанням і особистістю перекладача. Так, О. М. Крюков виходить з *герменевтичної* моделі перекладу і розглядає його як “циклічний рух рівнями розуміння: мовне значення – рецептивний зміст – інтенціональний зміст – мовне значення – рецептивний зміст – інтенціональний зміст і знову з початку” [131, с. 83]; Т. О. Фесенко визначає переклад як особливий вид мовномисленнєвої діяльності, в якому “реалізується інтеграція двох семіотичних систем і двох лінгвокогнітивних моделей (МО і МП)” [235, с. 61].

У сучасному перекладознавстві для опису *процесу* перекладу широко використовується словосполучення *стратегія перекладу*. Зазначимо, що для теорії перекладознавства поняття “стратегія перекладу” не є новим, попри те, що у “класичних” підручниках і посібниках, присвячених перекладознавчим проблемам (Бархударов 1975; Комісаров 1973; Ревзин, Розенцвейг 1963; Рецкер 1974; Федоров 1983; Швейцер 1988 та ін.), цей термін практично не

використовувався, а вживався термін “дії перекладача”, зміст якого полягав у застосуванні перекладачем окремих “прийомів перекладу” (субституції, запозичення, парафрази тощо).

З метою з’ясування термінологічного значення словосполучення “стратегія перекладу” (“перекладацька стратегія”) зазначимо насамперед, що поняття *стратегічний* розуміється як загальний, недеталізований план будь-якої діяльності, розрахованої на тривалий час, спосіб досягнення складної мети”, “той, що стосується загальних, основних установок, важливих для підготовки й здійснення чогось” [14, с. 582–583].

О. М. Крюков у своєму навчальному посібнику “Теорія перекладу” використовує паралельно декілька (квазі)синонімічних термінопонять; він говорить про “план діяльності”, котрий розробляє перекладач [123, с. 48], “стратегію перекладу”, “стратегічну лінію”. При цьому “стратегічна лінія” визначається ним як те, “що потрібно зробити, аби рецептивний зміст, доступний іншомовному та інокультурному комунікантові, виявився у своїх присутніх ознаках аналогічним інтенційному задуму автора” [131, с. 159–160]. Н. К. Гарбовський у своєму навчальному посібнику “Теорія перекладу” дефініює стратегію перекладу як певну *генеральну* лінію поведінки перекладача, стратегію перетворення ним вихідного тексту у вигляді “деформації” останнього, коли вирішується питання про те, “що офірувати” [73, с. 502]. Стратегію незрідка розуміють і як принципи раціонального розподілу уваги перекладача чи забезпечення рівномірності розподілу когнітивних можливостей перекладача, які запобігають надміру словесної інформації шляхом застосування таких прийомів як *генералізація, свідомий пропуск інформації, додавання* тощо.

Проведений нами огляд літератури з перекладознавства дозволяє стверджувати, що сьогодні вирізняють два основні типи перекладацьких стратегій: *універсальні й аспектуальні*.

Універсальні перекладацькі стратегії можна визначити як *всезагальні* правила і норми, яких повинен дотримуватися перекладач, незалежно від мови і типу тексту, який підлягає перекладу.

На сьогодні загальні перекладацькі стратегії визначаються тими положеннями, які сформульовані передусім у працях В. Н. Комісарова, зокрема, “Лінгвістика перекладу” (М., 1980) і “Теорія перекладу (лінгвістичні аспекти)” (М., 1990). Розуміючи *перекладацьку стратегію* як “низку принципів настанов, з яких свідомо чи несвідомо виходить перекладач” [122], вчений-перекладознавець формулює кілька наступних принципів:

1. У процесі перекладу розуміння оригіналу завжди випереджає його переклад і є необхідною передумовою перекладацького акту;

2. Перекладач повинен відтворювати смисл, а не “букву” оригіналу (за винятком випадків транскрипції чи транслітерації);

3. При перекладі іншомовних текстів необхідно розрізняти більш і менш важливі елементи смислу. В. М. Комісаров зазначає, що зазвичай перекладач намагається якомога повніше передати зміст оригіналу і там, де це можливо, вдається до “прямого перекладу”, використовуючи аналогічні синтаксичні структури й найближчі відповідники лексичних одиниць оригіналу” [122]. Однак, оскільки не все у тексті оригіналу є для перекладача рівноцінним, він, розподіляючи частини цього змісту за рівнем важливості для даного акту комунікації, може – за необхідності – пожертвувати менш важливими елементами змісту задля кращого відтворення більш важливих елементів;

4. Четвертий принцип полягає у приматі цілого над його окремими частинами. Для перекладача це означає, що він може пожертвувати окремими, комунікативно не надто важливими деталями заради вірного відтворення змісту цілого тексту/висловлювання і вдатися до заміни мовних засобів, значення яких потрактовується як *частина* змісту;

5. Зміст наступного постулату можна висловити за допомогою відомого серед перекладачів афоризму про те, що переклад повинен звучати так, ніби його написав автор оригіналу за умови, що він писав би мовою перекладу. Це означає, що у текст перекладу повинні бути внесені такі зміни, щоб він став якомога більш *природним* для культури-реципієнта, тобто повністю відповідав нормам мови перекладу. Тут доречно згадати й ідею, висловлену американським лінгвістом Ю. Найдю (Nida) ще у праці 1964 р. “Toward a Science of Translating” (Leiden, 1964). Окреслюючи низку нових теоретичних положень, котрі могли б сформувати підґрунтя “науки перекладу” (science of translating) як самостійної галузі знання, дослідник висунув і принцип “функціональної”, чи “динамічної” еквівалентності, котру розумів як створення на МП тексту, сприйняття якого читачем (“receptor response”) буде *таким самим, як і сприйняття оригіналу читачем мовою оригіналу* [306, с. 12–16]. Подібне усвідомлення багатьма перекладознавцями необхідності функціональної (а не формальної) еквівалентності перекладу деактуалізує буквальний переклад як непридатний на сучасному етапі для створення цілісного тексту МП.

Зважаючи на суб’єктивні цільові установки щодо збереження в тексті перекладу елементів чужорідної соціокультурної реальності, практично завжди наявних у тексті оригіналу, розрізняють дві протилежні стратегії – “стратегію *форенізації* та *доместикації*” (за іншою термінологією – “стратегію *екзотизації* й *освоєння*”). Увиразнюючи сутність методу “форенізації”, ще Й. В. фон Гете наголошував, що перекладач, який достатньо близько підходить до оригіналу, так чи інакше відсторонюється від автентичності власної нації. Внаслідок цього виникає текст, який об’єктивно “підкреслює відмінність іншомовного тексту, підриваючи культурні коди, що існують у мові перекладу” [61] і “кидаючи виклик сприймаючій культурі”¹ [61]. Яскравий приклад перекладу, виконаного методом “форенізації”,

¹ Тут і далі переклад з рос. наш. – Ю.Л.

становить переклад Шекспірової трагедії “Юлій Цезар” Афанасія Фета (1858), який викликав чимало нарікань, суперечок, негативної критики через прагнення перекладача якомога точніше відтворити текст оригіналу, жертвуючи при цьому рідною мовою. Ця концепція перекладу, принципи якої були окреслені А. Фетом перед початком роботи над перекладом “Юлія Цезара” і відмінною рисою якої була творча установка на іншомовний текст, і отримала (первісно дещо іронічну) назву “буквалізм”.

Зазначимо також, що “запрограмована” на ігнорування традицій сприймаючої етнокультури перекладацька стратегія “форенізації” на сучасному етапі – під впливом настанов постмодернізму й постструктуралізму, психоаналізу, літературного критицизму – переживає своє відродження, зокрема, у французькій перекладацькій практиці, де цей метод перекладу отримав достатньо промовисту назву “*resistancy*” – “опір” .

Поряд з універсальними перекладацькими стратегіями в сучасному перекладознавстві вирізняють й стратегії *аспектуальні* (аспектні) котрі стосуються принципів засад вирішення *часткових* завдань у межах загальної настанови (тобто загальної стратегії перекладу).

Як сукупність *специфічних* правил і принципів перекладу іншомовних текстів, аспектуальна стратегія може використовуватися для:

- 1) відтворення у тексті перекладу *окремих аспектів* тексту оригіналу;
- 2) перекладу текстів, які функціонують у просторі *окремого* дискурсу.

З огляду на обрану тему дисертаційного дослідження, наш першочерговий інтерес викликають принципи перекладу, що застосовуються:

- а) з метою збереження експресивного заряду тексту оригіналу;
- б) до текстів, які функціонують у просторі *політичного* дискурсу.

1.2. Категорія експресивності в перекладознавчому аспекті

Проаналізовані вище теоретичні положення дозволяють розглядати збереження експресивного заряду ТО у ТП як одну з *аспектуальних* стратегій перекладу. Необхідність цілеспрямованого вивчення шляхів відтворення мовних засобів експресії щодо політичних промов набирає особливого значення з огляду на специфіку політичного мовлення, особливе призначення використовуваних у ньому мовних засобів, які актуалізують – в якості однієї з першочергових (згідно висновків О. О. Реформатського [185], Р. О. Якобсона [267], В. А. Авроніна [2] та ін.) – *експресивну функцію* мови. Ефективне використання експресивного потенціалу мови спроможне забезпечити успіх професійної діяльності будь-якого політичного лідера.

У межах даного підрозділу ми вважаємо за доцільне з'ясувати ключові аспекти сутності понять *експресивність* і *експресія*. Така необхідність продиктована тим, що завдання будь-якого перекладу, за твердженням одного з “корифеїв” перекладу на теренах східнослов'янського перекладознавства Я. І. Рецкера полягає у завданні передати цілісно й точно зміст оригіналу, зберігши його стилістичні *експресивні* особливості.

У широкий науковий обіг поняття *експресивність*, було запроваджене Шарлем Балі (“Французькій стилістиці”, опубл.1909), який розумів її як *емоційне* сприйняття дійсності й прагнення передати його реципієнту [20, с. 120]. При цьому для позначення цієї властивості мовлення Ш. Балі використовував не лише термін “*expressif*”, але й терміни “*emotif*” та “*affectif*”, не вбачаючи у них принципової відмінності. Таким чином, розуміючи експресивність як *однокомпонентне* явище, Ш.Балі, як слідом за ним В. Матезіус, Р. О. Якобсон, К. А. Рогова, Ю. М. Малинович, ототожнював її з *емотивністю*. Лінгвіст наголошував на можливості існування числених засобів і шляхів вираження одного й того ж самого емоційного змісту. Розмаїття експресивних засобів Ш. Баллі, випереджаючи досягнення когнітивної лінгвістики, виводив з асоціацій, спричинених

присутністю у пам'яті людини аналогічних виразів, що створювали “підсвідому синонімію” [20, с. 120].

У наступні десятиліття різні дослідники у своїх розвідках по-різному тлумачили природу експресивності. Зокрема, такі дослідники як І. В. Арнольд [9], Е. С. Азнаурова [4] та ін. відносили експресивність до розряду *стилістичних* категорій. В. Г. Гак [66], Н. А. Лук'янова [151], Й. А. Стернін [217], А. Вежбицька [57] та деякі інші учені-лінгвісти вбачали у експресивності *семантичний* феномен; В. М. Телія [223] розглядала експресивність як *функціонально-семантичну* категорію. Достатньо поширеним є також погляд на експресивність як на *функціональний* феномен. Деякі дослідники, зокрема, Дж. Остін, відносять експресивність до розряду *прагматичних* категорій.

На сьогодні, як зазначав О. В. Озаровський, “поняття “експресивного” на загал вживається для позначення особливої якості мовних одиниць, пов'язаної з їхньою “установкою на вираження”, з будь-яким підсиленням чи незвичним вираженням думки, почуття і волі у мові.

У відомому “Словнику лінгвістичних термінів” за ред. проф. О. С. Ахманової зміст поняття “експресивність” подається через поняття “експресія” (експресивність – це наявність експресії), котра (експресія) розуміється як “виражально-зображувальна властивість мовлення, що відрізняє його від звичайного (чи стилістично-нейтрального) і надає йому образності й емоційної забарвленості” [2, с. 523]. Окрім цього, авторка “Словника” розрізняє *експресивність адгерентну*, тобто таку властивість, котру слово чи вираз набувають лише у даному комунікативному акті, і *експресивність інгерентну* (експресивність значення) – тобто таку, яка “внутрішньо притаманна слову (чи виразу) як елементу (одиниці) мови” [2, с. 523].

Однією з гострих проблем у теорії експресивності було й залишається питання про її співвіднесеність з категорією *емоційності*. Як уже було

зазначено, Ш. Балі ототожнював експресивність і емоційність [20, с. 127]. В. В. Виноградов вбачав у емоційності одну з *складових* експресивності – поряд з мовною експресією і образністю. Л. М. Васильєв зазначав, що емоційність і експресивність становлять дві присутні складові категорії виразності і розглядав експресивність з точки зору “вираження позитивного чи негативного ставлення мовця до позначуваного”. У енциклопедичному словнику “Языкознание” експресивність визначається як “сукупність пов’язаних з категорією емоційної оцінки семантико-стилістичних ознак окремих мовних одиниць, котрі забезпечують їхню здатність виступати в комунікативному акті з метою створення певного ефекту” [3, с. 591].

Відома російська дослідниця Є. М. Галкіна-Федорук у своїй спеціальній праці “Об экспрессивности и эмоциональности в языке” (1958) розглядає експресивність у мовленні як “підсилення виразності і зображувальності” [69, с. 111]. Розмежовуючи поняття експресивності як безпосередньо *мовного* явища і емоційності, що є вислідом особливого *психологічного* стану людини, Є. М. Галкіна-Федорук, аналізуючи, зокрема, лексичні експресивні засоби, визначає їх як “емоційно забарвлені слова”, що “виражають *почуття* людини” і надають мовленню виразності, тобто роблять його *експресивним* [69, с. 114]. На думку В. Н. Телії, експресивність – це “сукупний продукт, вираження певного підсумку, створюваного цілою низкою суб’єктивно орієнтованих й емоційно забарвлених відношень суб’єкта мовлення до позначуваного” [223, с. 6]. У “Лінгвістичному енциклопедичному словнику” подано визначення експресивності як “сукупності семантико-стилістичних ознак одиниці мови, котрі забезпечують її здатність виступати в комунікативному акті як засіб вираження відношення мовця до змісту чи адресату мовлення” [364, с. 591].

Синтезувавши й переосмисливши ці та інші точки зору на категорію експресивності, викладені у лінгвістичній літературі, у своєму дисертаційному дослідженні ми виходимо з того, що поняття експресивності

є ширшим, ніж емоційність, і поряд з останньою, включає у себе ще й оцінність, а також інтенсивність. Відтак, надалі у роботі термін *експресивність* ми будемо використовувати на позначення будь-якого *підсилення* змісту тексту, *виділення* й *акцентування* інформації, котру цей текст передає, здійснюваного всіма можливими засобами. При цьому вихідним щодо виділення експресивного компонента тексту є визнання того, що експресивна функція тексту реалізується лише за умови включення тексту до процесу *комунікації*, тобто за умови *наявності реципієнта*, спроможного сприйняти повідомлення у текстовій формі.

Для реалізації експресивної функції мови у практичній діяльності людства виробилася розгалужена система засобів мовної експресії, репрезентованої насамперед тропами й фігурами як, за образним висловом В. М. Топорова, “*мовними жестами*”, котрі покликані оптимізувати комунікацію й забезпечити високий ступінь впливу дискурса на реципієнта. Чітке окреслення цих засобів є важливим водночас і для теорії, і для практики перекладу, оскільки недостатня увага до засобів і прийомів вираження експресії у тексті призводить до неадекватності перекладу і спотворення авторської інтенції.

Зазначимо, що експресивно зарядженими (тобто *експресивами* чи *експресемами*) можуть бути найрізноманітніші одиниці мови, незалежно від їх приналежності до тієї чи іншої мовної системи, – про це неодноразово згадувалося у спеціальній літературі. У залежності від формально-структурної приналежності способи вираження експресивності традиційно поділяються на фонетичні, лексичні, словотвірні, морфологічні й синтаксичні. Для письмового перекладу актуальними є останні три способи.

Словотвірні засоби включають передусім словотвір, у т. ч. й широкий діапазон пестливих й демінутивних афіксів.

Морфологічні експресивні засоби обіймають шар слів різної частиномовної приналежності (характерні вигуки, підсилюючі частки,

допоміжні дієслова, займенники), питомим для яких – окрім їх предметно-логічного значення – є ще й оцінний компонент.

Лексичні експресивні засоби представлені експресивно зарядженими словами та сталими виразами, що вже за своєю природою несуть у собі позитивну чи негативну оцінність.

На рівні *синтаксичної* системи мови експресія досягається переважно за допомогою інверсії, тобто зміни звичного порядку слів у реченні, шляхом використання еліптичних (неповних) синтаксичних конструкцій, у яких вилучено той чи інший член речення, а також завдяки *топікалізації*, тобто відособленню елемента тематичного характеру.

Водночас зазначимо, що близькою нам є позиція російської дослідниці Г. В. Вахітової, котра розрізняє поняття мовної й мовленнєвої експресивності. *Мовну* експресивність вона розуміє як сукупність узятих поза контекстом конотацій мовних одиниць; *мовленнєву* – як особливу організацію мовних засобів, котра створює загальну забарвленість мовлення і певну функціональну експресивність. *Мовні засоби вираження експресивності* становлять експресивні засоби, питомі для самої системи. Під *мовленнєвими засобами вираження експресивності* маються на увазі експресивні засоби, котрі стають такими лише в контексті конкретної ситуації мовленнєвого акту [55].

1.3 Засади неориторики як основа вибору перекладацьких стратегій

На риторичному рівні дискурсивної реалізації мовна експресія розробляється як проблема *неориторики* (вивчення засобів оптимальної побудови тексту в контексті практики мовного спілкування, функціонування тексту в різноманітних сферах мовлення) і у найбільш загальному вигляді позиціонується як наука про правила *переконливої* (персуазивної) комунікації.

З точки зору семасіології, при розгляді понять емоційності й експресивності як об'єктів відтворення в перекладі іншомовного (у нашому випадку англomовного) тексту, слід, передусім, розрізняти слова, що називають емоції (*to hate, to love, to like* etc.), залишаючись при цьому експресивно нейтральними, і слова, що викликають емоційну реакцію реципієнта. Це можуть бути: 1) вигуки (*ah, oh, wow* etc.); 2) стилістично знижені слова, вульгаризми, лайка (*damn, bloody*); 3) неологізми (*Putinocracy*); 4) слова-інтенсифікатори (*terrible, dreadful, great, nice*); 5) слова, утворені за допомогою словотвірних елементів (*birdie, ringlet*) тощо.

Окрім цього, “інструментом” для досягнення емоційності, оцінності, виразності висловлювання (що є складовими експресивності), слугують засоби риторики як сукупності особливих структурних форм, прийомів побудови, які розраховані на переконання читача та його експресивну “обробку”. Створенню експресивного ефекту сприяє насамперед використання різних видів *тропів* та *фігур* – специфічних словесних прийомів, які підсилюють зображувальність та виразність мовлення і роблять його більш переконливим за рахунок самої мовної форми.

У рамках інтегративної лінгвориторичної парадигми видається доцільним потрактування тропів як специфічних продуктів мовномисленневого процесу мовної особистості, які водночас репрезентують і один з головних механізмів розвитку та функціонування лексичної системи, а фігур як *особливих* вербально-когнітивних утворень, що синтезують у собі мисленневий і виражальний рівні мовлення продуцента дискурса.

У сучасному політичному мовленні особливого значення набирає метафора, яка ще від часів Арістотеля вшановувалася як найбільш поширений і найбільш експресивно заряджений з-поміж усіх тропів. Її функція полягає у тому, щоб за допомогою несподіваного асоціативного

зв'язку створити яскравий образ, який буде запам'ятовуватися. Підкреслюючи значення цього тропу як засобу ефективного впливу на споживача політичного дискурсу, Г. Г. Хазагеров [16] слушно зауважив, що у наші часи *одна вдала метафора* здатна змінити суспільне життя швидше, аніж м'язові зусилля багатьох людей. Подібні думки висловлюють й інші сучасні дослідники.

Як відомо, донедавна у лінгвістиці панував *вузьколексикологічний* підхід у поглядах на метафору. Однак, вислідом формування антропоцентричної парадигми наукового знання й, зокрема, лінгвістики, він змінився вивченням світу образів, відображених у плані *змісту* метафори, і способів їх (образів) вербальної репрезентації. При когнітивному підході дослідників цікавлять передусім способи мовної фіксації ментальних структур, а переклад розглядається не лише як посередник між двома мовними структурами, але як особливий когнітивний процес.

Окрім врахування загальновідомих риторичних фігур, не буде, вочевидь, помилкою стверджувати, що при перекладі кожної окремої політичної (чи будь-якої іншої промови) слід враховувати й особливості *ідіолекту* політика, що визначатиме розстановку відповідних акцентів у тексті перекладу, пріоритетне збереження ритміко-інтонаційних, лексико-стильових та інших особливостей його мовлення.

Використання з метою створення експресивного ефекту арсеналу засобів, напрацьованих у сфері риторики, вимагає врахування у нашому дослідженні й окремих аспектів цієї галузі знання, що з новою силою заявила про себе у середині ХХ ст. трактату Х. Перельмана [“Нова риторика. Трактат про аргументацію”, 1958], спричинивши встановлення у науковому обігу нового термінопоняття “*нова риторика (неориторика)*”.

Сучасну риторіку можна потрактовувати як науку про мистецтво правильного мовлення з *персуазивною метою*; це наука про *способи переконання*, різноманітні *форми мовного впливу* на аудиторію, що

здійснюється з урахуванням її особливостей і з метою отримання бажаного ефекту (О. К. Авелічев); наука *про умови й форми ефективної комунікації* (С. І. Гіндін); *переконлива* комунікація (Й. Копершмідт); наука мовленнєвих вчинків (добору слів, риторичних фігур), яка полягає у продукуванні доречного, правильного й ефективного мовлення, що призводить до конкретних дій. В площині нашого дослідження, композиційна структура політичної промови відіграє значну роль в уточненні значення слова в тексті та виборі співвідношення при перекладі.

Важливу роль у сучасній риторичній теорії відіграє аналіз міркувань про *цінності*. Цій проблемі приділено увагу у згадуваному трактаті Х. Перельмана і Л. Ольбрехт-Титеки, а також у працях Р. Л. Стівенсона, Р. Хеара, С. Тулміна, К. Байєра, української дослідниці К. С. Серажим та інших науковців. Власне, методологічна відмінність риторичної й дисциплін риторичного циклу від інших філологічних наук якраз і полягає в *орієнтації на ціннісний аспект* (який у давнину включав у себе й *морально-етичну* складову) при змалюванні предмета і підпорядкуванні цього опису прикладним завданням.

Процес ціннісної фільтрації світу являє собою встановлення ціннісних відповідностей між його сутностями у зв'язку із запитом суб'єкта і поєднаний з інтенсивною діяльністю мовної свідомості, вислідом чого в універсумі людських цінностей мова набуває *евалюативного* (ціннісно-зіставного) характеру.

Наявність “ціннісного акценту” в слові була відзначена лінгвістами школи М. М. Бахтіна ще у 20-х роках минулого століття: “Будь-яке слово <...> має властивості *оцінки*”, а “кожен вислів є, насамперед, *оцінною* орієнтацією”, [28, с. 98]. Важливу ідею щодо наявності у мовленні ціннісного компонента висловив і Ж. Пейтар. Її сутність полягає у тому, що кожний озвучений вислів несе у собі *оцінку* щодо інших висловів мови, відомих мовцеві та слухачеві. “Соціальна евалюація, – наголосив учений, – виникає з

необхідності ситуювати одні вислови відносно інших та подумки спостерігати їхню співвідносну гру <...>. Евалюація – це операція, котра лежить в основі будь-якого процесу висловлювання” [цит. за 207, с. 123], при цьому оцінка одного висловлювання через інше є лише окремим складником їхнього ціннісного зіставлення.

Отже, евалюація як встановлення ціннісної відповідності між висловлюваннями ширша за своїм змістом, ніж оцінювання. Ціннісна ідентифікація об’єкта виникає не лише як думка про його позитивні чи негативні (з погляду практики, моралі чи естетики) властивості. Вже сам *факт* фіксації уваги на даному об’єкті засвідчує його значущість для суб’єкта і вимагає його (об’єкта) позиціонування стосовно інших сутностей ціннісного універсуму. Таким чином, евалюація, як наголошували дослідники, являє собою *зіставлення*; вона пов’язана з так званим семантичним переносом або вторинною номінацією і реалізується як вираження імені одного об’єкта евалюації через ім’я іншого, взятого як “*міра*”, *шаблон*.

Засоби вираження оцінки як функціональної семантико-стилістичної категорії залежно від того чи іншого функціонального стилю можуть перерозподілятися відповідно до оцінного змісту в певному типі тексту, його специфіки та частоти використання у ньому оцінних одиниць (*ядро / периферія*). До *ядра* входять раціональні оцінні засоби, які виражають власне оцінку, не поєднану з будь-якими спеціальними комунікативними засобами, до *периферії* – засоби, що виражають не тільки оцінку, а й *суб’єктивну* думку оратора, інколи лише думку.

На сучасному етапі розвитку риторика вже традиційно поділяється на *загальну* й *часткову* (спеціальну). Загальна риторика є наукою про загальні закономірності мовленнєвої поведінки, про універсальні принципи й правила формування задуму повідомлення і його втілення у завершеному “гармонійному” висловлюванні, незалежно від конкретної сфери мовної

комунікації. Поняття “часткова риторика” ще від XVIII ст. у межах риторичної традиції східнослов’янських народів використовується на позначення розділу риторики, у межах якого вивчаються особливості *окремих (професійних)* видів мовної комунікації у зв’язку з умовами комунікації, функціями мовлення, а також *сферами* діяльності людини. Таким чином, **політичне красномовство** можна визначити як частковий, так би мовити “галузевий” різновид красномовства – красномовство, яке використовується у галузі політики. Сучасний британський політолог і лінгвіст П. Чілтон, узагальнюючи міркування давніх і новіших мислителів про зміст політичної комунікації, зазначав: в межах політичного спілкування є дві *ключові* теми, які за будь-яких часів зазнають евалюації, – це те, що стосується зовнішньої і внутрішньої загрози, і те, що стосується зовнішньої і внутрішньої безпеки [281, с. 37–38].

Політична риторика вивчає особливості політичного мовлення як, за визначенням А. М. Баранова, “особливої знакової системи, призначеної саме для політичної комунікації” [22, с. 108]. Специфіка політичного мовлення спричинена прагненням політиків *завуалювати* свої справжні цілі – шляхом використання *номіналізації, еліпсису, метафоризації* тощо як прийомів здійснення впливу на свідомість суспільного загалу.

Як типологічно значуща риса політичного красномовства відзначається й його переважаюча *скерованість у майбутнє*, одним з проявів якого у межах сучасного передвиборчого дискурсу, незалежно від того, в політичному просторі якої країни він розгортається, – України чи США, як вже неодноразово наголошують дослідники, є феномен так званих “передвиборчих обіцянок”, що являють собою “промісивні мовні акти” [63, с. 35] і формують “стереотипи майбутнього” шляхом інтенсивного використання “футуральних граматичних та лексичних форм” [63, с. 34].

Сьогодні переважна більшість форм соціальної і політичної влади в сучасних демократичних суспільствах проявляється як вид “ментального

контролю”, здійснення якого, відбувається здебільшого саме через переконування, аргументацію або інші форми комунікативного впливу, впливу, що верифікується в процесі мовлення завдяки використанню мистецтва красномовства. Внаслідок цього в сучасній лінгвістиці виникло поняття *риторичної домінантності*, котра розглядається як ефективний спосіб (за Н. Феарклай) “для досягнення суспільного консенсусу”, для “прийняття й *обґрунтування* політичних і соціально-політичних рішень”. Саме за допомогою мови створюється *міфічний* образ дійсності з прототипним міфом про боротьбу сил добра і зла і відповідним чітким поділом світу на “своїх” та “чужих” [287, с. 218]. Дж. Кресс та Р. Ходж зазначають з цього приводу, що мова політиків – це “інструмент не лише комунікації, а й контролю” [цит. за 231, с. 134]. Власне мета і завдання політичного дискурсу полягають в справі контролю шляхом *впливу* та *переконання*. З урахуванням загальної інтенціональності характеру комунікації, будь-який текст має риси персуазивності. Проте переконування з метою досягнення риторичної домінантності в політичній комунікації передбачає контроль над ментальними репрезентаціями реципієнтів з метою домогтися від них необхідних продуцентів інтерпретацій та дій. Так, продуценти-політики поширюють *свої* погляди, цінності та вірування, відшукуючи складні й приховані шляхи досягнення потрібного їм контролю, передусім за рахунок словесної “гри” (такий образний вислів стосовно риторичної домінантності, розвиваючи ідеї “гри”, висловленої Хейзінгом, запровадила В. Маслова [154]).

У сучасному світі, як зазначають дослідники, існує багато формальних, офіційних, або інституційних сфер, де традиційно та систематично використовуються техніки “маніпулятивного дискурсу” [286, с. 2361]. Одним із найяскравіших прикладів таких сфер є політична риторика передвиборчої президентської кампанії в США, – країни, яку за рівнем проникнення практичної риторики у суспільне життя можна назвати риторичною

наддержавою. Передвиборчу риторичу у даному випадку слід розглядати не лише як зразок *аргументативного* дискурсу – реалізації мовленнєвих дій заради переконування, а й дискурсу *спонукального* – мовленнєвої дії з метою впливу однієї особистості (адресанта – Продуцента) на іншу (адресата – Реципієнта). Таким чином, вибір перекладачем стратегій перекладу безпосередньо визначається впливом методологічних засад неориторики, зокрема, оптимізації мовного впливу на людину.

1.4. Тексти політичного дискурсу як об’єкт перекладознавчого аналізу

Ще на поч. 1980-х рр. представник тартуської лінгвістичної школи П. Х. Тороп зазначав, що не існує процесу перекладу “взагалі”, *без урахування характеристик тексту*, який перекладається, оскільки “сам оригінал диктує оптимальний *спосіб* його перекладу” [226, с. 12]. Переклад тексту, за П.Торопом, зумовлений перекладацькою домінантою, що полягає у передачі *типологічного* параметру тексту оригіналу. Взятє як вихідне, зазначене положення зумовлює необхідність з’ясування найпосутніших ознак *політичних текстів* як текстів, що функціонують у просторі *політичного* дискурсу.

1.4.1. Характеристики політичного дискурсу в аспекті перекладознавства. В українському перекладознавстві і лінгвістиці загалом поняття *політичного дискурсу* є достатньо новим. Воно, як констатує у своїй розвідці “Новые лингвополитические исследования в Украине” Л.Є.Бессонова, поширилося в українській лінгвістиці лише протягом останнього десятиліття вислідом дедалі більше зростаючого – під впливом бурхливих політичних подій у суспільстві – інтересу до політичної комунікації [40, с. 18]. Відтак словосполука “політичний дискурс” ще не набула чіткого *термінологічного* статусу, як це сталося, зокрема, у

лінгвістиці російській (А. М. Баранов, В. І. Карасик, О. Л. Михальова, Й. А. Стернін, О. Й. Шейгал та ін.). Тим не менш існують вже дослідження вітчизняних науковців (Л. Є. Бессонової, К. С. Серажим, Г. С. Соловей, В. А. Ущиної та ін.), в яких поняття “політичний дискурс”, у т. ч. й щодо перекладознавства, вживається як усталений, цілком “легітимний” елемент термінної системи української лінгвістики.

З урахуванням теми нашої дисертації серед наявних на сьогоднішній день визначень дискурсу найбільш актуальною нам видається точка зору на дискурс як на сукупність *тематично* пов’язаних між собою текстів (ця точка зору викладена у працях А. М. Баранова [20] та ін.). Виходячи з цього, *політичний* дискурс, слідом за К.С. Серажим, можна розуміти як “усю сукупність текстів, що відображають *політичну* й *ідеологічну* практику держави, окремих партій і течій чи видатних представників суспільно-політичної думки певної доби” [203, с. 239] і означити як особливий *тематичний* різновид дискурсу, мета якого полягає у “завоюванні й утримуванні політичної влади” [160, с. 44]. Водночас заслуговує на увагу й дефініція політичного дискурсу А. М. Баранова та Є. Г. Казакевича, у якій політичний дискурс позиціонується як сукупність *усіх мовленнєвих актів*, що використовуються у політичних дискусіях, а також правил *публичної* політики, освячених традицією й перевірених досвідом.

Водночас вважаємо за необхідне зацентувати й думку американського соціолога М. Шудсона, котрий ще наприкінці минулого століття чітко визначив прагматичні характеристики політичного дискурсу, наголосивши, що він “призначений для здійснення впливу на розподіл і використання влади в суспільстві” [цит. за 301, с. 23]. На думку американського політолога П. Бейлі, мета політичного дискурсу – *переконати*, пробудивши у адресата наміри, створити ґрунт для переконань і спонукати до дії. Відтак простір політичного дискурсу уже за визначенням пов’язується з різного роду *маніпуляціями*, котрі О. Л. Михальова ідентифікує як “вид психологічного

впливу, спрямованого на *спонукання* адресату до вчинення визначених маніпулятором дій вислідом прихованого впровадження у психіку об'єкта завдань, бажань, намірів, установок, відносин, що *не співпадають* з тими, котрі адресат міг би сформулювати самостійно” [158, с. 171]. Поряд з цим російська дослідниця наголошує, що маніпулятивний вплив у дискурсі зумовлюється його когнітивною природою й реалізується через *специфічне функціонування мовних засобів*. “Використання мовлення” (Т. ван Дейк), що є запорукою верифікації політичного дискурсу, відзначають найбільш авторитетні учені, що займаються даною проблематикою. Так, Ю. С. Степанов вважає, що будь-який дискурс (у т. ч. й політичний) можна розглядати як “особливе використання мови” [215, с. 38]; як комунікативну подію осмислює його Н. Д. Арутюнова, наголошуючи, що “дискурс – це мовлення, занурене у життя” [16, с. 136]; як “складну єдність мовної форми, знання й дії” позиціонує дискурс Т. ван Дейк [86, с. 121].

У цьому сенсі вважаємо за доречно зазначити, що політичний дискурс становить, за твердженням А. М. Баранова, реалізацію *політичного мовлення* в умовах множинності інтересів [22, с. 108] у суспільстві доби демократії, котра послаблює владу наказу і посилює значення переконання. Однак, коли засоби переконання перестають відповідати певним етичним принципам, йдеться, як наголошує В. А. Ущина, “про виникнення *вербального способу влади*”, що є *маніпуляцією*, а не переконанням. Н. Феарклау таку, за власним визначенням, *лінгвістичну маніпуляцію* розуміє як “одну з основних рис політичного дискурсу”, оскільки, на думку науковця, “політична мова” власне й існує для того, щоб сприяти досягненню політичних цілей, впливати на погляди людей, змушувати їх вірити в те, що потрібно політичним діячам [286, с. 2361]. Маніпуляцію, “вплив на свідомість”, “перетворення мислення”, створення “гіпотетичного [бажаного – Ю. Л.] образу реальності, спроможного обмежити розумові обрії аудиторії і у такий спосіб змінити хід історії” як *кінцеву мету* вербальної діяльності політика, здійснюваної ним у

рамках політичних інституцій, наголошує й американський дослідник взаємодії мови і політики Д. Гревер [цит. за 230, с. 143] .

З метою цілеспрямованого впливу на адресата влада у політичному дискурсі використовує найрізноманітніші експресивні можливості мови. Найбільш характерні з них Р. М. Блакар окреслює у своїй розвідці “Мова як засіб політичної влади” (“Language as a means of social power”, 1979): 1) вибір слів і виразів, референційно однакових, але з прагматичної точки зору приналежних до різних систем світосприйняття і ціннісних орієнтацій (так, коли убивство називати “трагедією”, а не “злочином”, зі злочинців знімається провина); 2) створення нових слів і виразів на кшталт *luxurious bomb shelter* – “розкішне бомбосховище”; 3) вибір найбільш відповідних граматичних форм, як, наприклад, використання пасивної граматичної конструкції с метою маскуванню агента; 4) вибір послідовності характеристик (пор.: “дорогий, хоч і ефективний засіб” і “ефективний, хоч і дорогий засіб”); 5) використання супрасегментних засобів – емпфаза, інтонації тощо; 6) вибір імпліцитних обґрунтувань (пор.: Everything is politics / I refuse to discuss it because it is politics – “Усе є політика” і “Я відмовляюсь обговорювати це, тому що це – політика”) [274, с. 147–154]. Сюди ж можна віднести й стилістично забарвлену комбінаторику слів, коли мовні одиниці нейтрального стилю, вжиті в одному ряду з негативно маркованою лексикою, набувають негативних конотацій. Усі вищеперераховані особливості безумовно потребують від перекладача адекватного відтворення засобами МП.

Серед тих визначень дискурсу, що зустрічаються у працях сучасних дослідників, заслуговує на увагу визначення, котре подає у своїй докторській дисертації О. Міхальова: “Дискурс – це *вербалізація певної ментальності*; такий спосіб говоріння й інтерпретування оточуючої дійності, вислідом якої не лише специфічним чином відображається навколишній світ, але й конструюється особлива реальність, створюється свій (питомий для певного

соціуму) *спосіб бачення світу, спосіб впорядкування дійсності*” [158]. Тому цілковиту рацію мають ті дослідники, котрі в якості однієї з відмінних особливостей політичного дискурсу називають його *евалюативну* насиченість [203, с. 239], тобто наявність у його основі *оцінних* компонентів, спричинену його відзначеним вище специфічним семантичним наповненням і прагматичними характеристиками, завдяки чому відносять до *оцінних* дискурсів, тобто таких, у яких “основними прагматичними структуротвірними чинниками є *аксіологічні* стратегії” [203, с. 239]. Попри неминучу змінюваність окремих аспектів політичних оцінок – під впливом явищ соціального прогресу, військових чи суспільно-політичних катастроф, зміни ідеологій, економічних систем, форм державоустрою тощо – їхня достатня константність зумовлюється тим, що в їх основі лежать переважно так звані “вічні цінності”, сутність яких лише видозмінюється залежно від комунікативно-культурного простору їхнього побутування [203, с. 238]. Тому найголовніші з ціннісних категорій досить часто розглядаються як семантичні й когнітивні конструкти (концепти), перетворюються на *міфологеми* як комунікативно-символічні засоби встановлення зв’язку з універсальними цінностями людства (*свобода, справедливість, добро, зло, доля, демократія, рівність, братерство* тощо). Однією з основних міфологем політичного дискурсу є *наявність зовнішнього або внутрішнього ворога і необхідність боротьби з ним* [203, с. 240].

Отже, дискурсивний підхід до сфери політичної комунікації, формування якого набирає обертів і в українській лінгвістиці, видається, як висновує О. Л. Міхальова, “особливо плідним, оскільки <...> дозволяє осмислити важливу, сутнісну грань цієї сфери функціонування мови – специфіку здійснюваної у ній концептуалізації світу, котра спричиняє широкий спектр форм маніпулятивного впливу” [158, с. 8].

З метою чіткішого визначення характеристик політичного дискурсу і його місця серед того жанрово-тематичного різноманіття дискурсів, яке

спричинене варіативністю комунікативних ситуацій, зазначимо, що більшість дослідників – як українських, так і зарубіжних (Е. В. Будаєв, В. І. Карасик, К. С. Серажим, А. П. Чудінов та ін.) – відносять політичний дискурс до категорії *інституціональних / статусно-рольових / професійних* дискурсів (у типології В. І. Карасика). При цьому політичний дискурс розглядається як польова структура з питомою для неї дихотомією *центр (ядро)-периферія*.

Ядерну зону визначає інституціональний (професійно-орієнтований) політичний дискурс, у якому, як наголошують у своїй монографії “Современная политическая лингвистика” (Єкатеринбург, 2006) Е. В. Будаєв і А. П. Чудінов, спеціалісти розрізняють 1) *власне політичний* дискурс, у межах якого використовуються лише ті тексти, що *створені політиками* (політичні документи, публічні виступи, інтерв’ю політичних лідерів тощо), і 2) *мас-медійний (медійний)* політичний дискурс, що виформовується переважно текстами, створеними журналістами, котрі (тексти) поширюються за посередництва преси, телебачення, радіо, а також Інтернету [48]. Відмінність між цими двома підтипами інституціонального політичного дискурсу полягає, на нашу думку, не лише у тому, хто є безпосередніми продуцентами політичних текстів, а й у тому, що політичний мас-медійний дискурс паралельно виконує *інформативну* і *персуазивну* функції, тоді як питомою ознакою власне політичного дискурсу є передусім *функція впливу* (класифікацію функцій подано за А. Чічановським та В. Шклярком [255]), здійснюваного через мовлення з метою здобуття влади.

До периферії політичного дискурсу фахівці відносять зону його перетину с *офіційно-діловим* дискурсом (апаратна комунікація), а також *індивідуальний* (тобто позбавлений статусно-рольових ознак), *побутовий* дискурс, котрий вбирає тексти, створені “пересічними громадянами”, котрі, “не будучи професійними політиками чи журналістами, беруть участь у політичній комунікації епізодично” (листи і звернення, адресовані політикам чи державним установам, листи у ЗМІ, різноманітні надписи (у т. ч. й на

стінах), анекдоти, побутові (“кухонні”) розмови, пов’язані з політичними проблемами тощо [48].

Периферійна зона політичного дискурсу включає також тексти, у яких використовуються *елементи художньої оповіді* (т. зв. “політичні детективи”, “політична поезія” й тексти вельми поширених останніми роками політичних мемуарів. До *периферії* політичного дискурсу дослідники відносять також тексти, котрі з огляду на свою прагматику і тематичну приналежність до *сфери політичного*, функціонують на перехресті *політичного* і *рекламного*, а також *політичного* й *ораторського* дискурсів. Всі вищезазначені типи потребують застосування при перекладі окремих аспектуальних стратегій.

Таким чином, можна говорити про політичний дискурс у *широкому* та *вужькому* розумінні, як це робить В. А. Маслова [154] та ін. **Широке** розуміння політичного дискурсу передбачає віднесення до його простору усього різноманіття текстів (висловлювань), у яких наявні ознаки політичної топікалізації, незалежно від того, хто є продуцентом цих текстів; при **вужькому** розумінні поняття “політичний дискурс” поширюється лише на той “ряд” текстів, які створені самими політиками (у крайньому випадку спічрайтерами) у межах їх професійної діяльності.

До останньої категорії дослідники відносять і *політичну промову*, типологічні особливості якої, передусім ті, що є важливими з точки зору перекладознавства, ми розглянемо нижче.

У зв’язку з окресленою вище текстовою неоднорідністю політичного дискурсу передусім виникає питання, який текст можна ідентифікувати як приналежний до політичного дискурсу, тобто **політичний** текст, і що, власне, являють собою тексти, обрані нами за об’єкт аналізу у дисертаційному дослідженні. Тут нам видається доречним звернутися до однієї з розвідок Г. С. Соловей – “Політичний документ та інші типи текстів у політичному дискурсі: до проблеми перекладу” [212], де наголошено, що поняття **політичного** у якості облігаторних ознак відповідає насамперед

критеріям співвіднесеності з суспільством і публічності, внаслідок чого “все, що стосується індивідуального, і усе, що стосується приватного, *не входить* в царину політики”, тобто тексти, котрі мають індивідуальний характер чи розраховані на приватну сферу, не можуть ідентифікуватися як *політичні* [212]. Поряд із цим, як важливий критерій ідентифікації тексту як політичного, слід розглядати його співвіднесеність з т. зв. “інституційним правом” (“institutional voice” як визначає його британський лінгвіст і політолог П. Чілтон [281, с. 37–38]), що передбачає відокремленість носія цього права (і відповідно, озвучуваного ним тексту) від сфери приватного життя і актуалізацію аспектів, пов’язаних з його професійною діяльністю, посадою, соціально-рольовим статусом. З іншого ж боку, саме “інституційний голос”, за твердженням британського дослідника, даючи характеристику подіям чи людям, приписує їм ту чи іншу моральну цінність, реалізуючи забезпечувані статусом надзвичайно широкі можливості впливу на суспільну свідомість. Водночас, як слушно наголошує В. А. Ущина, політики як власники “інституційного права”, маючи вигідні можливості мовної маніпуляції громадською думкою, спрямовують своє мовлення на створення *власного* позитивного іміджу, тобто в процесі політичної комунікації специфічним чином актуалізуються його особистісні аспекти [231]. Цілком слушним видається нам і твердження Т. П. Третьякової, висловлене нею у тезовому викладі доповіді “Политический текст как предмет переводоведения” [227]. Дослідниця наголошує, що одним з головних напрямків перекладу в добу глобалізації, про який варто пам’ятати, становлять “прагматичні аспекти”, збереження тотожності “тональності” МО і МП, котра передбачає дотримання таких параметрів як *оцінність* і *агресивність*” [227].

Враховуючи думки цих та інших дослідників, критеріями політичного можна уважати *співвіднесеність із життям суспільства, публічність*, а також *директивність, конфліктність, тяжіння до політичної міфотворчості*

(як творення уявної, “гіпотетичної” реальності, протиставленої *фактичній*, даній людині в емпіричному досвіді дійсності), *аксіологічність*, *емотивність*. Відтак спробуємо дати власне визначення політичного тексту, який розуміється нами як мовна структура/ знакове ціле, призначене для публічного озвучення; у межах якого важливі аспекти політико-ідеологічного життя висвітлюються з *персуазивною* (лат. *persuasio* – “умовляння” “думка”) метою – щоб спонукати суспільство, націю, країну рухатись у бажаному для політика напрямку. Питомою для політичних текстів є також аксіологічна акцентованість та емотивність.

1.4.2. Політична промова як об’єкт застосування перекладацьких стратегій. У сучасній українській лінгвістиці (розвідки Г. С. Соловей) спостерігаються спроби розподіляти усі політичні тексти за *ядерно-польовим* принципом, виділяючи, відповідно, *ядерну* і *периферійну* зони. При цьому до ядерної зони відносять тексти, “наявність яких обов’язкова для політичного дискурсу: політичний *слоган*, *заяву*, *звернення*, політичну *програму* (окремого політика, партії, фракції тощо)”. Зону периферійності формують тексти “обов’язкові, але позначені великою варіативністю”, – політична *реклама*, політичне *інтерв’ю*, політична *стаття*, політична біографія, *промова* політика [212, с .248].

Таке жанрове розмаїття текстів, що на загал виформовують політичний дискурс, “передбачає використання різних перекладацьких стратегій при переході від одного типу політичного тексту до іншого” [213, с. 165]. Певні труднощі у виборі правильної перекладацької стратегії, як доречно зауважує Г. С. Соловей, створює відсутність чітких меж між деякими типами політичних текстів, їх існування на перехресті кількох дискурсів, таких, зокрема, як *політичний*, *ораторський*, *рекламний*, *публіцистичний*. У цьому сенсі чітке усвідомлення перекладачем місця конкретного політичного тексту з точки зору його типології допомагає йому, як висновує Г. С. Соловей,

визначитися із стратегією перекладу, обрати “домінантний тип перекладу на шкалі від майже буквального до межово адаптованого” [212, с. 249], віддати перевагу “власне перекладу” чи “перекладу-адаптації” [213, с. 169] тощо. Це, у свою чергу, вимагає знання прагматичних характеристик різних типів політичних текстів, питомих для них структурних компонентів, які є пріоритетними для відтворення у перекладі, а також врахування *універсальних* і *етноспецифічних* параметрів політичних виступів у різних культурномовних традиціях і впливу цих ознак на вибір стратегії перекладу [213, с. 167].

У сучасній лінгвістичній літературі з точки зору прагматичної типології політичних виступів вирізняються політична *заява*, політичне *звернення* і політична *промова*. Їх диференційними ознаками є також структура і обсяг тексту. Тому для визначення типу конкретного політичного виступу і вибору відповідної перекладацької стратегії перекладачеві достатньо буде ознайомитись з ініціальною частиною тексту, звернувши увагу й на автентичне жанрове визначення виступу. На підставі цієї прикмети як *промови* ідентифікуються ті тексти політичного дискурсу, у назві яких фігурують визначення *address* – “звернення, промова”; *speech* – “промова, текст виступу”; *remarks* – “виступ”).

Оскільки саме *промови* політиків, що позиціонуються сучасними дослідниками як один з головних типів політичних виступів, є основним об’єктом нашого дослідження, вважаємо за доцільне докладніше зупинитися на їх (промов) прагматичних характеристиках і структурно-композиційних особливостях, важливих для відтворення у тексті перекладу.

Передусім зазначимо, що головна функція політичної промови – це, за визначенням А. П. Чудінова, зміна уявлень адресата про політичну реальність, свого роду переконцептуалізація політичного світу у свідомості читачів чи слухачів. Сам по собі корпус політичних промов, якими, головним чином, представлена мовна комунікація політика і які є основним

інструментом впливу політика на аудиторію, є достатньо неоднорідним явищем. Промови розрізняються за місцем і часом проголошення, нагодою, домінуванням інформаційних чи спонукальних, заохочувальних, агітаційних, звинувачувальних/викривальних та інших змістових компонентів. У відповідності до цього сьогодні існує декілька класифікацій політичних промов: Г. З. Апресян (Апресян Г.З., 1969), Т. Є. Крючкової (Крючкова Т.Є., 1981), М. Р. Львова (Львов М.Р., 2003), Г. М. Фадеева, В. Бергсдорфа (Bergsdorf W., 1983). Найбільш цікавою нам видається точка зору М. Р. Львова, який групує політичні промови на основі таких топіків, як боротьба за владу, міжнародні й міжнаціональні питання, економічні й правові проблеми, а також питання життєзабезпечення людей – від їхнього приходу у цей світ й до прощання з ним.

У сучасній лінгвістичній (у т. ч. перекладознавчій) літературі політична промова ідентифікується як *інтегральний* тип тексту, в якому можливе об'єднання компонентів, питомих для текстів, що належать не лише до інших дискурсів (передусім ораторського), але й для інших типів текстів, які традиційно відносяться до власне політичного дискурсу. Так, подібно до політичної заяви, промова може містити “прагматичну спрямованість на оцінку подій” [212, с. 249], а також – як різновид документа – передбачати підвищену офіційність і соціальну відповідальність перекладача за *фактографічну* точність [212, с. 249]. З урахуванням дефінітивної методики, запропонованої М. О. Новіковою [докл. див.: 166, 167], у структурі політичної промови можна виділити 6 основних позицій для аналізу: ініціальна позиція, фінальна позиція, медіальна позиція, обсяг тексту, обсяг частин тексту, послідовність частин тексту [166]. При цьому головним текстоутворюючим блоком політичної промови, як і будь-якого іншого різновиду політичного виступу, є медіальна частина, наповнення якої визначається *семантикою* текста [213, с. 168]. Єдиною для всіх типів

політичних виступів є й послідовність частин тексту: зачин, текстоутворюючий блок, кінцівка.

Наявність деяких спільних компонентів у різних типах політичних виступів, у т. ч. й політичній промові, дозволяє виділяти у її структурі інтегральні і диференційні ознаки, як це робить, зокрема, Г. С. Соловей. До **інтегральних** ознак політичних виступів дослідниця відносить вказівку в ініціальной позиції: 1) прізвища, імені та по-батькові мовця; 2) його посади чи організації, яку він представляє; 3) назви / заголовка виступу, 4) дати; у фінальній позиції – варіативність використання формул вдячності. **Диференційними** ознаками політичної промови є обов'язкова вказівка на місце виголошення промови в ініціальной позиції, а також значний (порівняно із зверненням і заявою) загальний обсяг тексту і його окремих частин. Внаслідок цього політична промова виявляється тим типом політичного виступу, що надає перекладачеві певну свободу дій, тобто завдяки високій варіативності усього обсягу тексту і частин, що входять до його складу, “політична промова дозволяє [при перекладі – Ю. Л.] як зменшення обсягу тексту за рахунок елімінації, так і збільшення за рахунок коментування”[213, с. 167].

Окрім цього, як неодноразово наголошували дослідники, політичні виступи (у т. ч. й політична промова) у різних культурномовних традиціях є дещо відмінними. Ці відмінності ідентифікуються як *етноспецифічні* ознаки політичних промов, що презентують явища *асиметрії* політичних промов у різних національних (регіональних) традиціях і здебільшого “вимагають від перекладача перекладу-адаптації” [213, с. 169].

При перекладі політичних промов слід брати до уваги й те, що у своїх промовах політики (за рідкими виключеннями) оперують *символами*, вибираючи з них ті, які є найбільш співзвучними та / чи доступними масовій свідомості і за допомогою яких можна легше проникнути у ціннісний універсум потенційних “споживачів” політичного дискурсу. Так, наприклад,

одним з популярних образів-символів, що використовувався у виступах політиків під час президентських перегонів 2009–2010 в Україні, був колоритний образ бандита-анархіста Попандопуло, персонажу добре відомої українському електорату комедії “Весілля в Малинівці”. Зокрема, Віктор Янукович, лідер Партії регіонів, звинувачуючи у своєму виступі 22 грудня 2009 р. Уряд України у тому, що він “вручну” розпоряджається бюджетними коштами і позиками МВФ, наголосив, що прем’єр-міністр Тимошенко ділить у Києві ці гроші, “як *Попандопуло*” [407, 408] (тобто за принципом “це *мені*, і це *мені*, і це все також *мені*”).

У світлі викладених зауваг цілком логічним видається висновок про те, що переклад текстів політичного дискурсу вимагає від перекладача широких *фонових* знань лінгвокраїнознавчого характеру, розуміння очікувань автора і аудиторії, врахування при перекладі прихованих мотивів, властивих для поширених в культурній свідомості середовища-донора та/чи середовища-реципієнта сюжетних схем, улюблених логічних переходів, що дозволить якнайкраще відтворити у перекладі зміст повідомлення.

Ці та інші зацентровані особливості відтворення експресивності – безпосередньо на матеріалі україномовних перекладів текстів політичних промов англійськомовних політиків – буде з’ясовано у наступному, дослідницькому розділі нашої дисертаційної роботи.

Висновки до першого розділу

1. Переклад являє собою транслювання культурних смислів, закладених у повідомленні однією мовою засобами іншої мови. Розрізняються універсальні й аспектуальні стратегії перекладу, які активно використовуються, у тому числі й щодо перекладу текстів політичної тематики. Відтворення експресивної функції мовних одиниць ТО засобами цільової мови становить один з видів аспектуальних стратегій.

2. Питомими для політичного дискурсу є такі ознаки як здійснення впливу, тиск, персуазивність, агресивність, конфліктність, експансія, маніпуляція свідомістю та/чи поведінкою реципієнта. Ці типологічні характеристики політичного дискурсу повинні враховуватися при виборі перекладачем стратегій перекладу і перекладацьких трансформацій.

3. Політична промова становить один з основних жанрів, що функціонують у просторі політичного дискурсу. У різних культурномовних традиціях існують певні відмінності політичних промов (структура, обсяг частин тощо). Ці відмінності ідентифікуються як зумовлені розбіжностями існуючих у різних народів картин світу *етноспецифічні* ознаки політичних промов, що презентують явища їх *асиметрії* у різних національних (регіональних) традиціях і вимагають від перекладача перекладу-адаптації.

4. Переклад текстів політичних промов вимагає врахування навантаженості експресивного навантаження у найрізноманітніших одиницях мови, незалежно від їх приналежності до тієї чи іншої мовної системи (фонетичної, словотвірної, морфологічної, лексичної, синтаксичної).

5. Вибір перекладачем стратегій перекладу визначається впливом методологічних засад неориторики, зокрема, оптимізації мовного впливу на людину.

6. Відтворення експресивного потенціалу ТО передбачає відтворення у ТП різних видів тропів та фігур (метафора, метонімія, порівняння, гіпербола тощо), що сприяють створенню експресивного ефекту у ТО, а також відтворення у ТП етно(національно)-специфічних символів та міфологем.

7. Переклад текстів політичної комунікації вимагає широких фонових знань перекладача.

Основні положення розділу відображено у одноосібних публікаціях [146, 147].

РОЗДІЛ 2

ВІДТВОРЕННЯ ЕКСПРЕСИВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОБРАЗНИХ ЗАСОБІВ АНГЛОМОВНОГО ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ

2.1. Синтагматичний і парадигматичний рівні образотворчості та проблема досягнення перлокутивного ефекту при перекладі

Огляд основних теоретичних положень, пов'язаних із особливостями прагматичних завдань, жанрової природи і специфіки функціонування текстів політичного дискурсу, поданий у попередньому розділі, засвідчив, що політична промова розглядається сьогодні як один з головних інструментів впливу на свідомість і світосприйняття індивіда.

Своєрідність соціально-орієнтованої комунікації позначається двома комунікативними установками: на передачу інформації й на переконання. Перша знаходить своє вираження в денотативній функції, що пов'язана із передачею інформації про денотат, а друга – з експресивною функцією, сутність якої полягає у передачі ставлення відправника до тексту, що ним породжується й прагненні спонукати реципієнта поділити точку зору автора повідомлення. Неодмінною передумовою вдалого публічного виступу і досягнення персуазивного ефекту є *виразність* мовлення промовця, що стає можливою завдяки “риторичній домінантності” і аргументації, що досягаються насамперед завдяки використанню різноманітних засобів *фігуративного* мовлення (тобто мовлення, якому порушено нормативність *природної* мови): вони апелюють до світу емоцій і почуттів цільової аудиторії, сприяючи встановленню більш тісного контакту між промовцем і слухачами.

Експресивна ефективність політичних промов, що “оформлюються” як одиниці комунікації саме у просторі *усного* політичного дискурсу, поглиблення емоційного впливу на реципієнта реалізується передусім шляхом *комплексного* використання різноманітних зображувально-виражальних засобів, головним призначенням яких є семантична організація простору повідомлення, *функція образотворення*. Тому в межах даного розділу ми спробуємо в аспекті перекладознавства проаналізувати той “набір” образотворчих засобів, більшість із яких були винайдені ще античними риториками і з успіхом використовуються у промовах сучасних англомовних політичних діячів.

Вирішення даного дослідницького завдання вимагає врахування двох основних автономних вимірів мовних відносин – *парадигматики* і *синтагматики*. **Синтагматичні** відношення (термін було уведено Ф. де Сосюрором) – це відношення зв’язку і залежності між мовними елементами (одиницями будь-якої складності), які *одночасно* співіснують у лінійному ряду (тексті, мовленні). Синтагматика диктує правила, за якими частини збираються в ціле: вона накладає обмеження на комбінації мовних форм. Синтагматичні відношення вирізняються у мові на протигагу **парадигматичним** відношенням (чи асоціативним зв’язкам) як відношенням протиставлення кількох елементів мови, вибору одного з взаємовиключаючих елементів; одиниці об’єднуються у свідомості індивіда, який використовує мову, незважаючи на неможливість реального їх об’єднання в акті мовлення. Парадигматичні відношення відповідають логічній схемі “або – або” і протистоять синтагматичним відношенням (тобто відношенням співіснування елементів мови у момент їх реального об’єднання в акті мовлення), які вкладаються у схему “і – і”. Відтак, головною операцією, що передбачається за умови парадигматичного групування слів, є операція вибору лексико-семантичної одиниці, що найбільше відповідає характеру мовленнєвого завдання. При цьому члени

парадигматичного ряду повинні мати єдину категоріальну приналежність, але водночас бути різними за значенням.

У лінгвістичній теорії синтагматичні зв'язки мисляться *in praesentia*, тоді як парадигматичні – *in absentia*: члени однієї синтагми співіснують, члени однієї парадигми взаємовиключають один одного; парадигматичними вважаються відносини між формою, яка є у тексті, і тими, яких в ньому немає.

При структуруванні даного підрозділу дисертаційного дослідження ми виходили з поширеної у сучасній лінгвістиці класифікації засобів образотворення, яка відображає результат дії різних механізмів мови: парадигматичних – у *тропах*, а синтагматичних – у *фігурах* мови.

При вивченні шляхів збереження експресивного потенціалу зображувально-виражальних засобів мовлення в процесі його транслювання МП необхідним є врахування положень розробленої оксфордським аналітиком Дж. Остіном теорії мовленнєвих актів, зокрема, щодо сутності мовленнєвого акту і його основних складових. У своєму розумінні **мовленнєвого акту** ми спираємося на дефініцію Р. І. Карчевські і розуміємо мовленнєвий акт як “мінімальну комунікативну одиницю текстового рівня, яка вибудована згідно принципів і правил мовленнєвої поведінки, прийнятих у даному соціумі, яка виступає у вигляді цілеспрямованої дії мовця для досягнення взаєморозуміння між учасниками комунікації” [108, с. 129–130]. Ми приймаємо точку зору Дж. Остіна, який розмежовує такі складові мовленнєвого акту як **локуція**, тобто акт “матеріалізації” певного висловлювання, його фонетичну й графічну оболонку, **ілокуцію** – акт надання даному висловлюванню певної іллокутивної сили, тобто вираження у ньому інтенції мовця, і **перлокуцію** – акт сприйняття адресатом висловлювання й розпізнавання його іллокутивної сили [172, с. 22–30], тобто перлокутивний акт – це акт, що розглядається в аспекті реальних наслідків мовлення. При визначенні функцій перлокуції як складової мовленнєвого

акту важливу роль відіграють чинники *екстралінгвістичного* характеру (контекст, знання ситуації, в умовах якої здійснюється мовна комунікація, відносин комунікантів), а також лінгвостилістичне оформлення висловлювання. Потреба використання відповідних мовних засобів для здійснення впливу на адресата через мовленнєву діяльність і досягнення бажаного для себе результату становить той аспект мовленнєвої комунікації, який власне і визначає її зв'язок з риторикою (неориторикою). Успішність (неуспішність) мовленнєвої комунікації передається через поняття *перлокутивного ефекту*, за допомогою якого визначаються наслідки впливу ілокутивного акту на конкретного адресата чи цільову аудиторію.

Збереження перлокутивного ефекту ТО становить і одне з важливих завдань перекладача при трансляванні повідомлення МП. Йдеться про те, що комунікативна *інтенція* (комунікативна спрямованість висловлювання), закладена у тексті повідомлення МО, у тому числі й питома для нього експресивність, емотивність і оцінність, повинні бути якомога точніше відтворені за допомогою зображувально-виражальних засобів цільової мови (тропів та фігур мови) з урахуванням їх загальнокультурного змісту і відмінностей граматичної будови мови-донора і мови-реципієнта.

2.2. Проблема збереження експресії на рівні тропеїки

2.2.1. Рівні стратифікації тропів і концепція Р. Якобсона. *Троп* (, у перекладі з грец. “поворот”) – семантичні перетворення мовних одиниць, які у певному контексті трансформують їх значення шляхом встановлення відносин адекватності з одиницями з іншої предметної області. Виходячи уже з самої етимології термінопоняття “троп”, воно позначає нестабільність, рухомість речі чи явища. Це така форма мовлення, первісний зміст якої готовий до миттєвого виявлення іншого змісту цієї форми, який ще тільки виникає за посередництва метафори, гіперболи порівняння, іронії тощо.

Тропи реорганізують семантичний простір мови, знімаючи кордони між реальним і можливим, створюючи підґрунтя для усвідомлення глибинної структури реальності особливим, “новим” способом, породжуючи “парадоксальну семантичну ситуацію”.

До переліку основних тропів традиційно відносять метафору, метонімію, синекдоху як різновид метонімії, гіперболу й літоту. Близькими до них за своєю здатністю реорганізувати семантичний простір висловлювання є порівняння, епітет, оксиморон, які, зазвичай, вступають у взаємодію з основними тропеїчними перетвореннями.

У сучасній лінгвістиці тропи розуміються як вербалізований прояв парадигматичних мовних відносин, що ґрунтуються на *асоціативних* зв'язках. Залежно від характеру асоціацій ще від часів античності вирізняється кілька основних типів асоціативних зв'язків. Зокрема, взаємодія між лексичним і контекстуальним значеннями може ґрунтуватися на таких типах асоціацій:

1) асоціації *подібності* двох понять, які ґрунтуються на тому, що асоційованим явищам властиві певні спільні риси (метафора);

2) асоціації *суміжності* двох понять включають асоціації, що виникають при близькому розташуванні явищ у часі і просторі, а також асоціації, що відображають родовидові й причинно-наслідкові відношення між об'єктами оточуючого світу (метонімія / синекдоха);

3) асоціації *протиставлення* двох понять – асоціації по контрасту, виникнення яких пояснюється наявністю у явищ протилежних властивостей (іронія).

Виокремлення цих типів асоціацій, яке спостерігалось ще у поетиці Арістотеля, дало підстави Р.Якобсону пов'язати різні види тропів з різними механізмами порождення мовних значень і тексту: метафору – з парадигматичними, а метонімію – з синтагматичними. Ця опозиція метафори і метонімії як фундаментальних властивостей мовного мислення досягла

свого апогею у відомій праці ученого “Два аспекта языка и два типа афатических нарушений” [докладніше див. 262]. Протиставлення метафори і метонімії як двох відмінних типів мовних відносин визначило межово узагальнений перелік “обчислюваних” [242] видів тропів, що мисляться як “панхронічні” й “транскультурні” (“вічні”) категорії риторики (Т. Хазагеров) і вивчення яких при лінгвістичному підході полягає в дослідженні їх функцій з метою використання в процесі породження найрізноманітніших текстів.

Різні типи асоціацій, питомих для різних груп тропів, визначають один з “викликів” для перекладача, оскільки вимагають врахування при перекладі глибинних структур етнічної свідомості і доборі мовних засобів трансляції їх МП національно-специфічних уявлень.

2.2.2. Шляхи відтворення експресивного потенціалу метафори. Метафора (грец. μεταφορά – “перенос”) – найбільш поширений і найбільш експресивний з усіх тропів. Присутність метафори, зокрема, у політичних промовах, пожвавлює офіційний текст, полегшує сприйняття складних галузевих понять і явищ, привертає й насичує увагу. Тому – попри чергову зміну тисячоліть і кардинальне оновлення наукових парадигм – метафора і надалі залишається “золотим”, улюбленим засобом сучасних промовців.

Шляхи перекладу метафор, зокрема, в аспекті збереження їх експресивного потенціалу, значною мірою залежать від *типу метафори*, глибини її проникнення у ментальні структури окремого етносу чи культури людства загалом. У цьому сенсі вагомими для нашого дослідження стали, зокрема, результати лінгвістичних студій Майкла Осборна. Дослідивши звертання політиків до електорату, американський лінгвіст, першопроходець на ниві політичної метафорики, дійшов висновку, що у політичному мовленні, незалежно від часу, культури, географічної локалізації комунікантів неминуче присутні *архетипні* метафори (archetypal metaphors) і

політики, котрі прагнуть досягти персуазивного ефекту, незмінно використовують образи *природного циклу, світла і тіьми, спеки й холоду, хвороби і здоров'я, мореплавства і навігації*. Такі метафори базуються на універсальних архетипах і слугують основою для розуміння людьми одне одного, водночас створюючи підґрунтя для результативного політичного впливу й переконання. Формулюючи головні постулати функціонування архетипних метафор у політичній комунікації, М. Осборн наголошував, що архетипні метафори використовуються частіше, аніж “свіжі” і зустрічаються у найбільш важливих частинах найбільш важливих політичних промов [314, с. 116]. Це до певної міри спрощує роботу перекладача, оскільки арсенал таких метафор напрацьований у кожній достатньо розвинутій мові і завдання перекладача полягає у правильному доборі семантичного відповідника з уже “готового” матеріалу МП.

З точки зору вибору правильної стратегії відтворення експресивного потенціалу метафори у ТП викликає інтерес й класифікація різновидів метафор, запропонована О. К. Авелічевим у його статті “Зауваги про метафору” (“Заметки о метафоре”, 1973). Послугуючись такими критеріями як *частотність* вживання метафор чи метафоричних поєднань слів і свіжість сприйняття метафори, дослідник виділив *нериторичні* (індивідуально-авторські), *напівриторичні* і *риторичні* (з послабленим образним компонентом) метафори [1, с. 18–23].

У англomовному політичному дискурсі – як і у інших його національних різновидах – *метафора* посідає одне з чільних місць серед засобів мовної експресії. Зокрема, як засвідчили дослідження Дж. Чартеріс-Блека [256], метафори постійно використовуються у публічних виступах політичних лідерів США і Великобританії для актуалізації потрібних емотивних реакцій і створення політичних міфів. З огляду на основне змістове наповнення сфери метафоричного переносу (у термінах різних шкіл – “нової понятійної сфери”, “сфери-донора”, “сфери-мішені”,

“денотативної зони”, “реципієнтної сфери”, “сфери/напрямку метафоричної експансії”), у промовах англомовних політичних лідерів виділяються певні “тематичні” різновиди концептуальних метафор.

Дослідження риторики англомовних політиків, у першу чергу політичних лідерів Великобританії і США, що проводилися Дж. Лакоффом [134], М. Джонсоном [300], Дж. Чартеріс-Блеком [279] та іншими лінгвістами, засвідчили наявність певних уподобань конкретних політиків щодо вибору тієї чи іншої поняттєвої сфери для риторичного моделювання політичної дійсності. Так, у своїх політичних виступах “залізна леді” М. Тетчер і Дж. Картер виявляли схильність до *мілітарної* метафорики тощо; Дж. Буш-молодший часто вдавався до вживання *кримінальних* образів [258] тощо. Вибір політиком тієї чи іншої сфери-донора є надзвичайно важливим, оскільки саме використані ним ключові метафори “підштовхують” цільову аудиторію до розуміння і оцінки конкретної ситуації.

З огляду на конфліктність політичного дискурсу як такого, у ньому активно використовується метафора *війни та бойових дій*. Тексти промов англомовних політиків не є винятком у цьому відношенні.

Розглянемо деякі контексти.

*But you are the last generation born when the world was divided. At that time, the American and Soviet armies were still massed in Europe, trained and ready to fight. The **ideological trenches** of the last century were roughly in place* [435].

*Але ви належите до останнього покоління, що з'явилося на світ у розділеному світі. У той час американські і радянські війська все ще протистояли одне одному в Європі, готові у будь-який момент вступити у бій. **Ідеологічні позиції** минулого століття ще залишалися більш-менш на місці* [429].

У даному контексті використано яскравий метафоричний образ “ідеологічних траншей”, що покликаний засвідчити гостроту ідеологічних

суперечностей між двома наддержавами, які існували у минулому столітті і не уповні подолані на початку нинішнього, у перекладі “стишений” завдяки використанню семантично нейтрального лексичного відповідника “ідеологічні позиції”.

Метафору війни Барак Обама вживає і у своїй Інавгураційній промові для узагальненої характеристики міжнародної політики Сполучених Штатів:

*Our nation is **at war**, against a far-reaching network of violence and hatred* [434].

– *Наша країна перебуває в стані війни проти широкої мережі насильства та ненависті* [393].

Цікавий приклад використання військової лексики як сфери метафоричної експансії спостерігаємо у промові Гіларі Клінтон на підтримку кандидатури Барака Обами на пост Президента Сполучених Штатів, виголошеній 26 серпня 2008 р. у Денвері, штат Колорадо:

*I haven't spent the past 35 years **in the trenches** <...> to see another Republican in the White House* [416].

– *Я не для того провела останні 35 років свого життя у траншеях, <...> щоб побачити у Білому домі чергового республіканця* (переклад наш – Ю. Л.).

Експресивність наведеного уривку з промови Гіларі Клінтон забезпечується насамперед завдяки використанню “військової” метафори “in the trenches”, що викликає асоціації з бойовими діями і покликана підкреслити самовідданість боротьби, яку колишня Перша Леді вела, відстоюючи права найменш захищених верств населення Америки. Інтернаціональний характер військової лексики, у тому числі й лексеми “trenches” виправдовує дослівний переклад цієї метафори українською мовою. Водночас переклад цього контексту вимагає проведення деяких граматичних трансформацій, зокрема, заміни заперечної форми дієслова “to

spend” (“haven't spent”) стверджувальною формою і включення заперечної частки “не” до складу підрядного сполучника (“не для того, щоб”).

Наведемо ще один приклад:

*If we could **win a battle of ideas** against the communists, we can stand with the vast majority of Muslims* [42] – *Якщо нам вдалося **перемогти у битві ідей** комуністів, ми впораємось з незліченною кількістю мусульман* (переклад наш – Ю. Л.).

У тексті перекладу експресивний потенціал оригіналу зберігається завдяки застосуванню лексичної кальки, яка презентує один з “художніх штампів” [51, с. 66], що активно використовуються в російському і українському масмедійному дискурсі ще з часів Холодної війни.

Проаналізований уривок з промови Барака Обами під час його берлінського візиту засвідчує, що метафора війни виступає ефективним засобом *створення образу ворога*, наявність якого, як зазначалося у Розділі 1, є однією з типологічних особливостей текстів, що кваліфікуються як приналежні до політичного дискурсу. Така ж прагматика визначила використання мілітарної метафори й у Державній промові Біла Клінтона 19 січня 1999 р.:

*Captain Jeff Taliaferro, a 10-year veteran of the Air Force, flew a B-1B bomber over Iraq as we attacked **Saddam's war machine*** [414].

– *Капітан Джеф Таліаферро, ветеран повітряних сил з 10-літнім досвідом, вилетів на бомбардувальнику Б-1Б над Іраком, коли ми атакували **військову машину Саддама*** [463].

Експресивність даного повідомлення досягається завдяки вживанню метафоричного виразу “військова машина Саддама”, який звучить набагато агресивніше, а відтак, і небезпечніше, аніж “збройні сили Іраку”. Його використання покликане створити “образ ворога” не лише Сполучених Штатів, але й усього цивілізованого світу, і відтак виправдати військові операції США у цій країні. При відтворенні цієї риторичної метафори також

використано лексичну кальку, яка є поширеною у межах східнослов'янського масмедійного дискурсу.

Метафори, що асоціюються з бойовими діями, як було зазначено вище, полюбляла вживати у промовах часів свого перебування на посаді прем'єр-міністра Маргарет Тетчер. Наприклад:

*In its first seventeen months this Government has laid the foundations for recovery. <...> But there was a formidable **barricade of obstacles** that we had to **sweep aside** [354].*

–*За перші сім місяців свого перебування при владі наш уряд заклав основи для **виходу з (економічного) штопору**. Але існували **барикади страшених перешкод**, які ми повинні були **змести*** (переклад наш – Ю. Л.).

При перекладі даного контексту метафори ТО (*barricade of obstacles, to sweep aside*) у ТП відтворено шляком лексичної кальки. Лексема *recovery* передана описово з використанням “стертої” метафори “вийти зі штопора”.

Лексична калька як спосіб відтворення експресивного потенціалу метафори у ТО використовується і при перекладі метафор, сферою-донором яких є *спорт* і *спортивні змагання / ігри*. Такі метафори, як відзначалося у спеціальній літературі [докладніше див. 257, 258 та ін.], є достатньо поширеними у межах політичного дискурсу як такого, що межує зі *спортивно-ігровим*; боротьба за владу розігрується як змагання, як великі ігри між націями чи державами. Яскравими прикладами такого бачення політики можуть слугувати наступні два уривки з Промови президента США Б. Обама, виголошеної в Російській економічній школі під час його візиту до Москви 7 липня 2009 року:

*It's time to work together on behalf of a different future – a future in which we leave behind **the great game of the past and the conflict of the present**; a future in which all of us contribute to the security of Central Asia [435].*

– *Прийшов час працювати разом в ім'я іншого майбутнього – майбутнього, в якому ми залишимо позаду **велику гру минулого*** [435] (у

наведеному контексті експресивність метафори підсилюється використанням фігур мови – підхоплення з подальшою топікалізацією (“on behalf of a different future – a future in which...”), які повністю збережені у тексті перекладу (“в ім'я іншого майбутнього – майбутнього, в якому...”);

The days when empires could treat sovereign states as pieces on a chess board are over. <...>. The pursuit of power is no longer a zero-sum game – progress must be shared.

– Пішли у минуле ті часи, коли імперії **гнали** іншими суверенними державами, немов фігурами на шахівниці.. <...> Прагнення до могутності перестало бути **грою з нульовою сумою**: плоди прогресу повинні належати всім [435] (у цьому контексті семантика політики як звичайної гри підсилюється порівнянням “as pieces on a chess board”, збереженого й у тексті перекладу; окрім цього, у МП підсилення метафоричної образності досягається й заміною складної дієслівної конструкції “could treat” у ТО, що має більш загальне значення “могли поводитися” відповідником-конкретизатором “грати”);

Competition in everything from astrophysics to athletics was treated as a zero-sum game. If one person won, then the other person had to lose [435].

– Суперництво у всьому – від астрофізики до спорту – сприймалося як **гра з нульовою сумою**. Якщо хтось один виграє – значить, інший програє [435].

Зазначимо, що у двох останніх контекстах Б. Обама з персуазивною метою застосує у якості засобу мовної експресії метафору, що використовується як один із ключових принципів дослідження в теорії конфлікту, який передбачає, що кількість вигравів однієї сторони має дорівнювати кількості програшів іншої. Неминучість саме такого співвідношення у тексті оригіналу передається за допомогою модальної конструкції “had to lose”. У тексті перекладу ця смислова конотація відтворюється шляхом синтаксичних трансформацій – використання

конструкції з вставним словом “значить” (“значить, інший програє”). Емоційність метафоричного образу (спортивного) змагання, вжитого у даному уривку, підсилюється й використанням прийому *амфітези*, як різновиду антитези, котрий передбачає змалювання цілого шляхом вказівки на його крайні точки. У даному контексті позначеннями таких “крайніх точок” виступають номени “astrophysics” та “athletics”, останнє з яких передано у тексті перекладу за рахунок використання лексичного відповідника з більш генеральним значенням “спорт”.

Спортивна метафорика активно використовується й у текстах політичних промов та виступів недавнього Прем’єр-міністра Великобританії Тоні Блера:

*We are the leading **players** shaping the **game** [404]. – Ми – провідні **гравці**, котрі визначають правила **гри** (переклад наш - Ю.Л.);*

*<...> That is prepared to send back some of the unnecessary regulation, **peel back** some of the bureaucracy and become a **champion** of a global, outward-looking, competitive Europe. – Це готує до того, щоб залишити позаду непотрібні приписи, позбавитись від тиску бюрократії і стати переможцем у глобалізованій, відкритій для зовнішнього світу, конкурентоспроможній Європі (переклад наш – Ю. Л.);*

*The new Labour government **has made a good start** in its relations with Europe [405]. – Новий лейбористський уряд **узяв добрий старт** у відносинах з Європою (переклад наш – Ю. Л.).*

Завдяки інтернаціональності використаної у даних контекстах спортивної лексики, у запропонованих варіантах перекладу експресивно-метафоричний зміст ТО відтворено практично повністю.

Подібно до Б. Обами, Тоні Блер також охоче використовує метафоричний образ “гри з нульовою сумою”, як, наприклад, у своїй Промові до Європейського парламенту 23 червня 2005 року, де йдеться про тенденції до глобалізації:

It would be a Europe confident enough to see enlargement not as a threat, as if membership were a zero sum game in which old members lose as new members gain [404]. – Це була б Європа достатньо сильна для того, щоб зустріти глобалізацію не як загрозу, подібну до участі у *gpi* з нульовим результатом, у якій старі члени вибувають, тоді як нові приєднуються (переклад наш – Ю. Л.).

Як і у попередньому випадку термінологічний вираз “a zero sum game” транслюється у ТП шляхом калькування “гра з нульовим результатом”, завдяки чому його метафорична образність і експресивний потенціал зберігається у повному обсязі.

Наші спостереження засвідчують, що жінки-політики схильні до використання у своїх промовах метафори *сім’ї*, що становить ще один тематичний різновид архетипної метафори: *Let Europe be a family of nations* (Маргарет Тетчер) [450]; *The Democratic Party is a family* (Гіларі Клінтон) [415]. Оскільки сферою метафоричної експансії є сфера сім’ї, питома для мов усіх народів світу, дана архетипна метафора у ТП відтворюється дослівно.

Персуазивний ефект промов і публічних виступів політиків забезпечується й використанням таких архетипних метафор як метафора *будови* та *споруди* (дім, місту, фортеця, а також окремих частин цих споруд: дверей, вікон, даху, стіни). З цієї нагоди Г. Л. Жуковець зазначала, що метафора будівництва/споруди, зокрема, у політичному дискурсі лейбористської партії, посідає одне з чільних місць серед найпоширеніших асоціативних полів, які виступають у ньому джерелами метафор (поряд з метафорами війни, спорту, руху, природи, будівництва, людського тіла, морської справи). Підтвердженням цього висновку української дослідниці можуть слугувати наведені нижче контексти з промов Тоні Блера.

Some want a fortress Britain – job protection, pull up the drawbridge, get out of international engagement [405].

Ключові засоби виразності, які необхідно відтворити при перекладі даного уривку, становлять метафори *фортеці* та *розвідного мосту* (*drawbridge*), що є культурологічними символами (за Е. Касіером) захищеності і відгородженості від широкого світу. Образ Англії як фортеці слід розглядати також як семантично значущий “уламок” добре відомої англійської приказки *My home is my fortress*. Названі аспекти денотативного і конотативного потенціалу процитованого речення були враховані нами при його перекладі у першу чергу:

Дехто хотів би, щоб Британія була немов неприступна фортеця із розведеними мостами – без притоку іноземців, які займають робочі місця, без будь-яких міжнародних зобов’язань (переклад наш –Ю. Л.).

Метафоричний образ Британії-фортеці у ТП зазнає семантичного розвитку і передається за допомогою порівняння “*немов неприступна фортеця із розведеними мостами*”. У процесі перекладу даного уривку нами використано також лексико-морфологічні (атрибутив *fortress* у ТП замінено іменником *фортеця*), граматичні (заміна стверджувальної форми *job protection* заперечною з прийменником *без*) трансформації, прийоми розширення і конкретизації (*job protection – без притоку іноземців, які займають робочі місця*).

До категорії архетипних метафор належать також *метафори хвороби*, що достатньо широко використовуються у промовах сучасних англомовних політиків. Вони фіксуються дослідниками у різних культурах і за різних часів. Зазвичай метафора хвороби була *ідеологічно* заангажованою як доступний і дієвий засіб презентації Чужого (як такого, що загрожує здоров’ю суспільного організму) у свідомості “наївного споживача” політичного дискурсу [докладніше див. 48]. У сучасних політичних текстах метафори хвороби використовуються як ефективний спосіб концептуалізації дійсності та дискредитації політичних опонентів. Відтворення експресивно-образного потенціалу цього типу метафор у ТП вимагає від перекладача

достатніх *фонових* знань, зокрема, у галузі медицини. Розглянемо наступний приклад:

We are in Afghanistan to prevent a cancer from once again spreading through that country. But this same cancer has also taken root in the border region of Pakistan. That is why we need a strategy that works on both sides of the border [436]. – *Ми перебуваємо в Афганістані для того, щоб не дати раковим метастазам знову поширитися по території країни. Але ті ж самі метастази розвиваються і в Пакистані. Саме тому нам потрібна стратегія, яка працюватиме по обидві сторони кордону* [395].

Цей уривок узято з промови Б.Обами у Військовій Академії у Вест-Пойнті. Прагматична мета цього виступу, який уже визнано однією з найкращих промов нинішнього президента, полягала у тому, щоб довести суспільству необхідність уведення (у порушення своїх передвиборчих обіцянок) додаткового 30-тисячного військового контингенту до Афганістану, “схилити на свій бік громадську думку, враховуючи загальне невдоволення суспільства війною в Афганістані, адже вона триває вже вісім років, а світла у кінці тунелю, як кажуть, поки що не видно” [394]. Прагматична настанова адресанта зумовила змістове наповнення цієї архетипної метафоричної моделі. Використовуючи сучасну медичну термінологію, Б.Обама уподібнює Аль-Каїду злоякісній пухлині (“cancer” – “рак, злоякісна пухлина”), викликаючи у такий спосіб в уяві цільової аудиторії асоціації зі смертельною хворобою (за рівнем смертності онкологічні захворювання посідають друге місце після серцево-судинних хвороб – дані ВООЗ), боротьба з якою вимагає невідкладних радикальних заходів. Необхідність уведення додаткового військового контингенту як превентивної міри, що має на меті не допустити розростання ракової пухлини світового тероризму, у ТО передано за допомогою дієслова “to prevent”, яке у даному контексті набирає *ключового* значення. Тому вважаємо невиправданою його заміну у тексті перекладу заперечною конструкцією “не

дати”, що має більш широке значення і ослаблює смислові акценти, а відтак і загальний персуазивний ефект тексту оригіналу. З тієї ж самої причини вважаємо недоцільним заміну генетичної метафори “has taken root” (“this same cancer has also taken root”) генералізованим “розвиваються” (тим паче, що ця “стерта” метафора широко використовується й в українській мові) та стягнення “в Пакистані” як відповідника обставинної конструкції “in the border region of Pakistan”, де словосполучка “in the *border region*” повинна підкреслити, що хвороба тероризму і мусульманського екстремізму не обмежується *будь-якими кордонами* і тому радикального “хірургічного” втручання потребує не лише уражена злоякісними утвореннями ділянка (у даному випадку Афганістан), але й ті тканини, які до цієї ділянки прилягають (у даному випадку прикордонні території Пакистану). Тому пропонуємо свій варіант перекладу:

*Ми перебуваємо у Афганістані для того, щоб запобігти новому поширенню **ракових метастазів** на усю територію країни. Але ті самі метастази **пустили коріння** й у **прилеглих районах Пакистану**. Ось чому нам потрібна стратегія, яка працюватиме по обидва боки кордону* (переклад наш – Ю. Л.).

Достатньо часто у політичному дискурсі використовується **метафора погоди і природних катаклізмів**.

*I am convinced that our security is at stake in Afghanistan and Pakistan. This is the **epicenter** of the violent extremism practiced by al Qaeda. It is from here that we were attacked on 9/11, and it is from here that new attacks are being plotted [436].*

*Я <...> переконаний: на карту поставлена наша національна безпека в Афганістані та Пакистані. Це **епіцентр** насильницького екстремізму, що його практикує “Аль-Каїда”. Через них сталася трагедія 11 вересня і саме вони готують нові атаки [395].*

У метафоричній моделі погоди суспільне буття мислиться як зовнішні обставини, що не залежать від діяльності людини, але істотно впливають на неї. Метафору погоди з метою досягнення емоційного ефекту активно використовує у своїй Інавгураційній промові нинішній президент США Барак Обама. Пор.:

*Yet, every so often the oath is taken amidst **gathering clouds** and raging **storms** [434]. – Але бували моменти, коли ця присяга звучала **під захмареним небом, в умовах жахливих бур** [393].*

У даному контексті використані з риторичною метою метафори погоди “gathering clouds” та “raging storms” збережено у повному обсязі з незначними лексичними і структурними трансформаціями: словосполучу “gathering clouds” – “хмари, що збираються” – у тексті перекладу замінено більш ошадливим виразом “під захмареним небом”, словосполучу “raging storms” розширено за рахунок введення допоміжного елемента “в умовах”. Обидва запропоновані у перекладі варіанти зберігають метафоричну образність оригіналу.

Аналогічний приклад спостерігаємо й у промові Барака Обама у Військовій академії у Вест-Пойнті:

*And we must make it clear to every man, woman and child around the world who lives under the **dark cloud of tyranny** [436].*

*І ми повинні зробити так, щоб наша позиція була зрозумілою для усіх, хто живе **під затьмареним небом тиранії** (переклад наш – Ю. Л.).*

При перекладі вважаємо за доцільне повне збереження метафоричного звороту, що тяжіє до архетипного образу Питьми як уособлення, зокрема, соціального зла і як такий є спільним для багатьох культур. З метою спрощення сприйняття даного повідомлення ми також вдалися до прийому генералізації, замінивши у перекладі займенником “усі” конкретизовану конструкцію “every man, woman and child around the world” у тексті оригіналу.

Яскраві приклади використання метафори погоди спостерігаємо і у заключній, найбільш піднесеній частині Інавгураційної промови Барака Обама. З метою здійснення емоційного впливу на цільову аудиторію промовець використовує метафори, котрі базуються на універсальних архетипах природного циклу, а також холоду:

*America, in the face of our common dangers, in this **winter of our hardship**, let us remember these timeless words. With hope and virtue, let us brave once more the **icy currents**, and endure what **storms** may come [434]. – Америка! Перед лицем загальної загрози **в зиму наших труднощів** давайте згадаємо ті безсмертні слова. З надією та достоїнством давайте ще раз **упораємося із крижаними потоками та витримаємо бурі**, які очікують нас [393].*

Оскільки метафори зими, крижаного холоду, буревію як асоціанти несприятливих суспільних умов актуальні для багатьох культур світу, у тому числі й широко використовуються українською мовною свідомістю для концептуалізації явищ соціальної дійсності, видається цілком виправданим точне відтворення цих експресивних засобів у тексті перекладу без зміни сфери-донора.

При цьому особливу цікавість викликає вжита у наведеному контексті архитипна метафора “winter of our hardship”, авторство якої належить видатному драматургові В. Шекспіру; також вона становить дещо видозмінений варіант метафоричної назви роману відомого американського письменника Джона Ернста Стейнбека (1902–1968) “Зима тривоги нашої” (“The Winter of Our Discontent”, 1961), у якій в сконденсованій формі передано тривожне відчуття соціальної й морально-духовної нестабільності у тогочасній Америці і світі загалом. Завдяки своїй надзвичайній ємності ця метафора була широко розтиражована у американським і світових ЗМІ як узагальнене вираження *соціальної занепокоєності*, а відтак втратила свій індивідуальний характер і перетворилася на *риторичну* метафору, кліше, штамп. З огляду на ці екстралінгвістичні чинники вжита в Інавгураційній

промові нового президента США метафора-ремінісценція “winter of our hardship” – будучи доповненою метафорами “brave the icy currents” і “endure what storms may come”, що покликані підкреслити складність внутрішньо- і зовнішньополітичного становища США на початку ХХІ ст., та емоційно підсиленою метонімізовано-персоніфікованим звертанням “America” – “працює” на створення “міфу Барака Обама” як такого лідера, котрий не боїться труднощів і готовий узяти на себе відповідальність за майбутнє країни в один з найскрутніших моментів державної і світової історії.

Аналогічний приклад вживання з персуазивною метою оновлених риторичних метафор спостерігаємо у промові Мішель Обама:

*He’s running to be the President who <...> fixes up the **Corridors of Shame** all across this country* [438].

У даному випадку М. Обама використовує метафору “Corridors of Shame” як індивідуально-авторський варіант метафори, винесеної свого часу Чарльзом Персі Сноу в назву його знаменитого роману “Коридори влади” (С. Р. Snow. “Corridors of Power”, 1964). Завдяки цьому роману вислів став широко використовуватися як синонім політики, набув риторичного характеру. Відтак вжита М. Обама метафора “Corridors of Shame” набуває алюзивного характеру, що підсилює її експресивний ефект. З огляду на “присутність” роману Ч. Сноу в українській культурній свідомості і широке використання штампу “коридори влади” в українських ЗМІ (“коли **коридори влади** забруднені, політичний скандал їх прочищає”, “**коридори влади** ведуть у лабіринт корупції”; “у **коридорах влади** з цього приводу розгорілася жорстка боротьба” [464, 465] тощо), вважаємо доречним у даному випадку відтворення метафори “Corridors of Shame” у тексті перекладу без жодних змін, щоб зберегти не лише експресивний заряд тексту оригіналу, але й закладений у ньому алюзивний зміст:

*Він (Барак Обама – Ю. Л.) прагне бути тим Президентом, який наведе лад у **Коридорах Ганьби** по всій країні (переклад наш – Ю. Л.).*

Зазначимо, що метафора “Corridors of Shame”, двічі вжита у цій промові М. Обама, набирає концептуального характеру, виступаючи засобом негативної оцінки діяльності попередньої адміністрації і позиціонування Б. Обама як послідовного борця із зловживаннями у політичній сфері:

Ask yourselves: of all the candidates, <...> who will refuse to tolerate Corridors of Shame in this country? [438].

З метою більш точного відтворення семантичних і оцінних конотацій, питомих для даного тропу в тексті оригіналу пропонуємо у даному випадку для перекладу метафоричної словосполуки “Corridors of Shame” використати поширений в українському масмедійному дискурсі штамп “владні коридори”, а громіздку дієслівну конструкцію “will refuse to tolerate” замінити простим дієслівним присудком із заперечною часткою “не”. Тоді український переклад наведеного уривку з промови М. Обама матиме такий вигляд:

Запитайте себе: хто з-поміж усіх кандидатів (на посаду президента – Ю. Л.) не терпітиме ганьби у коридорах влади цієї країни? (переклад наш – Ю. Л.).

Спіставляючи метафорику в інавгураційних звертаннях американських президентів другої половини ХХ ст., Дж. Чартеріс-Блек [Charteris-Black 2004] відзначив активне використання у них метафори політики як, зокрема, *подорожі*. Ця традиційна метафора стала джерелом для інтертекстуальних референцій у публічних виступах Барака і Мішель Обама, а також їх прихильників на завершальному етапі президентської кампанії 2008 р. у США.

I just want to say that whatever happens tomorrow, I have been deeply humbled by this journey [431]. – *Я хочу лише сказати це, незалежно від того, що станеться завтра, глибоко вражений тим, що мені довелося пережити на цьому шляху* (переклад наш – Ю. Л.);

Barack believes in the greatness of America. He's seen it in his own life's journey [438]. – Барак вірить у велич Америки, котру вбачає у тому життєвому **шляху**, який пройшов він сам (переклад наш – Ю. Л.);

Дещо раніше метафора подорожі була використана у промові колишнього прем'єр-міністра Великобританії Тоні Блера, яку він виголосив на конференції лейбористської партії 26 серпня 2006 р.

But above all else, I want to thank the British people. Not just for the honour of being Prime Minister but for the journey of progress we have travelled together [404]. – Але окрім усього, я ще хочу подякувати народу Британії. Не стільки за честь бути Прем'єр-міністром, скільки за той **шлях** до прогресу, який ми **пройшли** / **здолали** разом (переклад наш – Ю. Л.).

У запропонованих нами варіантах перекладу контекстів, що містять метафору подорожі, здійснено лексико-семантичні трансформації – номен “journey” замінено на “шлях”, що у найбільш загальній формі передає в українській мові семантику руху уперед, а дієслово “travelled” (мандрували) – дієсловом із більш загальним значенням “пройшли” як таким, що більше відповідає культурно-специфічним конотаціям цієї мовної одиниці; це ж стосується й запропонованого нами інваріанту “здолали”. При цьому метафоричний компонент значення значно послаблюється чи зовсім втрачається.

За допомогою аналогічної трансформації може бути перекладено й наступне речення з промови Гіларі Клінтон, що містить метафору подорожі:

Now the journey ahead will not be easy [415]. – Що ж, **шлях** попереду не буде легким [465].

Водночас існує варіант перекладу цього уривку із збереженням метафоричної образності ТО – *Що ж, подальша подорож не буде легкою* (Ю. Л.). У даному випадку збереження метафоричного компоненту забезпечується лексико-морфологічною трансформацією: прислівник “ahead” перекладено як прикметник “подальша”.

Поряд з архетипними метафорами, які охоче експлуатуються політиками, у текстах політичного дискурсу досить часто виникають і “свіжі”, новостворені метафори, які не є традиційними для типу текстів, що досліджуються. Наприклад:

*What would any tyrannical regime possessing WMD think viewing the history of the world's diplomatic **dance** with Saddam? [40]. – I що може подумати будь-який режим, спостерігаючи, як світова дипломатія **втанцьовує** з Саддамом ? (переклад наш – Ю. Л.).*

У даному випадку при перекладі для збереження експресивного потенціалу оригіналу використано морфологічні (іменник *dance* у ТО замінено на дієслово *втанцьовує* у ТП) і синтаксичні трансформації (об’єктна конструкція дієприслівникового звороту трансформована у підрядне речення). Також у ТП опущено слово “*history*”, неважливе для загального змісту повідомлення. Значення тривалості компенсується семантикою дієслова *втанцьовувати* – “танцювати з запалом і натхненням або довго” [397].

До таких новостворених метафор, які з’являються і в англomовному, і в інших національних різновидах політичного дискурсу (у тому числі й в українському), належить **метафора шлюбу**. Характерний приклад такої метафори зустрічаємо у промові Т. Блера до Європарламенту:

*Now, almost 50 years on, we have to renew. <...> And we can. But only if we **remarry** the European ideals we believe in with the modern world we live in [397].*

*– Сьогодні, майже через 50 років, ми повинні оновитися. <...> I ми можемо. Але тільки якщо знову **повінчаємо** ідеали, у які ми віримо, з сучасним світом (переклад наш – Ю. Л.).*

Можливості цільової мови дозволяють при перекладі даного контексту відтворити не лише зміст повідомлення, але й його метафоричну образність.

З метою досягнення експресивного ефекту в промовах політичних діячів досить часто застосовуються такі види тропів як **персоніфікація чи уособлення**, або **прозопопея**, наприклад:

America will remain a strong supporter of Pakistan's security and prosperity long after the guns have fallen silent [436]. – *Ще довго після того, як змовкнуть рушниці, Америка залишатиметься надійним гарантом безпеки і процвітання Пакистану* (переклад наш – Ю. Л.).

У зазначеному контексті вважаємо за доцільне вдатися до застосування стратегії транспозиції як одного з варіантів перекладу речення оскільки це не порушує цілісності сприйняття і надає реченню додаткової виразності.

На використанні прийому прозопеї побудована промова Маргарет Тетчер “Британія прокидається” (“Britain awake”), проголошена у Кенсінгтон-тауні 29 січня 1976 р. Персоніфікація закладена у самій назві промови та широко використовується безпосередньо у її тексті, наприклад:

Britain with her world-wide experience of diplomacy <...> has a special role to play <...> [448]. – *Британія з її досвідом світової дипломатії <...> покликана відігравати особливу роль <...>* (переклад наш – Ю. Л.).

Особливість даного контексту у ТО полягає у застосуванні додаткового формального показника прозопеї – присвійного займенника *her*, що за законами англійської мови вживається як такий для живих істот. При перекладі на українську мову – з огляду на відмінності структури категорії роду – цей додатковий показник деактуалізується, однак загальний метафоричний зміст зберігається повністю.

Аналогічний приклад зустрічаємо й у відповідях президента США Дж.Буша на питання журналістів під час засідання Національної ради з економічних питань 25 лютого 2003 р.:

He (Iraq – Ю.Л.) *still views us as an enemy. And the danger with Iraq is that he has got the willingness and capacity to train al Qaeda-type organizations and provide them with equipment to hurt America.* [462]. – *Він* *усе ще дивиться*

на нас (США – Ю. Л.) як на ворога. І небезпека, що йде від Іраку, полягає у тому, що у нього з'явилася можливість готувати терористичні угрупування на кшталт Аль-Каїди і забезпечувати їх зброєю, для того, щоб дошкуляти Америці (переклад наш – Ю. Л.).

Однак у даному випадку використання особового займенника *he* відносно конкретної країни (Іраку) не може розглядатися як прояв експресивності, оскільки не має цілеспрямованого характеру, тобто не є свідомим актом створення експресивного ефекту з персуазивною метою, а лише недоречною обмовкою (говорячи про Ірак, Президент США мав на увазі його тодішнього лідера Саддама Хусейна), внаслідок чого ця фраза була віднесена до реєстру т. зв. “бушизмів”. Попри це, з огляду на зазначені вище відмінності у структурі категорії роду в англійській і українській мовах, у тексті перекладу цей огріх політика непомітний. Відтворення мовної помилки у ТП вважаємо можливим лише шляхом введення додаткової інформації “в оригіналі *he* – прим. перекладача” у дужках безпосередньо у тексті перекладу чи у зносках.

Наші спостереження над текстами промов сучасних англомовних, головним чином, американських політиків, засвідчили існування тенденції до перенесення якостей живих істот на поняття, що відносять до сфери суспільно-політичного життя. Пор.:

History proved that there is no challenge too great for a world that stands as one [437]). – *Історія довела, що не існує такого виклику, на який не зміг би відповісти світ, що постав як єдиний* (переклад наш – Ю. Л.);

The days when empires could treat sovereign states as pieces on a chess board are over. – *Пішли у минуле ті часи, коли імперії грали іншими суверенними державами, немов фігурами на шахівниці* [435].

Як бачимо, у наведених прикладах ефект персоніфікації зберігається повністю завдяки застосуванню лексичної кальки. Це забезпечує і збереження експресивного забарвлення повідомлення.

У промовах політиків прозопея вже *традиційно* використовується також стосовно назв своєї та інших країн, набираючи водночас і ознак *метонімії*. У такій спосіб політичні лідери намагаються увиразнити ідею єдності країни у відповідальні моменти історії. Так, приклади застосування цього риторичного прийому спостерігаються, зокрема,

- у промові Мішель Обама “A Challenge to Overcome”:

*Let's show them that **America is ready** for Barack Obama* [438]. – *Давайте доведемо їм, що **Америка готова** прийняти Барака Обаму* (переклад наш – Ю. Л.);

- в Інавгураційній промові Барака Обами, 22 січня 2009 р.:

*At these moments, **America has carried on*** [433]. – *І в такі часи **Америка продовжувала рухатися вперед*** [393];

- у Державній промові Біла Клінтона 19 січня 1999 року:

*I have already informed the government of Japan that if that nation's sudden surge of steel imports into our country is not reversed, **America will respond*** [414]. – *Я вже проінформував уряд Японії, якщо раптовий потік національного імпорту в нашу країну не зміниться в протилежний бік, **Америка відповість*** [4:3].

У наведених контекстах номінація “Америка” вживається як метонімізоване позначення понять “уряд США”, “народ США”. При перекладі цей прийом відтворюється у повному обсязі.

Розгляньмо ще один приклад:

Undaunted by Moscow's lack of interest, the United States recently proposed seeking agreement on criteria to define the emergence of the Iranian missile threat - criteria that would need to be met before the United States began operation of the site in Europe [424].

*Але **Сполучені Штати** не збентежила **незацікавленість Москви** у співпраці. Нещодавно наша країна запропонувала Росії спільно розробити критерії реальності іранської ракетної загрози – критерії, без виконання*

яких *США* не можуть почати реальну роботу на своєму об'єкті в Європі (пер. Ю. Мостової).

Для перекладу даного уривку характерні такі ознаки: незіставність лексичного складу і синтаксичної організації; проте у перекладі збережено мету комунікації та вказівки на ту ж саму ситуацію; спостерігаємо збереження способу опису ситуації. При перекладі зустрічаються наступні типи семантичного варіювання вислову: ступінь деталізації опису ситуації (імпліцитний – *“Moscow's lack of interest”* – *“незацікавленість Москви”*; експліцитний – *“Undaunted by Moscow's lack of interest, the United States recently proposed”* – *“Але Сполучені Штати не збентежила незацікавленість Москви у співпраці. Нещодавно наша країна запропонувала Росії”*); спосіб об'єднання ознак повідомлення, що описується (у мові існують логічні зв'язки в пропозиції і при перекладі ці зв'язки здаються аналогічними, тому семантично перефразовуються – добираються більш доречні еквівалентні словосполучення або слова з огляду на системну організацію цільової мови – *“Undaunted by Moscow's lack of interest, the United States recently proposed seeking agreement”* – *“Але Сполучені Штати не збентежила незацікавленість Москви у співпраці. Недавно наша країна запропонувала ...”*); напрямок відносин між ознаками зберігається. При перекладі вжито такі види перекладацьких трансформацій: синтаксичні (розчленовування пропозиції – заміна звороту *“Undaunted by Moscow's lack of interest”* простою пропозицією *“Але Сполучені Штати не збентежила незацікавленість Москви в співпраці”*); морфологічні трансформації (*“Undaunted”* – *“не збентежила”*); лексичні трансформації (опущення – *“Moscow's lack of interest”* – *“незацікавленість Москви”*; додавання – *“Moscow's lack of interest”* – *“незацікавленість Москви у співпраці”*; *“the United States recently proposed seeking agreement”*. *“Нещодавно наша країна запропонувала Росії”*; застосовано прийом конкретизації – *“The United States”* – *“наша країна”*). Також має місце антонімічний переклад: *“Criteria*

that would need to be met before the United States began operation of the site in Europe” – “критерії, без виконання яких США не можуть почати реальну роботу на своєму об'єкті в Європі”.

При перекладі збережено, і навіть підсилено, експресивні засоби, а саме персоніфікацію “Сполучені Штати не збентежила незацікавленість Москви”, “Нещодавно наша країна запропонувала”. Емоційна дія персоніфікації на читача підвищується за рахунок використання стилістичного прийому – підхоплення “*criteria to define the emergence of the Iranian missile threat – criteria that would need to be met before the United States began operation of the site in Europe*” – “критерії реальності іранської ракетної загрози – критерії, без виконання яких США не можуть почати реальну роботу на своєму об'єкті в Європі”.

Досить яскравий приклад застосування риторичного прийому персоніфікації зустрічаємо у промові Т. Блера:

A London with pride in its past, but with eyes fixed on the future. A London that said to the world <...> [404]. – Лондон, який пишається своїм минулим і пильно вдивляється у майбутнє. Лондон, який говорить світові <...> (переклад наш – Ю. Л.).

У тексті перекладу з огляду на особливості системної організації цільової мови повністю збережено прийом персоніфікації, завдяки використанню якої дане повідомлення набуває експресивності у ТО. При цьому додатковим засобом створення експресивного ефекту в ТП є використання паралельних конструкцій.

2.2.3. Шляхи відтворення експресивного потенціалу епітетів, порівнянь, оксюморону. З огляду на здатність реорганізувати семантичний простір висловлювання до тропів доволі часто відносять також такі стилістичні фігури як *епітет, порівняння, оксюморон*, які зазвичай вступають у взаємодію з іншими тропеїчними перетвореннями.

Достатньо поширеним засобом мовної експресії у політичних промовах, вживання якого виправдане прагматичними настановами адресанта, є *enimem*. Розглянемо приклад з промови Гіларі Клінтон “Democratic national convention keynote address”:

*We need a President who understands we can't solve the problems of global warming by giving **windfall** profits to the oil companies while ignoring opportunities to invest in the new technologies that will build a **green** economy* [416].

Інтерес у даному випадку викладає переклад епітетів *windfall* (profits) та *green* (economy), які вжито автором повідомлення для переконання Адресата у необхідності інвестиції у сучасні технології. Перший з виділених епітетів як іменник має пряме значення “плід, збитий вітром” і метафоричне “несподівана удача, везіння”. Виходячи з логіки ТО, де *windfall* виступає прикметником, його, застосувавши семантико-морфологічну трансформацію, можна перекласти як “легкий” (“легкі прибутки”). Другий з названих епітетів – *green* – окрім прямого значення “зелений”, має й значення “недосвідчений, молодий”. Однак переклад словосполучення *green economy* вимагає смислового розвитку переносного значення прикметника *green* з урахуванням логіки тексту. Відтак даний контекст може бути перекладений наступним чином:

*Нам потрібний Президент, який розуміє, що ми не зможемо вирішити проблеми глобального потепління, даючи нафтовим компаніям можливість **легких** прибутків і водночас ігноруючи можливості інвестицій у розвиток нових технологій, котрі допомогли б побудувати економіку, **яка відповідає найсучаснішим екологічним вимогам*** (переклад наш – Ю. Л.);

У текстах політичних промов часто зустрічаються випадки, коли епітети закладені в основу інших образних засобів, наприклад:

*Every country charts its own course. Russia has cut its way through time like a **mighty** river through a canyon, leaving an indelible mark on human history as it*

goes [435]. – Кожна країна торує свій власний шлях. Росія пройшла свій шлях крізь час подібно до **могутньої** річки, що прорізає каньйон, залишивши незгладимий слід в історії людства [435] (епітет входить до складу порівняння, що відтворено й у тексті перекладу);

<...> *our values are not simply words written into parchment – they are a creed that calls us together, and that has carried us through the **darkest** of storms as one nation, as one people* [436]. – <...> *наші цінності – це не просто слова, це символи віри, які об'єднують нас і ведуть крізь **найпохмуріші** буревії як одну націю, один народ* (переклад наш – Ю. Л.);

У текстах політичних промов, у тому числі й англомовних політиків з метою продукування кращого риторичного ефекту в якості епітетів часто використовуються емоційно забарвлені прикметники, незрідка із значенням надмірності – для того, зокрема, щоб підкреслити важливість завдань, які стоять перед нацією, державою та її політичними лідерами:

*It's have been a **tremendous** prevelege to serve this country as a Prime-Minister – wonderful happy years – То була **величезна** привілея – служити цій країні як Прем'єр-Міністр – чудові щасливі роки* (М. Тетчер) [448];

*But with these opportunities comes **huge** insecurity* [403]. – *Однак разом з цими можливостями приходить **величезна** небезпека* (Т. Блер) (переклад наш – Ю. Л.);

*America – we are passing through a time of **great** trial* (Б. Обама) [436]. – *Америко! Ми живемо у час **величезних** випробовувань* (переклад наш – Ю. Л.);

*Yet **huge** challenges remain* (Б. Обама) [436]. – *Хоча **величезні** виклики усе ще залишаються* (переклад наш – Ю. Л.);

*Today, after **extraordinary** costs, we are bringing the Iraq war to a responsible end* (Б. Обама) [436]. – *Сьогодні, заплативши **непомірну** ціну, ми гідно завершуємо війну в Іраку* (переклад наш – Ю. Л.).

Спостерігаємо, що у тексті перекладу значення епітетів *tremendous*, *great*, *huge*, *extraordinary* транслюється за допомогою лексичних відповідників *величезний*, *непомірний*, для яких також питомою є семантика надмірності. Завдяки цьому експресивний ефект ТО у ТП збережено повністю.

Істотні труднощі для перекладача становить пошук шляхів збереження у перекладі експресивного потенціалу метафоризованих епітетів. Розглянемо наступний приклад з промови Т. Блера:

*Because the only secure economic future for Britain lies in one thing, Not low wages. Not **old-fashioned** conflict* [404].

Викликом для перекладача у даному контексті виступає насамперед епітет *old-fashioned*. Виходячи з логіки тексту, вважаємо за доцільне при перекладі цього епітету застосувати граматичну трансформацію (*old-fashioned conflict* – *конфлікти, що вийшли з політичної “моди”*), пор.:

Тому що єдино можливий [шлях створення] гарантованого економічного майбутнього для Британії вимагає одного – сказати “Ні!” низьким зарплатам, “Ні” – застарілим конфліктам (переклад наш – Ю. Л.).

Наші спостереження над текстами політичних промов дозволяють говорити також про існування *постійних* епітетів, що можуть розглядатися як особливості ідіостилю конкретного політика. Так, у промовах Б. Обама таким прикладом сталого епітета є прикметник “violent”:

*The struggle against **violent** extremism will not be finished quickly* [436]. – *Війна проти **фанатичного** екстремізму закінчиться не швидко* (переклад наш – Ю. Л.);

*We have to invest in our homeland security, because we cannot capture or kill every **violent** extremist abroad* [436]. – *Ми повинні інвестувати у нашу внутрішню безпеку, тому що ми не можемо взяти у полон чи фізично*

знищити усіх терористів-фанатиків поза межами США (переклад наш – Ю. Л.).

У текстах політичного дискурсу з метою підсилення емоційного впливу на цільову аудиторію часто використовується послідовне з'єднання епітетів, яке отримало назву *ланцюжок епітетів* [376, с. 377]:

A fairer, more tolerant, more inclusive Britain is in the interests of all of us [424]. – Рівність, підвищена терпимість і підвищена залученість в цей процес Британії в наших спільних інтересах (пер. С. Симоненко).

У процесі перекладу даного уривку застосовано морфологічні трансформації “*A fairer, more tolerant, more inclusive Britain*” – “Рівність, підвищена терпимість і підвищена залученість Британії”, також допущено незначну модифікацію синтаксичної конструкції. Емоційність висловлення дещо знижується при перекладі за рахунок опущення епітетів.

A city that shows what a confident, open, and proud people with a great Labour council can do [404]). – Це місто, що демонструє, якими *упевненими, відкритими і гордими* можуть бути люди з активними профспілками (переклад наш – Ю. Л.).

У даному випадку в ТП ланцюжок епітетів як риторичний прийом повністю збережено.

Зазвичай застосування конструкції “ланцюжок епітетів” відбувається паралельно із застосуванням елементів *градації*, як наприклад, у Державній промові Біла Клінтона:

You know, no nation in history has had the opportunity and the responsibility we now have: to shape a world that is more peaceful, more secure, more free [414].

Ви знаєте, що жодна нація в історії не мала такої можливості та відповідальності, яку ми зараз маємо: формувати світ, який є більш мирним, безпечним та вільним [465].

Достатньо широкі можливості для забезпечення експресивності повідомлення дає використання такого тропу як **порівняння**. Наприклад:

The Leader of the Opposition <...> is like a stopped clock. It is bound to tell the right time eventually, but it is completely useless there is someone else around who actually knows the time of day [450]. – *Лідери опозиції <...> немов годинник, що зупинився. Його ще можна завести, але він абсолютно непотрібний, коли поряд є хтось, хто точно знає, котра наразі година* (переклад наш – Ю. Л.).

У процесі перекладу даної синтагми порівняння відтворено шляхом лексичної кальки. При цьому експресивний потенціал використаного риторичного прийому зберігається повністю.

Наступним широкоживаним засобом семантичної експресії є **метонімія**, котра поряд з метафорою і порівнянням входить до так званих компаративних тропів. У основі метонімії лежить перенесення значення за принципом суміжності понять. Для публічних виступів англомовних політиків найбільш характерним є класичне перенесення з загального на часткове, яке здійснюється найчастіше у таких напрямках:

а) уряд країни – місце його резиденції: *That is why my husband, Barack Obama, is the person America needs in the **White House** right now [438]* – *Ось чому мій чоловік, Барак Обама потрібен Америці у **Білому домі** просто зараз* (переклад наш – Ю. Л.);

б) військові дії у певному регіоні – назва країни чи регіону: *There are those who suggest that **Afghanistan is another Vietnam** [436].* – *Є й такі (люди), які вважають, що Афганістан – це другий В'єтнам* (переклад наш – Ю. Л.);

в) назва політичної організації – окремий представник цієї організації: *We will support efforts by the Afghan government to open the door to those **Taliban** who abandon violence and respect the human rights of their fellow citizens [436].* – *Сполучені Штати підтримуватимуть зусилля афганського уряду у проведенні політики “відкритих дверей” для тих учасників руху*

Талібан, які відмовляться від насилля і поважатимуть людські права своїх співгромадян (переклад наш – Ю. Л.).

Можливості цільової мови дозволяють дослівний переклад метонімізованих одиниць, що зустрічаються у перших двох контекстах і експресивний потенціал цього риторичного прийому. В останньому випадку потреби прагматичної адаптації вимагають застосування прийому експлікації тексту. При цьому метонімічна структура образу руйнується.

Зустрічаються також й інші варіанти використання цього зображувального засобу:

One hundred years later, the Negro is still languished in the corners of American society and finds himself an exile in his own land [427]. – *І через сто років негр як і раніше животіє на задвірках американського суспільства і знаходиться у вигнанні на своїй власній землі* (переклад наш – Ю. Л.).

У процесі перекладу даного уривку збережено синтаксичну конструкцію, також збережені емоційно-експресивні засоби – метонімія “the Negro is still languished” – “негр як і раніше животіє”, метафора “in the corners of American society” – “на задвірках американського суспільства”, оксиморон “an exile in his own land” – “у вигнанні на своїй власній землі”, що значно підвищує емоційність вислову.

Для переважної більшості публічних виступів характерним є часте вживання *гіперболи* – кількісного посилення інтенсивності, властивостей, особливостей поведінки і тощо; використання цього риторичного прийому додає політичному виступу особливу яскравість і емоційність. Це один з найбільш дієвих засобів переконання цільової аудиторії:

We have killed each other with our ignorance, our prejudice, and our silence [419].

Ми вбили один одного своїм неухватом, своїм упередженням і своїм мовчанням (пер. Д. Смірнова).

2.3. Проблема збереження експресії на синтагматичному рівні образотворчості

З метою забезпечення експресивності політичної промови і досягнення очікуваного персуазивного ефекту у текстах політичного дискурсу, окрім тропів, використовуються і *фігури мови*. Самі по собі вони не створюють образів, однак завдяки використанню особливих способів розташування слів у тексті повідомлення фігури мови покращують ритмомелодику, підвищують виразність мовлення, підсилюють його емоційність.

Зазначимо, що при перекладі контекстів, які містять стилістико-синтаксичні засоби виразності, завдання перекладача полягає в тому, щоб зберегти експресивний ефект оригіналу. Є. В. Бреус [46] та інші дослідники стверджують, що при відтворенні тексту засобами цільової мови, варто враховувати, що зовні однотипні стилістичні засоби оригіналу й мови перекладу можуть не збігатися відносно ступеня експресивності. Тому у випадках, коли застосування аналогічних стилістичних засобів може призвести до зниження комунікативного ефекту, перекладачеві доводиться послуговуватися іншими засобами, що дозволили б залишити експресію на належному рівні. Повна еквівалентність передбачає вичерпну передачу всіх комунікативних параметрів вихідного тексту. Адекватність спирається на реальну практику перекладу, що часто не допускає стовідсоткової передачі всього комунікативного змісту оригіналу.

2.3.1. Антитеза, перерахування. Однією з найбільш уживаних фігур мови виступає *антитеза*, яка дає можливість поєднати в одному контексті два контрастних поняття:

*Over the past two decades, we've witnessed markets grow, wealth spread, and technology used to **build** – **not destroy*** [435]. – *Протягом останніх двох десятиліть ми є свідками того, як розвивається ринок, розширюється*

система охорони здоров'я і технології використовуються для того, щоб **будувати, а не руйнувати** (переклад наш – Ю. Л.);

<...>*future that represents **not the deepest of fears but the highest of hopes*** [436]. – <...> **майбутнє, що несе вершини сподівань, а не безодню жахів** (переклад наш – Ю. Л.).

У наведених прикладах більшість протиставлень виражена загальнолексичними антонімами, що мають прямі відповідники у МО і МП, а тому транлюються практично дослівно (*past / future – минуле / майбутнє; to build – not destroy /будувати, а не руйнувати*). При перекладі останнього контексту для збереження експресивного потенціалу ТО і милозвучності ТП для трансляції антонімічної пари *deepest of fears – highest of hopes* проведено лексико-семантичні і морфологічні трансформації: замість прикметників у формі найвищого ступеня порівняння використано антонімічну пару іменників *вершини-безодні*. Даний переклад становить приклад суб'єктивної авторської трансформації.

Антитеза часто буває оформлена як паралельні конструкції, котрі, у свою чергу, можуть супроводжуватися повторами, як, наприклад, у наступному уривку з промови Б.Обами у Вест-Пойнті:

*For what's at stake is **not simply** a test of NATO's credibility – what's at stake is the security of our Allies, and the common security of the world* [436]. – **Те, що сьогодні поставлено на карту – це не лише випробовування боєздатності НАТО; те, що поставлено на карту – це безпека наших союзників і загальна безпека у світі** (переклад наш – Ю. Л.).

Різні види повторів можуть виявитися елементами наростання. Найбільш характерним прийомом суспільно-політичного стилю англійської мови є антитеза у поєднанні з повтором в найрізноманітніших текстоутворюючих формах. Антитеза має великий експресивний потенціал; при контрастному зіставленні образів і понять краще виявляються їх специфічні риси:

In a word, Russians see NATO treating post-Soviet Russia as a defeated enemy and not as a strategic partner [398]. – Одним словом, росіяни бачать, що НАТО дивиться на пострадянську Росію як на переможеного ворога, а не як на стратегічного партнера (пер. С. Смірнова).

Як бачимо, у тексті перекладу збережено цілі комунікації (передача інформації і емоційна дія), ситуативне орієнтування, способи опису. Вислів характеризується неповним лексичним паралелізмом (використаний прийом заміни: “treating” – “дивиться”); при перекладі використано синтаксичні структури, аналогічні структурам оригіналу; паралелізм синтаксичної структури практично повністю збережений, за винятком трансформації герундіальної конструкції “NATO treating post-Soviet Russia” в додаткову “що НАТО дивиться на пострадянську Росію”. Причина трансформацій – нормативна, обумовлена відсутністю в українській мові аналогічних конструкцій. Автор використовує антитезу “переможений ворог” – “стратегічний партнер” з метою підвищення емоційності вислову.

Наші спостереження над текстами промов англомовних політиків дозволяють стверджувати, що у них доволі часто використовується *амфітеза*, яка становить різновид антитези (за Л. А. Введенською). Її сутність полягає, як ми побіжно зазначили вище, у намаганні представити певне явище як ціле через його найбільш протилежні прояви:

It does not care whether you are Democrat or Republican; it does not ask whether you are black or white, male or female, gay or straight, young or old [419].

Цій хворобі байдуже, Демократ ви або Республіканець; їй не цікавить, чорний ви або білий, чоловік або жінка, гомосексуаліст або гетеросексуал, молодий ви або похилого віку (пер. Д.С мірнова).

У перекладі практично повністю збережено синтаксичні конструкції та специфіку експресивних засобів. Семантичні трансформації “It does not care” – “цій хвороби однаково”, “it does not ask” – “їй не цікавить” обумовлені

узуальними причинами. У середині однієї пропозиції антитеза створює повну смислову закінченість вислову – сентенцію.

Надзвичайно яскраві приклади застосування цієї фігури мови зустрічаються у промовах нинішнього президента Сполучених Штатів Барака Обама. Особливо інтенсивно Б. Обама використовує амфітезу у його промові в Російській Економічній школі під час свого офіційного візиту до Москви. Головною прагматичною настановою щодо використання цього синтаксичного прийому є прагнення вибудувати нові відносини з колишнім – головним (!) – ідеологічним та військовим супротивником США, вказати на точки дотику, спільні інтереси в оновленому світі. Риторичний ефект досягається за рахунок використання різних типів географічних назв (назви міст, річок, окремих місцевостей тощо), прикметників, що позначають представників різних націй, різних часових періодів;

*But we do have to ask this question: We have to ask whether extremists who have killed innocent civilians **in New York and in Moscow** will show that same restraint. – Інше питання, чи проявлять таку ж стриманість екстремісти, що вбивають мирних громадян в **Нью-Йорку і в Москві** [435];*

*But wherever the market is allowed to run rampant – through excessive risk-taking, a lack of regulation, or corruption – then all are endangered, whether we live **on the Mississippi or on the Volga**. – Але коли ринок повністю виходить з-під контролю – наприклад, через невиправдано ризиковані рішення, відсутність потрібного регулювання або розгул корупції – тоді всі ми опиняємося під загрозою, незалежно від того, чи живемо ми **на берегах Міссісіпі чи Волги** [435];*

*Whether they are in America or Russia or Africa or Latin America, that's **not a American idea or a Russian idea** – that's how people and countries will succeed in the 21st century. – Незалежно від того, чи знаходяться вони в Америці, Росії, країнах Африки або Латинської Америки, бо **ця ідея не стосується***

лише Америки або Росії – ось реальна дорога до успіху для людей і країн в XXI-му столітті [435].

Стосовно перших двох з наведених контекстів, де використано назви географічних реалій, зазначимо, що вони є не просто відомими споживачам текстів політичного дискурсу як у англomовному, так і в україномовному середовищі, але й сприймаються як символи двох держав. Тому у тексті перекладу вони відтворюються шляхом використання прийому транслітерації. В останньому прикладі застосовано незначні лексико-морфологічні трансформації (конструкцію *that's not a American idea or a Russian idea* замінено на *ця ідея не стосується лише Америки або Росії*), однак амфітезу у ТП збережено.

Цікавий приклад використання з персуазивною метою амфітези зустрічаємо у промові Т. Блера на конференції лейбористською партії (вересень 2005):

Strip away their fake claims of grievance and see them for what they are: terrorists who use 21st century technology to fight a pre-medieval religious war that is utterly alien to the future of humankind [404].

Відкиньте геть їхні фальшиві претензії та образи і погляньте, ким вони є насправді: терористами, які використовують технології XXI століття для ведення середньовічних релігійних війн, які несумісні з майбутнім людства (переклад наш – Ю. Л.).

Наявний у даному контексті прояв контекстуальної антитези *21st century technology – a pre-medieval religious war*, яка значною мірою забезпечує експресивність даного висловлювання, при перекладі збережено повністю. Перекладацької трансформації зазнав епітет *pre-medieval*, при відтворенні якого МП було опущено префікс *pre-* як неістотний для загального змісту висловлювання.

Одним з найуживаніших засобів реалізації мовної експресії на синтаксичному рівні традиційно вважається *інверсія*, що полягає у

порушенні питомого для даної мови порядку слів у реченні. Аналізуючи різноманітні стилістичні функції інверсії, необхідно мати на увазі, що будь-яке порушення узвичаєного порядку слів спричиняє або зміну логічного змісту пропозиції, або надає додаткового емоційного забарвлення усьому вислову. Це пов'язано, головним чином з тією обставиною, що у літературній англійській мові за час її тривалого історичного розвитку, розстановка головних і другорядних членів речення більш-менш узвичаїлася. В українській мові цей прийом не знаходить особливого розповсюдження оскільки у ній відсутній фіксований порядок слів. Наголошені розбіжності в системах української та англійської мов зумовлюють особливості перекладу англійських конструкцій з інверсією. У політичних промовах інверсія додає особливого ритмічного звучання пропозиції, а інверсія, мотивована метою вислову, додає реченню ритму. Так, стилістичний потенціал експресії використовує у своєму звертанні до Національного зібрання про загрозу СНІДу американський політичний діяч Мері Фішер:

To all within the sound of my voice, I appeal: Learn with me the lessons of history and of grace, so my children will not be afraid to say the word "AIDS" [419].

У запропонованому нижче варіанті перекладу цей риторичний прийом відтворено повністю:

Всіх, хто може мене почути, я закликаю: вивчайте разом зі мною уроки історії і розуміння, і мої діти не боятимуться промовляти слово "СНІД" (переклад наш – Ю. Л.).

Автори політичних промов досить часто для підсилення емоційності своїх виступів використовують *перерахування*. Автори текстів вдаються до цього синтаксико-семантичного прийому організації повідомлення як до ефективного засобу аргументації, переконання. Стилістичні, риторичні та прагматичні функції перерахування підсилюються шляхом комбінації з іншими стилістичними прийомами. Наприклад:

*Now it is time to acknowledge the inconvenient truth. Russia is back: **rich, powerful and hostile** [399].*

*А зараз настав час поглянути в обличчя гіркій правді: Росія повернулася; вона **багата, сильна і знову ворожа** (пер. С. Смірнова).*

Вислів характеризується неповним лексичним паралелізмом (здійснено прийом заміни: “to acknowledge” – “поглянути”; “the inconvenient truth” – “гірка правда”; контекстуальна заміна “to acknowledge the inconvenient truth” – “поглянути в обличчя гіркій правді”; “hostile” – “знову ворожа”); синтаксичну структуру збережено частково, перекладачем застосовано об’єднання пропозицій, що можна пояснити розбіжністю синтаксису двох мов. Перерахування у поєднанні з епітетами “гірка (правда)”, “багата”, “сильна”, “(знову) ворожа” підвищує емоційність вислову.

Аналогічний приклад знаходимо й у знаковій промові М. Л. Кінга “I have a Dream”, проголошеній 28 серпня 1963 року:

*And when this happens, when we allow freedom ring, <...> we will be able to speed up that day when all of God's children, **black men and white men, Jews and Gentiles, Protestants and Catholics**, will be able to join hands and sing in the words of the old Negro spiritual [427].*

*Коли ми дозволимо свободі дзвеніти, <...> ми зможемо прискорити настання того дня, коли усі Божі діти, **чорні й білі, євреї й язичники, протестанти й католики**, зможуть взятися за руки й заспівати слова старого негритянського духовного гімну (переклад наш – Ю. Л.).*

У даному текстовому фрагменті перерахування поєднується з амфітезою, створюючи потужний емоційний ефект. У тексті перекладу повністю відтворено його синтаксичну структуру та збережено лексичну відповідність.

Наведемо ще декілька аналогічних прикладів:

*Now we are a small and lonely country, singled out for the ire and spite of a reborn, vigorous Russian nation: **ruthless, aggressive, rich; flushed** with a revived national pride and **armed** with the entirely usable weapons of oil and gas [457].*

*Зараз ми маленька і самотня країна, обрана як мішень роздратованою і злобною, але одночасно енергійною і такою, що відроджується, російською державою. Це держава **безжальна, агресивна, багата, сповнена** відродженого відчуття національної гордості і **озброєна** дуже практичною зброєю – нафтою та газом (пер. Д. Смірнова);*

*For all of his brilliance, Reed could not bring socialism to America. For all of **his wealth, fame, media access and Hollywood power**, Penn cannot oust George W. Bush [423].*

*Попри всі свої здібності, Рід не зміг прищепити Америці соціалізм. Попре все своє **багатство, славу, доступ до ЗМІ й голівудськи зв'язки**, Пенн не зможе скинути Джорджа Буша- молодшого (пер. Б. Хенніг).*

Цікавий приклад перерахування знаходимо й у промові Дж. Буша з нагоди завершення військових дій в Іраку:

*We are helping to rebuild Iraq where the dictator built palaces for himself instead of hospitals and schools. And we will stand with the new leaders of Iraq as they establish a government **of, by and for** the Iraqi people [408].*

Ефект перерахування у даному контексті виникає завдяки низці прийменники (*of, by, for*), що виражають різні аспекти змісту, пов'язані зі словосполученням *Iraqi people*. У ТО ці мовні одиниці є смисловим центром повідомлення, на них подає основний наголос. У тексті перекладу експресивний потенціал цієї фігури мови може бути відтворений завдяки використанню різних відмінкових форм іменникового словосполучення *народ Ірака*, що відповідають значенню прийменників *of, by, for* у тексті оригіналу:

Зараз ми допомагаємо відбудувувати Ірак, у якому диктатор замість лікарень і шкіл (для народу) вибудовував палаци для себе, І ми бужемо

стояти пліч-з-пліч з новими лідерами Іраку, якщо вони створять уряд народу Іраку, з народу Ірака і для народу Ірака (переклад наш – Ю. Л.).

2.3.2. Анафора і епіфора. У текстах політичних промов досить часто використовуються повтори, які можуть бути лексичними (повтор окремих слів) та синтаксичними (повтор виразів).

Лексичні повтори надають тексту експресивності насамперед за рахунок створення особливого ритмічного малюнка:

*Life is **too** short, time is **too** precious, and the stakes are **too** high to dwell on what might have been* [415];

*But **our** lives, **our** freedom, **our** happiness, are **best** enjoyed, **best** protected, and **best** advanced when we do work together* [415].

При відтворенні тексту оригіналу МП лексичні повтори зазвичай повністю зберігаються, як і у даному випадку. Пор. відповідно:

*Життя **занадто** коротке, час **занадто** дорогий, а ставки **занадто** високі для того, щоб зупинятися на тому, що може статися* (переклад наш – Ю. Л.);

*Але **наше** життя, **наша** свобода, **наше** щастя приносять **найбільше** задоволення, є **найбільш** безпечними і **найбільше** обіцяють попереду, коли ми працюємо разом* (переклад наш – Ю. Л.).

Іноді лексичні повтори можуть комбінуватися з іншими риторичними засобами і прийомами, як наприклад, у наступному уривку з промови Тоні Блера:

*The same global forces changing business are at work in public services too. **New ways of treating. New ways of teaching. New technologies*** [404].

*Ті самі глобальні сили, що викликали зміни у бізнесі, даються взнаки й у сфері громадського обслуговування. **Нові** методи лікування. **Нові** методи навчання. **Нові** технології* (переклад наш – Ю. Л.).

Особливість даного уривку полягає у тому, що експресивний ефект від застосування анафори (повтор слова *new* на початку кожного називного речення) підсилюється засобами звукопису – [tri:]-[ti]-[te] (*treating-teaching-technologies*), що пролонгує анафоричний повтор. У ТП з огляду на відмінності звукового оформлення слів у МО і МП зберегти цей компонент ритмо-мелодики практично неможливо. Однак чіткій інтонаційній малюнок зберігається за рахунок точного відтворення анафоричних повторів у ТП, а також співпадіння кінцевих звукових комплексів слів *обслуговування, лікування, навчання*.

Цікавий приклад повтору-тавтології містить наступний контекст з промови Т. Блера:

*And I don't want to **win** for **winning's sake** but for the **sake** of the millions here that depend on us to **win**, and throughout the world [404].*

*І я хочу **перемоги** не в ім'я самої **перемоги**, а в ім'я мільйонів тих, чия **перемога** залежить від нас, – тут і в усьому світі* (переклад наш – Ю. Л.).

Можливості цільової мови дозволяють зберегти структуру даного засобу виразності з незначними морфологічними трансформаціями – заміни інфінітивної і герундіальної форм МО (*to win, winning*) іменною у ТП (*перемога*); значення лексеми *sake* передано словоформою *в ім'я*. При цьому у ТП зберігається кількісний показник повторів цих слів, властивий для ТО, – 3 і 2 відповідно.

Серед синтаксичних повторів широко використовуються *фігури додавання*, зокрема такі, як *анафора* і *епіфора*.

Анафора завжди вшановувалася політиками як ефективний риторичний прийом. Висуваючи найбільш важливий елемент, що повторюється, анафора виконує функцію фразового наголосу. У даному прикладі промовець вживає *лексичну* анафору, побудовану на принципі лексичного паралелізму:

If the Iraqi regime wishes peace, it will immediately and unconditionally forswear, disclose, and remove or destroy all weapons of mass destruction, long-range missiles, and all related material. If the Iraqi regime wishes peace, it will immediately end all support for terrorism and act to suppress it, as all states are required to do by U.N. Security Council resolutions. If the Iraqi regime wishes peace, it will cease persecution of its civilian population, including Shi'a, Sunnis, Kurds, Turkomans, and others, again as required by Security Council resolutions. If the Iraqi regime wishes peace, it will release or account for all Gulf War personnel whose fate is still unknown. It will return the remains of any who are deceased, return stolen property, accept liability for losses resulting from the invasion of Kuwait, and fully cooperate with international efforts to resolve these issues, as required by Security Council resolutions. If the Iraqi regime wishes peace, it will immediately end all illicit trade outside the oil-for-food program [407].

Якщо іракський режим хоче миру, він негайно і беззастережно відмовиться від використання зброї масового ураження і повністю знищить його, він знищить всі ракети з великим радіусом дії, і всі пов'язані з ним матеріали. Якщо іракський режим хоче миру, він негайно припинить будь-яку підтримку тероризму і буде запобігати тероризму, що всі держави зобов'язані робити згідно з рішенням Ради Безпеки ООН. Якщо іракський режим хоче миру, він припинить репресії своїх громадян: шиїтів, суннітов, курдів, турків і інших, як того вимагають рішення Ради Безпеки. Якщо іракський режим хоче миру, він оприлюднить дані про всіх учасників війни в Перській Затоці, чії долі все ще невідомі. Він поверне останки загиблих, поверне викрадене, візьме відповідальність за втрати в результаті вторгнення до Кувейту, і активно співпрацюватиме, щоб міжнародними зусиллями вирішити всі проблеми, як цього вимагають рішення Ради Безпеки. Якщо іракський режим хоче миру, він негайно припинить всю незаконну

торгівлю поза програмою: нафта в обмін на продовольство (пер. О. Масюк).

Цей анафоричний повтор використовується як прийом підсилення емоційності мови. У даному прикладі анафора поєднується з іншою риторичною фігурою – *градацією*, що додатково підвищує емоційний характер повідомлення. Переклад даного відрізка промови повністю розкриває авторську інтенцію та експресивний зміст оригінального тексту. Застосування перекладачем трансформацій стосовно передачі епіфори – в україномовному варіанті спостерігаємо лексичні варіації “згідно з рішенням Ради Безпеки ООН, як цього вимагають рішення Ради Безпеки” – щодним чином не знижує експресивний ефект.

налогічним чином використання анафоричного повтору підсилює емоційність повідомлення й у Державній промові Б. Клінтона 19 січня 1999 року:

All Americans can be proud that our leadership helped to bring peace in Northern Ireland. All Americans can be proud that our leadership has put Bosnia on the path to peace [392]. – **Всі американці можуть пишатися, що наше лідерство** допомогло принести мир в Північну Ірландію. **Всі американці можуть пишатися, що наше лідерство** спрямувало Боснію на мирний шлях [392].

У тексті перекладу цей прийом відтворено у повному обсязі з незначними граматичними трансформаціями – заміною пасивної конструкції “can be proud” на активну “можуть пишатися”.

Яскравий приклад анафори спостерігаємо й у промові Тоні Блера, виголошеній 26 вересня 2006 року на конференції лейбористської партії:

We used to feel we could shut our front door on the problems and conflicts of the wider world. Not any more.

***Not with** globalisation. **Not with** climate change. **Not with** organised crime. **Not** when suicide bombers born and bred in Britain bring carnage to the streets of London. In the name of religion. [404].*

Колись ми відчували, що можемо закрити наші парадні двері для проблем і конфліктів зовнішнього світу. Але більше не можемо.

***Через** глобалізацію. **Через** зміни клімату. **Через** зростання організованої злочинності. **Через** терористів-смертників, які народилися й вирости у Британії і які несуть смерть на вулиці Лондона. В ім'я релігії (переклад наш – Ю. Л.).*

Для збереження анафоричної структури даної синтагми у ТП було застосовано насамперед лексико-граматичні та синтаксичні трансформації: відповідно, заперечні конструкції з повторюваною часткою *not* у ТП було замінено стверджувальними конструкціями з анафоричним прийменником *через*; у другому реченні пропозицію (*when suicide bombers born and bred in Britain bring carnage to the streets of London*) у ТП було розбито на дві: 1) *які народилися й вирости у Британії*; 2) *які сіють смерть на вулицях Лондона*. При цьому мали місце й лексичні трансформації. Зокрема, словосполучу *suicide bombers* у ТП було замінено на поширену у суспільно-політичному дискурсі українських і російських ЗМІ словосполучу *терористи-смертники*, яка є більш звичною й зрозумілою для україномовного Отримувача. Експресивний потенціал анафори надзвичайно активно використовує у своїх політичних промовах і виступах дружина президента Сполучених Штатів Мішель Обама. Наприклад:

***This was a woman who overcame** the heat of racism as a little girl when she walked five miles to school on those rural Alabama roads, passing the doors of the whites-only school so much closer to home.*

***This was a woman who overcame** other people's doubts and ignorance by studying and succeeding and excelling past most of her classmates – black and*

white – earning a college degree and acceptance to a prestigious graduate school up north.

***This was a woman who overcame** whatever fears she may have had and became a partner in freedom's cause [438]* (про Коретту Скотт Кінг – дружину Мартіна Лютера Кінга, яка активно бореться проти расової дискримінації та захищає права жінок).

У цій самій промові вона використовує анафору (у поєднанні з парцеляцією) для того, щоб переконати аудиторію (електорат), що її чоловік Барак Обама – це саме та людина, яка здатна бути гідним Президентом:

***He's running to be the President who** makes universal health care a reality by the end of his first term, and who creates a plan that finally tackles these persistent health care disparities. **To be the President who** fixes up the Corridors of Shame all across this country and gives our teachers the pay and support they need, and our kids the clean, safe schools they deserve. And **he is running to be the President who** finally lifts up the poor and forgotten in all corners of this country [438].*

Він бере участь у [виборчих] перегонах, щоб стати Президентом, який зможе навести порядок у Коридорах Ганьби в усій країні і забезпечити нашим вчителям виплати й підтримку, котра їм необхідна, і зможе дати нашим дітям чисті й безпечні школи, яких вони позбавлені. Він бере участь у [виборчих] перегонах, щоб стати Президентом, який, врешті, підніме бідних й убогих по усіх закутках цієї країни (переклад наш – Ю. Л.).

***I come here tonight as** a sister, blessed with a brother who is my mentor, my protector and my lifelong friend.*

***I come here as** a wife who loves my husband and believes he will be an extraordinary president.*

***I come here as** a Mom whose girls are the heart of my heart and the center of my world <...>*

And I come here as a daughter – raised on the South Side of Chicago by a father who was a blue collar city worker, and a mother who stayed at home with my brother and me [439].

Таке насичене використанні анафоричних повторів надають промовамі Мішель Обама майже математичної точності розрахунку емоційної реакції цільової аудиторії, що неодноразово відзначали американські і світові ЗМІ. Тому, беручи до уваги наведені приклади, можна, вочевидь, говорити про використання анафоричних структур з персуазивною метою як особливості політичного ідіолекту Мішель Обама.

Можливості анафори як ефективного засобу здійснення емоційного впливу і ритмізації мовлення застосувала у своїх промовах під час останніх президентських перегонів у США і Хіларі Клінтон. Так, саме виражальні можливості цієї фігури мови вона використала у своїх публічних виступах у другому турі президентських виборів, аргументуючи необхідність обрання президентом США Барака Обама. Наприклад:

We need to elect Barack Obama because we need a President who understands that America can't compete in the global economy by padding the pockets of energy speculators while ignoring the workers whose jobs have been shipped overseas. We need a President who understands we can't solve the problems of global warming by giving windfall profits to the oil companies while ignoring opportunities to invest in the new technologies that will build a green economy. We need a President who understands that the genius of America has always depended on the strength and vitality of the middle class [416].

Як засіб здійснення потужного емоційного впливу на аудиторію анафора було використано Х. Клінтон й у одній з її найбільш знакових промов “Women's Rights are Human Rights”, присвячених захисту прав жінок під час державного візиту до Китаю у вересні 1995 р.

The voices of this conference <...> must be heard loud and clear:

It is a violation of human rights when women and girls are sold into the slavery of prostitution

<...> It is a violation of human rights when individual women are raped in their own communities and when thousands of women are subjected to rape as a prize of war.

It is a violation of human rights when a leading cause of death worldwide among women ages 14 to 44 is the violence they are subjected to in their own homes.

It is a violation of human rights when young girls are brutalized by the painful and degrading practice of genital mutilation.

It is a violation of human rights when women are denied the right to plan their own families, and that includes being forced to have abortions or being sterilized against their will [417].

Голос учасників цієї конференції <...> повинен прозвучати голосно і чітко:

Це порушення прав людини, коли жінок та дівчат продають у рабство проституції.

Це порушення прав людини, коли в усьому світі головною причиною смерті жінок у віці від 14 до 44 років є насильство, якого вони зазнають у своїх власних сім'ях.

Це порушення прав людини, коли маленьких дівчаток жорстоко піддають болючій і принизливій процедурі клітеректомії.

Це порушення прав людини, коли окремих жінок твалтують представники їхніх же спільнот і коли тисячі жінок зазнають зтвалтувань як військовий трофей.

Це порушення прав людини, коли жінкам відмовляють у праві самим планувати сім'ю, і це означає, що їх примушують робити аборти чи підлягати обов'язковій стерилізації (переклад наш – Ю. Л.).

Протилежним до анафори стилістичним прийомом виступає *епіфора* (від грец. *epiphora*) – стилістична *фігура додавання*, що полягає у повторюванні однакових звуків, слова чи групи слів у кінці віршованих рядків чи прозових фраз. Епіфору часто розглядають як один з різновидів паралельних синтаксичних конструкцій. Попри те, що епіфора, за спостереженнями лінгвістів та літературознавців, використовується набагато рідше, ніж епіфора, нам пощастило відстежити у промовах сучасних англомовних лідерів кілька яскравих прикладів застосування цієї фігури мови, що зайвий раз засвідчують її експресивні можливості. Один з яскравих прикладів можливостей епіфори щодо продукування емоційності повідомлення спостерігаємо у промові Б. Обами у Берліні:

The walls between old allies on either side of the Atlantic cannot stand. The walls between the countries with the most and those with the least cannot stand. The walls between races and tribes; natives and immigrants; Christian and Muslim and Jew cannot stand. These now are the walls we must tear down [437]. – *Стіни між давніми союзниками по обидва боки Атлантики – не повинні існувати! Стіни між країнами з високим рівнем життя і країнами, у яких рівень життя нижче – не повинні існувати! Стіни, що розділяють представників різних рас і племен, корінне населення та іммігрантів, християн, мусульман та іудеїв – не повинні існувати! Ось ті стіни, які ми повинні знищити* (переклад наш – Ю. Л.).

Зазначимо, що у наведеному контексті епіфора забезпечує надзвичайно високу емоційність повідомлення. Його ритмомелодика підсилюється також застосуванням амфітези та паралельних конструкцій, які повністю збережені нами у запропонованому варіанті перекладу.

Не менш яскравий зразок застосування епіфори як мовної фігури, що сприяє ритмічній організації тексту повідомлення, знаходимо у зверненні Дж. Буша до Генеральної асамблеї ООН:

We've accomplished much in the last year – in Afghanistan and beyond. We have much yet to do – in Afghanistan and beyond. Many nations represented here have joined in the fight against global terror, and the people of the United States are gratefull [403].

Ми досягли багато чого минулого року – в Афганістані і за його межами. Нам доведеться ще багато що зробити – в Афганістані і за його межами. Багато націй, представлених тут, приєдналися до боротьби з глобальним терором, і люди Сполучених Штатів їм вдячні за це (пер. С. Власова).

Як і у попередньому прикладі, у перекладі даного контексту повністю збережено особливості синтаксичної структури оригіналу, у тому числі й використання епіфори.

Так само не часто, як епіфора, використовується у публічних виступах і **еліпсис**:

That's at the heart of the New Covenant: Responsibility. Citizenship. Opportunity [409]. – Це в самому серці Нового Заповіту: Відповідальність. Громадянство. Можливість (переклад наш – Ю. Л.).

У тексті перекладу повністю відтворено синтаксичні конструкції і стилістичні засоби оригіналу. Збережено еліптичні номінативні конструкції, що забезпечує ті особливі смислові акценти, котрі у ТП перераховані як такі, що у ТО актуалізують поняття “відповідальність”.

Вище уже неодноразово відзначалася роль **паралельних конструкцій** як одного з найбільш уживаних засобів ритміко-синтаксичної організації текстів, що функціонують у просторі політичного дискурсу. Розглянемо ще декілька контекстів, у яких застосовано цю фігуру мови:

That is America's interest, and I believe that it is Russia's interest as well. – Це справедливо як для Росії, так і для Сполучених Штатів [435].

У даному випадку виразність мовлення досягається за рахунок одночасного використання паралельних конструкцій і амфітези, які повністю

збережені у тексті перекладу з незначними граматичними трансформаціями – заміною форми присвійного відмінка, відсутнього в українській мові, формою родового відмінка із займенником “для”.

Наступний приклад взято з промови Б.Обами, виголошеної перед слухачами військової академії у Вест-Пойнті. У цій промові, як було заакцентовано вище, діючий президент США намагається переконати слухачів у необхідності уведення нового контингенту американських військових до Іраку. Головна риторична мета даного уривку – довести, що Афганістан не стане для Америки другим В’єтнамом. Відмінності між війною у В’єтнамі та війною у Афганістані Б. Обама оформляє як паралельні конструкції з анафоричним компонентом “unlike Vietnam”:

*First, there are those who suggest that **Afghanistan is another Vietnam**. They argue that it cannot be stabilized, and we are better off cutting our losses and rapidly withdrawing. Yet this argument depends upon a false reading of history. **Unlike Vietnam**, we are joined by a broad coalition of 43 nations that recognizes the legitimacy of our action. **Unlike Vietnam**, we are not facing a broad-based popular insurgency. And most importantly, **unlike Vietnam**, the American people were viciously attacked from Afghanistan, and remain a target for those same extremists who are plotting along its border [436].*

При перекладі на українську мову цей анафоричний компонент може бути найповніше відтворений за допомогою конструкції “на відміну від ...”:

*Насамперед йдеться про те, що є люди, які стверджують, що **Афганістан – це другий В’єтна́м**. Вони переконують, що ситуація у цьому регіоні не може бути стабілізована і було б краще уникнути нових жертв і негайно відкликати військових. Тим не менш ці аргументи вчинені невірним прочитанням історії. **На відміну від В’єтна́му**, нас зараз підтримує широка коаліція з сорока трьох держав, які визнають законність наших дій. **На відміну від В’єтна́му**, ми не зустрічаємо широкого народного опору. І, що найбільш важливо, **на відміну від В’єтна́му**, народ Америки*

зазнав жахливого нападу з території Афганістану і продовжує залишатись мішенню для тих самих екстремістів, які плетуть плетиво нових змов зовсім поряд з його кордонами (переклад наш – Ю. Л.).

У наступному контексті спостерігаємо одночасне використання двох типів паралельних конструкцій:

*We will go forward **with the** confidence that right makes might, and **with the** commitment to forge an America **that is safer**, a world **that is** more secure, and a future **that** represents not the deepest of fears but the highest of hopes [436].* – Ми йдемо уперед з **упевненістю**, що наша правота робить нас сильними, і з **зобов'язанням** зробити Америку захищенішою, світ безпечнішим, а майбутнє – вершинами сподівань, а не безоднею жахить (переклад наш – Ю. Л.).

2.3.3. Риторичне запитання, еліпсис, підхоплення. Одним з улюблених засобів експресивного синтаксису, що охоче використовують у своїх політичних промовах політичні діячі, є **риторичне запитання** – речення, яке за своїми формальними ознаками є питальним, а за метою вислову – оповідним. Сучасне трактування цього прийому (за А. К. Міхальською) є наступним: “еротема – ефективна фігура діалогізації монологічного мовлення; вона слугує для змістового й емоційного акцентування її значеннєвих центрів, для формування емоційно-оцінного відношення адресата до предмету мовлення, а також для представлення адресату особливо важливих у змістовому відношенні етапів міркувань (доведення)” [150, с. 241].

Риторичні запитання увиразнюють для аудиторії суть проблеми, змушують серйозно замислитись над можливими наслідками проблеми та шляхами її подолання, таким чином, виступають одним з найбільш ефективних персуазивних засобів.

Яскравий приклад використання риторичного запитання (у поєднанні з анафорою) з метою здійснення емоційного впливу на цільову аудиторію знаходимо у промові Маргарет Тетчер “Britain awake”, виголошеній у Кенгсінгтоні 19 січня 1976 р., за яку вона отримала прізвисько “Залізної Леді”:

Has détente induced the Russians to cut back on their defence programme?

Has it dissuaded them from brazen intervention in Angola?

Has it led to any improvement in the condition of Soviet citizens?

We know the answer [448].

Чи примусила росіян розрядка скоротити свої оборонні програми до попередніх розмірів?

Чи втримала від безцеремонної інтервенції у Анголу?

Чи призвела хоч до якогось покращення умов життя радянських громадян?

Відповіді ми знаємо (переклад наш – Ю. Л.).

Як бачимо, у наведеному контексті попри низку лексико-морфологічних трансформацій, повністю зберігається ритміко-синтаксична структура, а анафоричний компонент оригіналу *Has ...* у ТП транслюється за допомогою анафоричного повтору питальної частки *Чи ...*.

Аналогічний приклад становить і використання риторичного запитання у промові М. Обама “A challenge to overcome”, проголошеній 25 листопада 2007 р. з нагоди перемоги Б. Обама у першому турі президентських перегонів:

Let's make Barack Obama the next President of the United States. Barack is ready. <...> The question is, Are we ready?

Are we ready to believe in the power of our own voices?

Are we ready to cast aside our fear and cynicism?

Are we ready to work our hearts out to make our dream a reality?

Are we ready to overcome? [438].

Потужний персуазивний ефект (як засвідчує відео цього виступу М. Обама) досягається завдяки анафоричному повторюванню ключового риторичного запитання “*Are we ready?*” з подальшим його розширенням за рахунок топікалізації з елементами градації. Ці риторичні прийоми повністю збережені про перекладі:

Давайте оберемо Барака Обаму наступним Президентом Сполучених Штатів. <...> Барак готовий до цього. Питання в тім, чи готові ми?

Чи готові ми повірити у силу наших голосів?

Чи готові ми відкинути геть наші страхи і цинізм?

Чи готові ми віддати наші серця, аби справдилася наша мрія?

Чи готові ми перемогти? (Переклад наш – Ю. Л.).

До стилістичних прийомів, поширених в суспільно-політичних текстах, які побудовані на повторенні синтаксичного малюнка речення, можна також віднести і зворотний паралелізм – *хіазм*:

*In a new report for the European Council on Foreign Relations, Andrew Wilson of University College London concludes that at first **the system will have more control over Mr Medvedev than Mr Medvedev will have more control over the system** [447]. – У новій доповіді, підготованій для комітету закордонних справ ЄС, Ендрю Уільсон (Andrew Wilson) з Юніверсіті-коледжу Лондону доходить висновку, що з початку у системи буде більше контролю над паном Медведєвим, ніж у нього над системою* (пер. С. Власова).

У наведеному прикладі хіазм вживається для створення контрасту: Система протиставляється Медведєву, Медведєв протиставляється Системі. При перекладі хіазму вжито морфологічну трансформацію – онім замінено особовим займенником, що знижує стилістичне забарвлення речення.

Аналогічний приклад: *America will look at itself differently. The world will look at America differently* – Америка погляне на себе по-іншому – світ по-іншому погляне на Америку (переклад наш – Ю. Л.).

У тексті перекладу хіазм відтворено без жодних істотних трансформацій з максимальним збереженням структури речень і їх змістового наповнення.

Для акцентування певного слова чи певної конструкції з метою кращого усвідомлення змісту висловлювання цільовою аудиторією у текстах, приналежних до політичного дискурсу, достатньо часто використовується такий стилістичний прийом, як *підхоплення*:

*Getting rid of over 100 programs we don't need – like the Interstate Commerce Commission and the helium reserve **program**. These **programs** have outlived their usefulness [409];*

***We have seen** our vulnerability – and **we have seen** its deepest source [446]*
тощо.

З огляду на чіткість синтаксичного малюнка ТО ця риторична фігура повністю відтворена при перекладі наведених вище контекстів. Пор.:

*Ми **бачили** нашу слабкість – і **бачили** її найглибше джерело* (пер. Г. Мірама).

Підхоплення підсилює наголос на вагомості вислову, що збільшується не лише за рахунок експресивності, але й підкреслення загального ритмічного малюнку тексту; зазначена стилістична фігура є засобом актуалізації ключових слів, вживання її додає мовленню точності, ясності і виразності.

У наступних контекстах підхоплення використовується у комплексі з іншими риторичними фігурами – паралельними конструкціями, топікалізацією:

*It's time to work together on behalf of a different **future** – a **future** in which we leave behind the great game of the past and the conflict of the present; a **future** in which all of us contribute to the security of Central Asia. – Прийшов час працювати разом в ім'я іншого **майбутнього** – **майбутнього**, в якому ми*

залишимо позаду велику гру минулого і конфлікти сьогодення; майбутнього, в якому всі ми внесемо вклад у безпеку в Центральній Азії [436].

Подібний приклад зустрічаємо й у виступах Тоні Блера. Наприклад:

*Such a Europe – its economy in the process of being modernised, its security enhanced by clear action within our borders and beyond – **would be a confident Europe. It would be a Europe confident enough to see enlargement not as a threat, as if membership were a zero sum game in which old members lose as new members gain, but an extraordinary, historic opportunity to build a greater and more powerful union*** [403].

Така Європа, – що постійно працює над модернізацією своєї економіки, підвищенням внутрішньої і зовнішньої безпеки, – **була б дійсно сильною Європою. Це була б Європа достатньо сильна** для того, щоб зустріти глобалізацію не як загрозу, подібну до участі у грі з нульовим результатом, у якій старі члени вибувають, тоді як нові додаються, а як надзвичайний шанс, що дає Історія, – створити більш величний і більш могутній союз (переклад наш – Ю. Л.).

Як бачимо, при перекладі обох наведених контекстів підхоплення відтворено повністю. При цьому в останньому випадку підхоплення як ключовий синтаксичний прийом супроводжується лексичними трансформаціями: більш загальне *opportunity* ми вважали за доцільне замінити більш експресивно насиченим *шанс*, що містить у своєму лексичному значенні семантику виключності; *enlargement* перекласти як *глобалізацію*, що відповідає прагматиці перекладу – донести до Отримувача ТП зміст, адекватний змісту Отримувачу ТО; у даному випадку поняття “глобалізація” для українського реципієнта текстів (суспільно)-політичного дискурсу є більш зрозумілим. При перекладі даного уривку застосовано також граматичні трансформації – у першому реченні атрибутивні конструкції (*its economy in the process of being modernised, its security enhanced by clear action within our borders and beyond*) замінено підрядними

реченнями, а Passive Voice (*Such a Europe – its economy in the process of **being modernised***) у ТП замінено активним станом (*Така Європа, – що постійно **працює** над модернізацією своєї економіки*). Застосовано також прийом опущення – *by clear action*, яке є неістотним для загального змісту повідомлення.

У наступному прикладі спостерігаємо комбінацію висхідної градації та ефекту невинного сподівання, проте при перекладі експресивний ефект відрізка промови дещо занижено вживанням незрозумілого “and then there came a day of fire” – “а потім настав день пожежі”:

*After the shipwreck of communism came years of relative quite, years of repose, years of sabbatical – and then there came **a day of fire*** [409].

*Після поразки комунізму настали роки відносної тиші, роки перепочинку, роки спокою, – а потім настав **день пожежі*** (пер. Г. Мірама).

З огляду на те, що Президент США має на увазі події 11 вересня 2001 року, на нашу думку, було б більш доречним застосувати при перекладі лексичну трансформацію на кшталт – “і раптом країна зазнала страшного удару”.

У процесі дослідження ми дійшли висновку, що для більшості експресивних риторичних прийомів притаманні *поліпрагматичні* засоби мовної реалізації. Відносно функціонального плану слід зазначити, що увесь текст політичної промови містить певний набір мовних засобів експресивного змісту, котрі виступають підтвердженням єдиної тези. Завдяки цьому створюється єдина інтерпретаційна схема для розуміння різноманітних явищ об’єктивної дійсності. Особливо це стосується такого засобу створення архітектонічної основи тексту як градація, або *полісиндетон*, функція якого як стилістичної фігури неоднозначно, іноді навіть суперечливо трактується у спеціалізованій лінгвістичній літературі. Більшість авторів (Л. А. Новіков, Д. Е. Розенталь) дотримуються думки про те, що полісиндетон підкреслює та відокремлює елементи, що перераховуються (слова, частини речення,

речення) та підвищує їх смислову значимість [210, с. 242]. Надлишкове вживання сполучників надає висловлюванню додаткового експресивного змісту.

*We have seen our vulnerability – and we have seen its deepest source. For as long as whole regions of the world simmer in resentment and tyranny, prone to ideologies that feed hatred and excuse murder, violence will gather, **and** multiply in destructive power, **and** cross the most defended borders, **and** raise a mortal threat. There is only one force of history that can break the reign of hatred and resentment, **and** expose the pretensions of tyrants, **and** reward the hopes of the decent and tolerant, **and** that is the force of human freedom [409].*

Ми бачили нашу слабкість – і бачили найглибше її джерело. Оскільки цілі регіони у світі живуть в атмосфері кривди й тиранії, схилиються до ідеологій, що розпалюють ненависть та виправдовують убивства, кількість насилля зростатиме та примножуватиметься із руйнівною силою, переходитиме найбільш захищені кордони та створюватиме смертельну загрозу. Історії відома лише одна сила, що здатна покласти край пануванню ненависті та кривди, викрити зазіхання тиранів та винагородити надії гідних та терплячих, – це сила людської свободи (пер. Г. Мірама).

Відтворення цього відрізка промови українською мовою свідчить про збереження синтаксичної конструкції й експресивно-зabarвлених одиниць: це – приклад стилістичної конвергенції, до якої входить вживання мовних засобів експресії із явно вираженою негативної конотацією “feed hatred and excuse murder”, “destructive power, mortal threat”і т. д.; вживання засобу актуалізації висловлювання – підхоплення “We have seen our vulnerability – and we have seen its deepest source”, та використання полісидентона значно підвищують емоційність висловлення. При перекладі застосовано морфологічні трансформації, що є прагматично виправданими, експресивний потенціал тексту оригіналу цілком збережено.

2.4. Проблема збереження експресивного потенціалу метафоризованих і фразеологізованих мовних одиниць при перекладі

Неабияким викликом для перекладача з точки зору збереження експресивно-образного потенціалу ТО є переклад метафоризованих мовних одиниць, а також фразеологізмів, які відіграють важливу роль у забезпеченні комунікативного ефекту політичних промов. Розглянуті вище приклади відтворення експресивного змісту метафор, що зустрічаються у текстах публічних виступів англомовних політиків, зайвий раз підтвердили існуючі положення стосовно того, що у МП відтворення змісту метафоризованих компонентів МО може відбуватися кількома шляхами: 1) шляхом використання повного еквіваленту; 2) метафорою з близькою образністю; 3) методом опису, при цьому образність вихідної метафори втрачається повністю. Для прикладу: *Yes, we must provide more ladders to success for young men who fall into lives of crime and despair* (Б. Обама) [430]; *average hockey mom* (С. Пейлін) [441]. Метафоричне висловлювання *provide more ladders to success* та *fall into lives of crime and despair* у тексті перекладу можна передати шляхом застосування метафор з подібною семантикою *дати шанс досягти успіху* та *збилися з правильного шляху*. Форма вираження при цьому змінилася майже повністю: *Так, ми повинні дати шанс досягти успіху молодим людям, які збилися з правильного шляху* (переклад наш – Ю. Л.). Щодо метафори *average hockey mom*, то слід зазначити, що в українській мові немає такого поняття, яке б допомогло повністю передати значення цієї метафори. *Average hockey mom* означає, що це мама, перейнята лише вихованням дітей. Образність цього метафоричного виразу при перекладі українською мовою втрачена повністю.

Істотні труднощі для перекладу можуть становити фразеологізовані мовні одиниці та перерозкладені й оновлені *фразеологізми*. У сучасному перекладознавстві напрацьовано достатньо дієві прийоми відтворення прагматичного потенціалу *фразеологічних* одиниць. Їх зміст може

передаватись *повними* еквівалентами, особливо якщо фразеологізми мають міжнародний характер (походять з латинської чи давньогрецької мов або є цитатами з Біблії тощо) або є сталими словосполученнями (значення цих одиниць впливає зі значення окремих їхніх частин): *Pandora's box* – скринька Пандори; *sword of Damocles* – Дамоклів меч; *above suspicion* – поза підозрою тощо. Яскравий приклад такого способу транслювання фразеологізму з тексту оригіналу у текст перекладу становить переклад фразеологізму *to be under the heel of somebody*, який дуже часто з персуазивною метою використовувала М. Тетчер у своїх виступах часів конфлікту навколо Фолклендських островів. В українській мові існує фразеологізм з тією самою метафоричною образністю *під п'ятою* і смисловим наповненням – “бути поневоленим кимсь”. Тому у ТП англійський фразеологізм *to be under the heel of somebody* передається повним семантичним відповідником *під п'ятою*, завдяки чому переклад повідомлення МП зберігає експресивність ТО у повному обсязі. Пор. наступні контексти:

*Our people will be **under the heel of the Argentine dictator** [451]. – Наші співвітчизники опиняться **під п'ятою** аргентинського диктатора (переклад наш – Ю. Л.).*

*Are you going to leave our people **to be under the heel of that kind of junta?** <...> *They are on British sovereign territory and there are British people under the heel of junta* <...> [452] – <...> Вони (аргентинці – Ю. Л.) знаходяться на суверенній території Британії, де британські громадяни **під п'ятою** хунти <...> (переклад наш – Ю. Л.);*

*But what would the islanders, **under the heel of the invader**, say to that?* [455] – *Що сказали б на це жителі острова, які перебувають **під п'ятою** загарбника (переклад наш – Ю. Л.).*

2. Фразеологізми у ТП можуть транслюватися *частковими* еквівалентами або одиницями з відповідною семантикою (це стосується головним чином фразеологічних зрощень). Наприклад:

The Bush-McCain foreign policy has dug us into a very deep hole with very few friends to help us climb out [401].

Хоча у східнослов'янських мовах (російській, українській) існує схожа за змістом фразеологічна одиниця (*риту когось яму*), однак її значення у тексті промови американського політика дещо відмінне від семантики українського фразеологізму. Тому це речення краще перекласти у такий спосіб: *Через політику Буша-МакКейна ми опинилися у дуже глибокій ямі, і залишилося лише декілька друзів, які можуть допомогти нам з неї вибратися*. Як видно з прикладу, при перекладі це речення зазнало кілька типів перетворень (додавання, смисловий розвиток, зміна типу речення), однак усі вони були застосовані з метою збереження смислового навантаження та експресивності висловлювання.

Наведемо ще один схожий приклад: *When they did not allow blacks to vote in their primaries it was the straw that broke the camel's back ...* [430]. – *Коли вони не дозволили чорношкірим брати участь у їхньому голосуванні – це вже було занадто / це переповнило чашу*.

У даному випадку англійський фразеологізм *the straw that broke the camel's back* транслює ідею надмірності чогось, що далі вже не можна терпіти, який в українській мові передається за посередництва трансформованого фразеологізму *остання крапля, що переповнила чашу терпіння*.

3. Фразеологізми можуть відтворюватися у ТП шляхом *опису*. Цей прийом прагматичної адаптації використовується стосовно фразеологічних одиниць, котрі кваліфікуються як *ідіоми*, значення яких не впливає із значення їх окремих частин. Пор.:

We will move heaven and earth to give our children good education [416].

Зміст цього виразу можна передати шляхом пояснення:

Ми зробимо все можливе для того, щоб наші діти отримали хорошу освіту (переклад наш – Ю. Л.).

Описовий переклад доречно застосувати і при відтворенні фразеологізму, що міститься у наступному контексті:

I can't make head nor tail of his speech [441]. – *Я не можу нічого зрозуміти з його промови* (переклад наш – Ю. Л.).

Застосування прийому опису у даному випадку зумовлено відсутністю в українській мові фразеологічної одиниці з відповідним чи схожим значенням. При перекладі таких фразеологічних одиниць практично неможливо зберегти образність виразу, що істотно послаблює експресивність повідомлення.

У наступному текстовому спостерігається вживання фразеологізму в якості засобу виразності мови в незміненому вигляді:

Contrary to prevailing expectations, the sky did not fall [425]. – *Багато хто передбачав, що мало не небо впаде на землю, – але практика показала, що ці чутки були сильно перебільшені* (пер. С. Смірнова).

У даному перекладі наявні такі синтаксичні трансформації: заміна конструкції “*Contrary to prevailing expectations*” додатковими пропозиціями; лексико-семантичні трансформації (додавання – “*Contrary to prevailing expectations*” – “Багато хто передбачав <...>, але практика показала, що ці чутки були сильно перебільшені”. Причина трансформацій – узуальна, обумовлена прагненням до збереження мети вислову, вказівки на ту ж саму ситуацію, а також забезпечення легкості сприйняття перекладеного тексту. Фразеологізм *The sky did not fall* у ТП зберігається практично повністю (*мало не небо впаде на землю*), завдяки існуванню в мові перекладу аналогічного фразеологізму.

Іноді використання фразеологізмів чи їх частин відбувається у комплексі з іншими експресивними засобами мовлення, кожен з яких вимагає

окремої уваги при перекладі, як наприклад, це відбувається при перекладі наступного контексту:

*So while Mr. Putin basks in his **sleight-of-hand** attempt to sustain the unsustainable by becoming prime minister until he is anointed Czar for life, let him be reminded that those who **live by the sword die by the sword** [422].*

Тому, зараз коли Путін радіє своїм spritним і успішним трюкам по збереженню того, що неможливо зберегти, готуючись зайняти прем'єрське крісло, щоб потім пройти обряд помазання і стати **довічним царем**, йому слід нагадати, що **той, хто приходить з мечем, від меча і гине** (пер. С. Смірнова).

У даному реченні автор вживає прислів'я “Those who live by the sword die by the sword”, яке при перекладі замінено близьким за значенням аналогом “той, хто приходить з мечем, від меча і гине”, що відповідає вимогам прагматичної еквівалентності перекладу; при перекладі збережено семантику фрази та її емоційно-експресивну складову; паралогічний лексичний засіб “to sustain the unsustainable”, який у даному контексті виконує емоційно-оцінну функцію, замінено близьким за змістом виразом “збереження того, що неможливо зберегти”. Явище, яке спостерігається у наведеному прикладі, отримало назву “нанизування” (в одному реченні) кількох експресивних засобів, яке засвідчує, що образність мовлення є складною, багатогранною категорією, яка при перекладі неодмінно потребує відтворення усіх складових.

Наведений контекст демонструє, що *відтворення асоціативно-образних ланцюгів* із нанизуванням різноманітних стилістичних прийомів є одним із найскладніших викликів для перекладача. У такому випадку виникає необхідність системного співвідношення усіх змістовних компонентів категорії експресивності, адже вони можуть бути представлені в текстах з певними девіаціями залежно від жанрових, стилістичних та індивідуально авторських особливостей. Такий напрямок аналізу передбачає

виявлення типів смислової інформації, що створюють емоційно-експресивний відтінок, визначення їх стилістичної значимості.

Питомою ознакою політичної комунікації є повсякчасне вживання експресивних кліше, що мають відносно *постійний* лексичний склад та відносно *сталу* граматичну форму. Результати проведеного дослідження засвідчують широку розповсюдженість і навіть подекуди надмірне вживання мовленнєвих стереотипів, або кліше. Поза сумнівом, однією з функцій кліше є демонстрація соціальної залученості комунікантів; інша функція кліше, за Д. Е. Розенталем, полягає у “відповідності психологічним стереотипам як відображенню у свідомості *часто повторюваних* явищ дійсності; легкій відтворюваності готових мовленнєвих формул; автоматизації процесу відтворювання; у полегшенні процесу комунікації; у економії розумової енергії” [369, с. 156].

Для адекватного перекладу кліше необхідно враховувати лінгвокультурний, а також соціолінгвістичний та психолінгвістичний аспекти комунікації. Існують випадки, коли реципієнт сприймає віддалений за часом або перекладений з іншої мови текст і не може “розпізнати” уведені блоки-кліше, або реципієнт належить до іншої соціальної групи, і відтак функції кліше не виконуються.

Тому при перекладі кліше основним завданням перекладача стає пошук прагматично точних відповідників. При цьому слід обережно поводитися з існуючими мовними штампами, не намагатися відтворювати кліше, оскільки це може викликати негативну реакцію:

garants of political asylum – гарантії політичного притулку;

the British Government has not met expectations – уряд Британії не виправдав його очікувань;

tight co-operation against terrorism – тісне співробітництво по боротьбі з тероризмом [398];

a key component of the freedom – ключовий елемент свободи;

to run the presidential campaign – проводити передвиборчу кампанію;
the brains behind a complex legal scheme – автори складної правової
схеми;

to oversee spending on national projects – контролювати витрати на
державні проекти [447].

У даних прикладах застосовано змішані перекладацькі трансформації, необхідність яких зумовлена розбіжностями системної організації МО та МП. Водночас необхідно констатувати, що використання сталих виразів, фразеологізмів, особливо прислів'їв і приказок, не є характерною прикметою політичного дискурсу США і Великобританії, як це спостерігається у текстах політико-публіцистичного стилю української мови.

Підсумовуючи викладені вище спостереження, слід зазначити, що експресивна лексика на загал вживається автором з метою більш акцентованої та виразної подачі інформації. Коло стилістичних засобів та прийомів, що вживаються у політичних промовах є достатньо широким – воно охоплює як образну лексику, що відображає реалії сучасного політичного життя, значну афористичність мовлення, вживання елятивів, так і певну кількість алогізмів, у випадках, коли мовець відступає від задалегідь підготовленої промови. Саме такі випадки становлять найбільший інтерес з точки зору перекладацького аналізу.

Висновки до другого розділу

Розглянуті контексти дозволяють зробити наступні висновки.

1. Експресивна ефективність політичних промов реалізується шляхом комплексного використання риторичних прийомів і поліпрагматичних засобів їх мовної реалізації, спрямованих на підтвердження єдиної тези.

2. Чільне місце серед риторичних прийомів у політичних промовах посідає метафора. У публічних виступах англомовних політиків використовуються метафори, різні за сферою метафоричної експансії, походженням, ступенем уживаності. У більшості випадків при перекладі архетипних і генетичних (мовних) метафор, що зустрічаються у текстах публічних виступів англомовних політиків, використовується лексична калька, рідше опис.

3. При перекладі метонімії застосовується калькування та опис. Якщо метонімізації зазнає реалія, у ТП вона відтворюється здебільшого за допомогою транслітерації та / чи транскрибування.

4. Оскільки у текстах політичних промов об'єктами персоніфікації найчастіше стають назви країн (регіонів), міст, місць резиденції уряду країни, назви політичних угруповань, то при перекладі найчастіше застосовується транскрипція / транслітерація.

5. Збереження експресивності тропів у текстах політичних промов у ТП досягається шляхом застосування цілої низки спеціальних трансформацій, у тому числі генералізації / конкретизації, лексичного калькування, дескриптивного парафразу, опущення / додавання тексту, що задіюють усі основні рівні мови (лексичний, морфологічний, синтаксичний, стилістичний).

6. Збереження експресивної функції словотвору у ТП відбувається шляхом калькування, семантичної компенсації.

7. Фігури мови – анафора, епіфора, перерахування, лексичний повтор, риторичне запитання тощо, наявні у ТО, у ТП переважним чином зберігаються повністю.

Основні положення розділу відображено у одноосібній публікації [148].

РОЗДІЛ 3

ПРАГМАКУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТ ПЕРЕКЛАДУ ЕМОЦІЙНО-ЕКСПРЕСИВНИХ ЗАСОБІВ ПОБУДОВИ АНГЛОМОВНОГО ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ

3.1. Прагматичні аспекти інтерпретації засобів виразності мовою перекладу

В умовах зростаючої ролі політики у житті світової спільноти й інтенсифікації світового переговорного процесу щораз чіткішим стає усвідомлення того факту, що політичний дискурс є проблемою не лише політичною, але водночас лінгвістичною та культурною, оскільки тексти, що обертаються у просторі політичного дискурсу, об'ємно віддзеркалюють життя культурної спільноти, її цінності, стереотипи, ментальність та мають високу *прагматичну* забарвленість, яка тісно пов'язана з культурним тлом, а відтак вимагають *прагматичної адаптації* при перекладі. Це зумовлено тим, що модифікація або незмінність культурного коду врешті-решт підвладна лише меті досягнення еквівалентності на найвищому рівні – *прагматичному*. Відтак видається цілком закономірним, що проблема прагматичної адаптації тексту МП посідає одне з чільних місць у сучасному перекладознавстві.

У зв'язку з цим насамперед наголосимо, що прагматика тексту розуміється як його комунікативний ефект, тобто *вплив* тексту на реципієнта чи його здатність викликати у реципієнта певні асоціації. Одним з головних аспектів прагматики тексту як науки є відношення комунікантів до вживаних знаків. Цей аспект реалізується у модально-оцінних одиницях як експлікація і є зорієнтованим на ефект локуції. Аспект мовленнєвого впливу на адресата проявляється у модально-оцінних одиницях (ілокуція) і полягає у доборі найбільш адекватних засобів вираження. У процесі створення текстового повідомлення автор конструє у свідомості предметно-логічну модель

ситуації, засоби мовленнєвого оформлення якої можуть варіюватись у залежності від наміру акцентувати увагу на певному аспекті повідомлення. Отже, індивід здійснює прагматично-орієнтовану діяльність вдаючись до реалізації двох основних функцій мови – *комунікативної* (передача суттєвої інформації) та *експресивної*, котра полягає у передачі актуальної інформації. При цьому прагматичний аспект експресивного впливу мовленнєвого повідомлення полягає у тому, що при досягненні експресивного ефекту реалізується “потенційна властивість слова позначати не лише дію, явище, предмет, ознаку, але й характер її прояву, її якісно-кількісні властивості, що є зумовленими експресією самого явища, дії, об’єкта чи особи” [171, с. 129]. Позитивна або негативна авторська оцінка, як пряма, так і опосередкована, скеровує подальший напрямок думок цільової аудиторії, сигналізує реципієнту, яким має бути ставлення до того чи іншого факту. Отже, шляхом вживання маніпулятивних стратегій, автор нав’язує власні позиції, змушує аудиторію бачити світ крізь концепції власного світосприйняття.

Міжмовна комунікація ставить перед перекладачем завдання відтворити прагматичний заряд обох вищезгаданих мовних функцій. З цієї нагоди В. Н. Комісаров зазначав, що процес перекладу характеризується *подвійною* прагматичною орієнтованістю. З одного боку, він здійснюється у рамках міжмовної комунікації і тому орієнтований на оригінал. У цьому плані його завдання полягає у тому, щоб забезпечити максимальну близькість між оригіналом і перекладом. З іншого боку, він становить конкретний акт мовлення на МП, який прагматично орієнтований на конкретного рецептора і конкретні умови і обстановку [120, с. 107]. Дослідники уже неодноразово зазначали, що успіх міжкультурної (міжетнічної) комунікації, однією з форм якої є переклад, залежить не лише від прагматики тексту, але й від особистості, фонових знань, попереднього досвіду конкретного реципієнта ТП. Попри це, О. А. Леонтович виділяє

низку чинників культурологічного характеру, від врахування яких також є значною мірою залежить успіх міжмовної комунікації:

- 1) відмінності менталітетів та національних характерів;
- 2) відмінності у мовних картинах світу, включаючи сприйняття часу і простору;
- 3) комунікативна асиметрія;
- 4) дія мовних стереотипів;
- 5) відмінності у ціннісних орієнтирах;
- 6) неспівпадіння культурно-мовних форм;
- 7) розбіжності у пресуппозиціях і фонових знаннях;
- 8) культурно-специфічні відмінності у приписуваних мовним одиницям конотаціях;
- 9) неоднакове сприйняття гумору;
- 10) відмінності у комунікативних стратегіях [142, с. 132–133].

Завдання перекладача полягає у максимально повному врахуванні названих факторів задля успішного відтворення прагматичного потенціалу перекладу. Реалізація цього завдання відбувається шляхом застосування відповідних перекладацьких трансформацій.

Водночас розбіжності у структурах тексту оригіналу та тексту перекладу, розходження між двома мовними картинами світу, які уособлюють автор і перекладач, зумовлюють асиметрію між співвідносними засобами експресії у системах МО та МП, що також впливає на особливості застосування перекладацьких трансформацій. При цьому одним із завдань, що вирішує перекладач у процесі відтворення експресивного потенціалу тексту оригіналу, є потреба “пом’якшити” чи “підсилити” експресивність задля досягнення тотожності експресивного ефекту ТО і ТП. Є. В. Бреус з цієї нагоди зазначає, що у перекладі при передачі експресивної функції ставиться завдання досягнення *експресивного еквівалента*, тобто створення у процесі міжмовного спілкування такої ситуації, при якій емоційна реакція

Отримувача ТП могла б відповідати емоційній реакції Отримувача ТО [46, с. 79].

Переклад практично завжди призначений для іншомовного реципієнта. Тому, як було наголошено вище, виникає потреба прагматичної адаптації перекладу відповідно до позамовної (екстралінгвістичної) реальності, тобто внесення поправок на соціально-культурні, психологічні тощо відмінності між споживачами оригінального й перекладеного текстів. У цьому випадку перекладач виступає як активний інтерпретатор змістового наповнення текстів вихідної мови, оскільки в процесі перекладацького акту створює новий текст цільовою мовою не лише шляхом граматико-семантичної заміни, але й за допомогою прагматичної реконструкції тексту оригіналу, у процесі якої істотного значення набуває комунікативно-прагматичне розуміння перекладача. При цьому важливою є наявність у перекладача необхідного багажу знань про дійсність, зображену в ТО: йдеться про фонові знання – сукупність уявлень про реальне тло, на якому розгортається картина життя іншої країни, іншого народу. Відтак перекладач виконує роль інтерпретатора смислового коду, закладеного у вихідному тексті: він не просто передає одиницю мови оригіналу за допомогою одиниці мови перекладу, а відтворює функцію вихідної одиниці мови одиницею мови перекладу, яка виконує аналогічну функцію .

Будь-яке тлумачення оригіналу (вірне чи невірне) і ставлення до нього з боку перекладача (позитивне чи негативне) у процесі перекладу вимагає відбору мовних засобів з арсеналу мови перекладу. Якщо перекладач працює свідомо, а не механічно, то він зацікавлений у певному виборі мовних засобів. Власне завдання – об'єктивно відобразити оригінал – спричиняє відбір відповідних засобів мови перекладу, необхідних для вірного тлумачення оригіналу [233, с. 18].

Особливість прагматичної функції мови полягає у тому, що вона не має *власних* засобів реалізації у мові, а здійснюється у продукті комунікативно-

мовленнєвої діяльності – тобто у тексті, у тому числі й у текстах політичних промов. Тому політична промова, як і будь-який інший жанр політичного дискурсу має свою прагматику, яку перекладач повинен враховувати у процесі перекладу текстів даного формату.

Оскільки прагматика як розділ лінгвістики, розглядає питання, пов'язані з різним ступенем розуміння учасниками комунікаційного процесу тих чи інших мовних одиниць і мовленнєвих творів і з їх різним трактуванням залежно від мовного і немовного/екстралінгвістичного (расово-етнічного, гендерного, вікового, соціального, культурного тощо) досвіду учасників комунікації, у межах даного розділу ми поставили за мету подати опис змін вихідного тексту англomовних промов для відтворення його прагматичного потенціалу у процесі перекладу.

Розуміння прагматики тексту як його *комунікативного ефекту* [Комиссаров, 1980; Швейцер, 1973] (тобто *впливу* тексту на споживача чи *реакція* споживача на зміст тексту), екстрапольоване у царину прагматики перекладу вимагає, щоб перекладений текст, попри те, що у процесі перекладу він зазвичай переадресується іншомовному споживачу, мав *той самий* вплив на рецептора, що й вихідний текст, точно відтворював денотативний і конотативний компоненти ТО у ТП.

У зв'язку з цим доречно згадати А.Нойберта, який власне і висунув вимогу прагматичної адаптації як одного з найважливіших аспектів теорії перекладу. У своїй монографії “Прагматичні аспекти перекладу” (1968) він запропонував розрізняти чотири типи прагматичних відносин при перекладі: від найвищої перекладності у прагматичному розумінні до фактичної неможливості відтворити прагматику оригіналу в процесі перекладацького акту. Виходячи з цього положення А. Нойберт класифікував вихідні тексти за чотирма основними типами, серед яких для нашого дослідження актуальними є наступні два:

1) тексти, цілком орієнтовані на носія мови-донора, що враховують специфічні особливості його психології, досяжний для нього обсяг інформації, особливості оточуючого соціально-культурного середовища;

2) тексти (головним чином, інформаційно-пропагандистського характеру), орієнтовані на носія мови-реципієнта, які у ідеалі повинні писатися з огляду на *передбачувану* реакцію іншомовного споживача цих текстів.

До текстів першої групи можуть бути віднесені такі види промов як виступи кандидатів перед виборцями під час виборчих кампаній різного рівня, Президентські промови “на злобу дня” (як, наприклад, промова Б. Обами у Вест-Пойнті) тощо; до другої групи – промови дипломатичні (Президента та інших перших осіб держави), що є частиною різноманітних “протокольних” внутрішньо- (наприклад, традиційна інавгураційна промова президента США) чи зовнішньополітичних (наприклад, промова Б. Обами при врученні йому Нобелівської премії миру) заходів. Однак незалежно від приналежності промови до того чи іншого виду, найбільші труднощі при перекладі викликають ті частини промов, які містять експресиви. Це пояснюється тим, що мовні одиниці, які виражають раціональні факти зазвичай вживаються в прямому значенні (іноді навіть є моносемантичними): *John McCain proposes \$200 billion in new tax breaks for corporate America, \$1 billion alone for just eight of the largest companies, but no relief for 100 million American families* [8]. – Джон МакКейн пропонує знизити податки американських корпорацій на 200 мільярдів доларів і на 1 мільярд – восьми найбільших компаній, але не пропонує жодних знижок для 100 мільйонів американських родин. Як бачимо, не зважаючи на те, що речення у процесі перекладу зазнало змін, пов'язаних із нормами МП, такий текст не становить виклику для перекладача, оскільки при перекладі такого типу тексту (інформативного) не виникає труднощів з відтворенням у мові перекладу стилістичного та прагматичного потенціалу мовних одиниць. Такий тип

тексту не містить образності, не передає почуття та емоції. Саме тому варто звернути особливу увагу на передачу емоційних аргументів у мові перекладу.

У межах даного розділу ми спробуємо розглянути найбільш частотні випадки прагматичної адаптації засобів експресії, що зустрічаються у названих видах промов американських політичних діячів при перекладі їх українською мовою, згрупувавши матеріал за такими параметрами:

- 1) еквівалентний переклад ТО МП, визначений незначними розбіжностями на синтагматичному рівні обох мов;
- 2) зміни ТО, зумовлені необхідністю відтворення культурологічного компоненту.

3.2. Еквівалентний переклад експресивно навантажених мовних одиниць

3.2.1. Трансформаційно-адаптаційні моделі перекладу реалій. Еквівалентний переклад найчастіше пов'язаний із лексичними змінами тексту оригіналу, які полягають у введенні додаткової інформації до вихідного повідомлення (*експлікування* тексту) чи ж у *опусканні* деяких зайвих пояснюючих чи уточнюючих елементів.

Зазвичай такі види прагматичної адаптації використовуються щодо відтворення у ТП власних назв, географічних назв, назв різних культурно-побутових реалій. На загал *реалії* розуміють як слова, що вживаються на позначення об'єктивно існуючих предметів, явищ, рис менталітету, котрі є специфічними саме для конкретного народу і у інших народів не зустрічаються. Стосовно цього Р. П. Зорівчак [96] наголошує, що, на відміну від інших лексем, зміст яких виражає прикмети національної автентичності, культурна інформація реалій є "етноунікальною". І якщо у процесі перекладу здійснюється зближення, зіткнення не тільки різних мовних систем, але й різних культур і цивілізацій, то особливо рельєфно цей процес проступає саме при перекладі реалій. На сьогоднішній день у перекладознавстві

напрацьовано декілька прийомів трансляції етно(культурно)специфічних реалій у ТП. Реалії, добре відомі одержувачу, передаються шляхом *транслітерації* чи *калькування*, менш відомі чи взагалі невідомі вимагають *пояснень* і *коментарів*. Якщо позначувані реаліями поняття не є предметом повідомлення, перекладач може зняти назви цих реалій і передати відповідне поняття шляхом функціонального аналогу, використовуючи трансформації *генералізації*, *конкретизації*, а також за допомогою *метонімії*. Розглянемо декілька конкретних прикладів, що зустрічаються у промовах сучасних англомовних політиків, зокрема, у Державній промові Біла Клінтона, виголошеній 19 січня 1999 р.:

We must do more to bring the spark of private enterprise to every corner of America, to build a bridge from Wall Street to Appalachia [414]. – *Ми повинні робити більше, щоб внести іскру в приватне підприємництво в кожному куточку Америки, побудувати міст від Уолстріт до Аппалачів* [392].

Використання даного метафоричного образу зумовлено прагматичною настановою промовця підкреслити масштаб і вагомість соціальних завдань, що він ставить перед собою як лідер нації. Досягнення бажаного експресивного ефекту забезпечується архетипною символікою образу мосту як зв'язку між двома різними світами, покладеною в основу метафори *a bridge from Wall Street to Appalachia*. Ця семантика актуалізується завдяки використанню національних *топонімічних* реалій – “Wall Street” і “Appalachia”, які можна розглядати як окказіональний прояв амфітези; кожна з них добре відома американцям: у їх національній свідомості Уолл-Стріт виступає символом фінансового процвітання, тоді як шахтарські Аппалачі, котрі знаходяться на північному сході США і занепадають, тому що вугілля витісняється нафтою, газом чи атомною енергією, відомі американцям як один з найнужденніших районів країни. Відтак у свідомості американців ці реалії символізують дві “крайні точки” суспільної вертикалі і виступають уособленням відповідно багатства та процвітання (Уолл-Стріт) і

економічного та соціального занепаду (Апалачі). При перекладі тексту промови для іншомовного (інокультурного) споживача, який може не орієнтуватися у географії США та особливостях економічної ситуації у країні, ці назви самі по собі нічого не скажуть. Тому для досягнення прагматичної адекватності необхідно розширити ТО шляхом уведення в ТП додаткової інформації, яка б забезпечила урахування відзначених смислових коннотацій. Наприклад: *Ми повинні робити більше, щоб внести іскру в приватне підприємництво в кожному куточку Америки, побудувати міст від [процвітаючого] Уолстріту до [гірських] Апалачів, [що переживають не найкращі часи].*

Аналогічний приклад використання експресивних можливостей національної топоніміки знаходимо у промові Барака Обами, виголошеній 4 листопада 2008 р.:

*Let us remember that if this financial crisis taught us anything, it's that we cannot have a thriving **Wall Street** while **Main Street** suffers – in this country, we rise or fall as one nation; as one people* [431]. На жаль, ця “прохідна” промова не була перекладена українською, а тому для порівняння можливих варіантів перекладу топонімів “Wall Street” і “Main Street” було використано досяжні російськомовні переклади.

<...> *давайте помнить, что **Уолл-стрит** не сможет процветать, если **Мейн-стрит** будет страдать* [396];

<...>*мы не можем иметь процветающий **Уолл-Стрит** в то время как бедствует **Главная улица*** [397].

Зазначимо насамперед, що топоніми “Wall Street” і “Main Street” вжито у даному контексті у складі амфітези, як позначення протилежних полюсів соціальної вертикалі: Уолл-стріт у свідомості американців виступає, як було наголошено вище, уособленням фінансового успіху і процвітання; Мейн-Стріт (що є традиційною назвою центральної вулиці багатьох американських міст) – уособленням американського середнього класу. У перекладах, взятих

нами з російських ЗМІ, використано два різні варіанти ретрансляції цих топографічних реалій, які на загал відповідають тим принципам, що напрацьовані у перекладознавстві: у першому випадку використано прийом транслітерації (Wall Street – Уолл-стрит, Main Street – Мейн-стрит); у другому – синтагму “Wall Street” перекладено за допомогою транслітерації, “Main Street” – шляхом калькування. Однак, якщо назва “Уолл-стріт” широковідома як символ фінансового успіху і благополуччя не лише у США, але й в усьому цивілізованому світі, то топонім “Мейн-Стріт” поза межами англomовного континууму відомий лише вузькому колу спеціалістів і навряд чи викличе відповідні асоціації у свідомості “наївного” українського чи російського споживача текстів політичного дискурсу. Нічого не скаже йому і прокалькована назва “Головна вулиця”. Тому для збереження прагматичного змісту повідомлення та амфитетичного способу його синтаксичної організації пропонуємо вдатися до лексико-морфологічних трансформацій, змінивши конструкцію “it's that we cannot have a thriving Wall Street while Main Street suffers” у тексті перекладу наступним чином:

*Давайте пам'ятати: якщо фінансова криза чогось навчила нас, то це тому, що не може **Уолл-стріт процвітати**, тоді як **пересічні американці страждають** (переклад наш – Ю. Л.).*

Проаналізовані контексти засвідчують, що при перекладі українською мовою фрагментів текстів, які містять назви національних географічних реалій, для відтворення прагматики ТО доцільно вводити додаткову інформацію, яка конкретизує, *що саме* позначають ці назви, щоб зробити їх зрозумілими для українського реципієнта. Це можна спостерегти і у перекладі наступного текстового фрагменту з промови Г. Клінтон:

*I'm a United States Senator because in 1848 a group of courageous women and a few brave men gathered in **Seneca Falls**, New York, <...> to participate in the first convention on women's rights in our history [416].*

Сьогодні я є сенатором Сполучених Штатів завдяки тому, що 1848 року група мужніх жінок і декілька хоробрих чоловіків зібралися [на околиці] Нью-Йорку [у селищі] Сенека-Фоллз <...>, щоб узяти участь у створенні першої конвенції про права жінок у нашій історії (переклад наш – Ю. Л.).

Зазначимо, що наведений контекст вимагає й іншого виду прагматичної адаптації – розширеного коментаря, поданого з метою актуалізації у свідомості іншомовного одержувача повідомлення того факту, що саме ухвала конвенції про права жінок, прийнята на зборах у Сенека-Фоллз, стала однією з підвалин, на яких виник організований феміністичний рух. Саме цей історико-політичний факт має на увазі Гіларі Клінтон, коли говорить, що самою можливістю свого перебування на посаді сенатора вона завдячує цим зборам у Сенека-Фоллз.

Аналогічного культурно-історичного коментаря як способу прагматичної адаптації ТО вимагатиме і переклад наступного контексту з промови Гіларі Клінтон:

So how do we give this country back to them? By following the example of a brave New Yorker, a woman who risked her lives to bring slaves along the Underground Railroad [416].

Зміст такої історичної реалії як “Underground Railroad”, що зустрічається у цьому уривку з промови Гіларі Клінтон, перекладач може передати кількома способами:

а) прокалькувавши назву цієї реалії у відповідності з одним з її лексичних значень “таємний”: *Отож, яким чином повернемо ми їм назад Америку? Чи будемо наслідувати приклад хороброї мешканки Нью-Йорку, жінки, котра, ризикуючи власним життям, переправляла рабів Таємною залізницею?* (переклад наш – Ю. Л.); у даному випадку перекладач повинен буде прокоментувати зазначену історичну реалію, роз’яснивши (у зносках), що так у США в XIX ст. називали низку секретних маршрутів, якими рабів-

втікачів з півдня країни переправляли у північні штати, де рабство на той час було уже скасовано, чи ж до Канади, де рабства ніколи не було;

б) вдатися до генералізації, подавши дану реалію як загальне поняття, замінивши при цьому однину множиною: <...> *Чи будемо наслідувати приклад хороброї мешканки Нью-Йорку, жінки, котра, ризикуючи власним життям, таємними шляхами переправляла рабів на північ* (Ю. Л.). Цей варіант видається нам більш ощадним і прагматично адекватним, оскільки він, знімаючи реалію, що викликає конкретні образні асоціації лише у американського реципієнта, використовує слово більш загального значення в якості її функціонального аналогу, тобто елемента кінцевого висловлювання, яке виконує подібну функцію і викликає подібну реакцію в українського одержувача інформації.

У деяких випадках додаткова інформація може бути подана лише у спеціальних заувагах до тексту перекладу.

3.2.2. Прагматична адаптація лексичних новотворів. Прагматичної адаптації вимагають також *лексичні новотвори*, які зустрічаються у текстах, що функціонують в англomовному політичному просторі. Один з найбільш яскравих становить неологізм *Putinocracy* (*even by the debased ethical standards of the Putinocracy*) [56:3], утворений шляхом заміни однієї з основ у ідеологемі “democracy” (“демократія, влада народу”). Його використання покликане підкреслити для американської спільноти регресивний характер перетворень, яких зазнала Росія за часів президенства Путіна, і дискредитувати його самого як лідера, “одержимого” прагненням відновлення тоталітарної держави. У ТП цей неологізм доцільно передати шляхом *транслітерації* як *путінократія*, оскільки – з огляду на поширення подібної словотворчої моделі і одіозність постаті В. Путіна як Президента Росії, цей новотвір легко прочитується як “путінократія, влада Путіна”, тобто

закладений у ньому іронічно-експресивний потенціал у ТП відтворюється повністю.

За аналогічною словотвірною моделлю утворено й інший неологізм, експресивний потенціал якого визначається негативно-іронічною оцінкою діяльності чинного президента США Б.Обами щодо розвитку системи охорони здоров'я (Medicare / Health Care) – *Obamacare*; так політичні опоненти чинного президента США охрестили обіцяну ним ще до кінця першого президентського терміну радикальну реформу системи охорони здоров'я у країні; на практиці реформу виявилось не так легко здійснити, не зменшуючи військових асигнувань для збереження статусу наддержави. Цей неологізм утворено тим самим шляхом, що і слово *Putinocracy*: у базовій словосполучі *Medicare* перша частина замінена на ім'я чинного американського президента. Однак якщо в процесі перекладу українською мовою неологізму *Putinocracy* прагматична еквівалентність може бути досягнута шляхом використання прийому транслітерації (“путінократія”), то зміст іронічно забарвленого новотвору *Obamacare* може бути переданий лише описово з використанням *розширення*, на кшталт: “охорона здоров'я за (Бараком) Обамою”, “охорона здоров'я а-la (Барак) Обама”; “охорона здоров'я за рецептом (Барака) Обами”. При цьому два останні з-поміж запропонованих варіантів прагматичної адаптації завдяки іронічним конотаціям додаткових лексичних одиниць, використаних у ТП (*a-la*; *за рецептом*), на нашу думку, найбільш повно передаватимуть іронічну оцінність даного неологізма у МО.

3.2.3. Перекладацькі трансформації емотивної лексики. Емотивна лексика (тобто слова з *постійним* емоційним навантаженням) становить значний пласт у словниковому складі практично кожної мови. Слова, що виформовують цей лексичний шар, мають емоційну конотацію (емоційне забарвлення), а не просто вказують на предмети, явища

чи поняття. До категорії емотивних лексем відносяться слова різних груп (вигуки, номінації людських емоцій тощо), а також слова, які безпосередньо не співвідносяться з предметами чи явищами, а лише виражають *інтенсивність* почуття, емоції та ставлення людей до цих предметів і явищ. Такі лексичні одиниці можуть вживатися у будь-якому контексті, що спричинило *десемантизацію* їхніх значень: *awfully nice, pretty good*. Такі лексичні одиниці вимагають особливо ретельного добору в процесі перекладу лексем із відповідним емотивним навантаженням у цільовій мові [75, с. 148]. Розглянемо декілька прикладів, відібраних нами з виступів анломовних промовців: *Gas prices went up dramatically* [441]; *What really happened* [415]; *Public policy that truly reflects our values; we know too well how both the Republican and Democratic Parties operate* [430].

У першому з наведених контекстів переклад прислівника *dramatically* ускладнюється тим, що за звучанням він дуже схожий на український прислівник *драматично*, хоча має цілу низку інших значень (*ефектно, яскраво, вражаюче, неймовірно, значно, сильно*). Для перекладу у даному випадку вважаємо за доцільне обрати значення *неймовірно*, оскільки воно уповні відтворює експресивність англійського прислівника: *ціни на газ неймовірно зросли*. Для досягнення прагматичної адекватності перекладу наступних трьох контекстів (прислівники *really, truly* та *too well* відповідно) доцільно використати у першому випадку такий український відповідник, як *насправді* (*що насправді трапилося*), у другому *правдиво* (*державна політика, яка правдиво відображає наші цінності*), у третьому – *занадто (вже) добре*, який повністю відтворює емотивність лексеми оригіналу у мові перекладу (*занадто (вже) добре ми знаємо як працюють Республіканська та Демократична партії*). З метою посилення експресивного ефекту при перекладі останнього з наведених контекстів було застосовано транспозицію – обставину *занадто (вже) добре* доцільно перенести на початок речення.

Розгляньмо ще декілька прикладів вживання прикметників. Усі вони були відібрані нами з промов англомовних політиків, проголошених під час президентських перегонів 2008 р. у США: *stolen elections, a sick government, “wasted” vote, right reasons, a vital pipeline*. Епітети *stolen* і “*wasted*” транслюють ідею розчарування виборців результатами минулої президентської кампанії і використані для того, щоб застерегти електорат від неправильного вибору “свого” кандидата у майбутньому. Виходячи з цих міркувань, можна припустити, що емотивність не буде втрачено, якщо перекласти ці лексичні одиниці дослівно, відповідно – *вкрадені (вибори)* та *змарнований (голос)*. Водночас переклад словосполучення *a sick government* можливий лише шляхом смислового розвитку, оскільки дослівний переклад – *хворий уряд* – набував би в цільовій мові смислових конотацій, неадекватних ТО. Тому значення цієї словосполучення доцільніше передати за допомогою таких відповідників як *слабкий* чи *недієздатний (уряд)*, попри те, що експресивність цього елемента в ТП у даному випадку дещо втрачається. Для прагматично адекватного відтворення наступного прикметника *right* (*Americans expect us to go to Washington for the right reasons* [441]) також доцільно використати прийом смислового розвитку, оскільки іменник, до якого відноситься зазначений прикметник, є багатозначним (*причина, мотив, аргумент, підстава, привід*). Якщо для перекладу обрати варіант *підстава*, епітет можна передати за допомогою прикметника *вагомий* (*Американці очікують, що у нас є (достатньо) вагомi підстави для того, щоб потрапити у Вашингтон <...>*). Прикметник *vital* у словосполученні *a vital pipeline* перекладається як *життєво важливі трубопроводи*. При цьому емотивність лексичної одиниці та її прагматичне навантаження зберігається, оскільки йдеться про вирішення проблеми постачання енергоносіїв, без яких не може існувати жодна розвинена країна.

Достатні труднощі викликає переклад одиниць емотивної лексики, які набули такої якості завдяки процесам деривації. Зазвичай елементи

словотвору мови оригіналу можна замінити рівноцінними за образністю елементами мови перекладу, хоча повною мірою зберегти емоційно-експресивний потенціал цих одиниць вдається не завжди. Наприклад:

*Now it is time to acknowledge the **inconvenient** truth* [399].

Прикметник *inconvenient*, утворений за допомогою заперечного префікс *in-* перекладається як “незручний”, “невтішний”, “такий, що створює клопіт”. У даному випадку перекладач використовує прийом смислового розвитку і семантику незручності транслює у тексті перекладу за допомогою вжитого у складі сталого виразу “гірка правда” прикметника “гіркий” у його вторинному значенні: *А зараз настав час поглянути в обличчя **гіркій** правді* (пер. С. Смірнова).

Наведемо ще один характерний приклад: *typing out those calm, **hurtful** words of truth* – *друкуючи ці зважені, **їдкі** слова правди*. У даному випадку для збереження у ТП емотивного заряду, закладеного у прикметнику *hurtful* завдяки суфіксу *-ful*, перекладач здійснює контекстуальну заміну – прикметник “*hurtful*”, що має значення “шкідливий”, “згубний”, заміняє прикметником-експресивом “їдкий”.

Достатньо складний для перекладу випадок відтворення емотивного потенціалу елементів словотвору становить наступний контекст з промови Т. Блера:

*Today's Tory party – the party of fox hunting, Pinochet and hereditary peers: the **uneatable**, the **unspeakable** and the **unelectable*** [461]. – *Сьогодні партія торі – це партія, яка “прославилася” прийняттям законопроекту про заборону традиційної шотландської розваги – полювання на лисиць, екстрадицією хворого генерала Піночета, актом про скасування наслідування перства; з її представниками **неможливо ані мати справи, ані говорити про них, ані голосувати за них*** (переклад наш – Ю. Л.).

Труднощі при перекладі даного текстового фрагменту викликає, зокрема, ланцюжок епітетів *uneatable, unspeakable, unelectable*, що виражені

прикметниками, утвореними шляхом одночасного використання заперечного префіксу *un-* і суфіксу *-able*, який вказує на наявність певної якості чи ознаки. Збереження емотивного потенціалу цих елементів словотвору вимагає істотних перекладацьких трансформацій лексико-семантичного і синтаксичного характеру, зокрема:

- 1) смислового розвитку значення лексеми *uneatable*;
- 2) трансформації простого речення у ТП на складне синтаксичне ціле;
- 3) введення додаткової інформації;
- 4) використання заперечної анафоричної конструкції неможливо *ani ...*, *ani ...*, *ani ...* для відтворення експресивного потенціалу афіксів *un-* і *-ful*.

Прикметники, утворені на основі словотвірної моделі *un+дієслівна основа+able* у текстах політичних промов часто функціонують як інтенсифікатори значення, закладеного безпосередньо у семантиці іменника, який вони означають. Наприклад:

*And they can look to the example of women like Amy Krueger, who lost her life in the **unthinkable** violence at Fort Hood two weeks ago [420].*

Прикметник *unthinkable* інтенсифікує емотивний потенціал іменника *violence*, забезпечуючи експресивність даного речення. З метою збереження експресивного потенціалу вказаної лексичної одиниці пропонуємо перекласти її як “немислимий”, водночас піддавши лексико-морфологічній трансформації у ТП номен *violence*. Тоді вихідний текст матиме наступний вигляд:

*Вони можуть узяти за приклад таку жінку, як Емі Крюгер, котра загинула у **немислимо жорстокому бою** при Форт-Худі два тижні тому (переклад наш – Ю. Л.).*

Наведемо ще один приклад з промови Г. Клінтон “Democratic National Convention Keynote Address”:

*I saw the best and the worst of humanity in a single day, the **unspeakable** acts of violence <...> [416].*

Вжитий у даному контексті прикметник *unspeakable*, утворений у відповідності до тієї самої дериваційної моделі, що й розглянутий вище прикметник *unthinkable*, задля збереження семантики надмірності доцільно перекласти як *невимовний*. З урахуванням інших трансформацій, які необхідні для перекладу даного контексту (зокрема, розширення таких лексичних одиниць як *the best, the worst, humanity*), вихідний текст виглядатиме наступним чином:

Протягом одного дня я могла бачити найкращі і найгірші прояви людської натури: акти невимовного бузувірства <...> (переклад наш – Ю. Л.).

3.2.4. Особливості відтворення ксенізмів у ТП. З точки зору прагматики перекладу *ксенізми* (слова й вирази, котрі автор подає на іноземній мові у їх автентичному написанні чи транслітерованому вигляді без зміни морфологічних ознак) становлять один з “викликів” для перекладача при відтворенні тексту оригіналу МП. Для перекладу ксенізмів використовуються два основних прийоми – *описовий*, що може реалізовуватися як перекладацька транслітерація або транскрипція, калькування, власне опис, або ж *пряме включення*.

Проведені спостереження над друкованими текстами та інтернет-скриптами публічних виступів англomовних політиків засвідчили, що слова і вирази, котрі можна ідентифікувати як ксенізми, вживаються у них *надзвичайно рідко*, що, на нашу думку, зумовлено насамперед особливостями прагматики політичних промов, призначених для багатотисячної, а у випадках радіо- і телетрансляцій – для багатомільйонної аудиторії. Серед вкрай нечисленних прикладів цього шару лексики, які нам вдалося відстежити у проаналізованих текстах, найбільш часто вживаними є номени *Аль-Каїда* і *Талібан*, що є транскрибованими назвами мусульманських терористичних організацій. Арабське походження названих лексичних

одиниць (*al Qaeda*, з араб. *القاعدة*, “основа”, “підґрунтя”; *Taliban*, з араб. *طالبان* “студент”) з огляду на особливості автентичної графіки деактуалізує можливість використання їх прямого включення не лише у МП, але й – у даному випадку – у МО. З іншого боку, після терактів 11 вересня 2001 р. у США назви цих організацій стали фактом загальнокультурної свідомості, перетворившись на знакове вираження загрози міжнародного тероризму і набувши у такий спосіб не лише денотативних, але й конотативних властивостей. Наполегливий повтор назв цих організацій у текстах промов політиків, особливо американських, створює характерний експресивний ефект, що використовується політичними діячами для досягнення власних цілей. Тому вважаємо за доцільне застосування при перекладі транскрипції звучання цих експресивів мовою перекладу, наприклад:

Our goal remains the same: to disrupt, dismantle, and defeat al Qaeda in Afghanistan and Pakistan, and to prevent its capacity to threaten America and our allies in the future [436]. – *Наші цілі залишаються тими ж самими: роз'єднати, рознастити, розбити Аль-Кайду в Афганістані і Пакистані і не дати їй можливості бути загрозою для США і їх союзників у майбутньому* (переклад наш – Ю. Л.).

Переклад наступного контексту вимагає використання додаткових лексичних одиниць як дескриптивних компонентів:

We will support efforts by the Afghan government to open the door to those Taliban who abandon violence and respect the human rights of their fellow citizens [47:3]. – *Сполучені Штати підтримуватимуть зусилля афганського уряду у проведенні політики “відкритих дверей” для тих [учасників руху] Талібан, які відмовляться від насилля і поважатимуть людські права своїх співгромадян* (переклад наш – Ю. Л.).

Як бачимо, при перекладі даного уривку використано додаткові лексичні компоненти *учасники* і *рух*, що забезпечують адекватне сприйняття ТП.

Прикладом застосування прийому *прямого включення* іншомовного виразу у МП може служити переклад уривку з промови Маргарет Тетчер “Britain awake”, виголошеної 19 січня 1976 р., де політик використала відомий латинський вираз *status quo*. Оскільки значення цього виразу є добре відомим широкому загалу україномовних споживачів текстів політичного дискурсу, вважаємо за доречне збереження його автентичної графіки у ТП:

At Helsinki we endorsed the status quo in Eastern Europe [448] – У Гельсинки ми підтвердили *status quo* у Східній Європі (переклад наш – Ю. Л.).

3.2.5. Транслявання евфемізмів і дисфемізмів МП. *Евфемізми* і *дисфемізми* є “варіативними” засобами мови, котрі виявляють залежність від безпосередньої мовленнєвої ситуації і статусів комунікантів, а також від макрофакторів соціокультурного порядку – домінантного типу культури, національної психології, ціннісно-нормативних приписів суспільства [49:1, с.3]. Тому відтворення цих виражальних засобів МП може викликати певні труднощі у перекладача.

Використання евфемізмів у політичних промовах традиційно пов’язується зі сферами, які з різних причин є проблемними, “незручними” для політика. Так, труднощі прагматичної адаптації МП *евфемізмів*, що зустрічаються у текстах публічних виступів англомовних, особливо американських політиків, можуть бути пов’язані з вимогами *політкоректності*, яка передбачає “ретушування” зовнішніх прикмет суб’єкта (раса, стать, вік, сексуальна орієнтація, соціальний статус тощо). Наведемо кілька прикладів такого “виклику для перекладача”, які нам вдалося відстежити у промовах політиків Англії і США. Яскравий приклад такого виклику вбачаємо у наступному уривку з промови Гіларі Клінтон:

18 million of you from all walks of life – women and men, young and old, Latino and Asian, African-American and Caucasian, rich, poor and middle class, gay and straight – you have stood strong with me [415].

Спричинені вимогами політкоректності труднощі для перекладача при відтворенні даної синтагми МП становить, зокрема, пошук відповідника до слова *gay* (гомосексуаліст). У зв'язку з цим потрібно взяти до уваги, що слово *гей* як транскрипція англ. *gay* існує в українській мові, однак вживається лише у буденному мовленні і характеризується відтінком зневаги. Тому у перекладі вважаємо за необхідне вдатися до дескриптивного парафраза, що відповідає вимогам політкоректності – “представники сексуальних меншин”; у той самий спосіб слід перекласти і “straight” оригіналу – “люди з традиційною сексуальною орієнтацією”. Лексико-морфологічних трансформацій при перекладі даної синтагми вимагають також такі номени як *Latino*, *Asian*, *Caucasian*. *Latino* (мн. *Latinos*) – скорочене від *Latin American* – поширене на теренах США позначення американців, чиї родини походять з країн Латинської Америки. Відтворення цього номена українською мовою шляхом транслітерації як “латинос/латиноси” з огляду на сферу побутування цієї лексеми (просторіччя) та її смислові конотації (позначення людини *іншого*, *не-слов'янського* походження як меншовартісної) порушувало б певні етичні норми. Те саме стосується й дослівного перекладу слова *Asian* як *азіат*, а також *Caucasian* – *білошкірий*, сучасне вживання яких у східнослов'янському культурному континуумі також позначене негативними конотаціями. Тому у ТП для передачі змісту цих лексичних одиниць пропонуємо використати *евфемізми*. Враховуючи викладені вище чинники, а також з урахуванням необхідних граматичних (заміна однини множиною) і синтаксичних змін, пропонуємо такий варіант перекладу:

Ви, 18 мільйонів представників усіх верств суспільства – жінки і чоловіки, молодь і старші люди, афроамериканці, вихідці з Латинської

Америци, азійських країн, білошкірі, багаті, бідні, представники середнього класу, представники сексуальних меншин і люди з традиційною сексуальною орієнтацією – ВИ були моїм оплотом (переклад наш – Ю. Л.).

Особливої уваги у наведеному вище уривку з промови Гіларі Клінтон заслуговує вживання лексеми *African-American*, яка на офіційному рівні використовується для нейтралізації негативних суспільних явищ, зокрема, расової чи етнічної дискримінації (“<...> *women and men, young and old, Latino and Asian, African-American and Caucasian* <...>”). При виборі лексичного відповідника для транслювання цього евфемізму МП, перекладач повинен взяти до уваги, що для української ментальності відмінності між номенами “негр” і “афроамериканець” є неістотними, оскільки у будь-якому випадку представники негроїдної раси ідентифікуються українською етнічною свідомістю як “чужі”, *не-українці*. При цьому, однак, лексема “негр”, незважаючи на наявний у її семантиці елемент екзотики, давно освоєна українською мовною свідомістю, тоді як поняття “афроамериканець” увійшло до активного обігу на пострадянських теренах лише на поч. 2000-х рр. і є достатньо езотеричним щодо сфери ужитку (переважно мова ЗМІ). Тому вважаємо за можливе у ТП українською мовою застосувати лексичну компенсацію і відтворити *African-American* ТО за допомогою прикметника “темношкірий”, що є більш звичною для пересічного україномовного реципієнта текстів політичного дискурсу. Тоді, з урахуванням супутніх трансформацій, переклад цього уривку виглядатиме таким чином:

<...> *жінки і чоловіки, молодь і старші люди, темношкірі і латиноамериканці, вихідці з країн Азії і представники білої раси* <...> (переклад наш – Ю. Л.).

Або ж можна залишити запропонований вище варіант перекладу, де поняття “*African-American*” передано за рахунок комплексного використання

перекладацької транслітерації і калькування. У такому випадку ця термінолексема вимагатиме коментаря перекладача, поданого у зносках.

Аналогічний, проблемний з точки зору прагматичної адаптації у ТП приклад зустрічається у промові колишнього Прем'єр-міністра Великобританії Тоні Блера:

*And more than all this, a country culturally and socially behind. No **black** Ministers and never a **black** Cabinet Minister* [404].

Проблема у даному випадку полягає у збереженні денотативного потенціалу і уникнення у ТП негативних конотацій, відсутніх у ТО. Оскільки мова йде про Англію, перекладач не може використати у ТП політкоректний термін, запроваджений у США для позначення американських негрів “афро-америкаець”. Дослівний переклад “чорний міністр” (“black Ministers”) і “чорний Кабінет міністрів” (“black Cabinet Minister”) повністю спотворював би денотативний і конотативний потенціал ТО, оскільки у свідомості українського і загалом східнослов'янського Отримувача поняття “чорні” вживається здебільшого на позначення представників етносів з темним кольором (відтінком шкіри) – вихідців з кавказьких республік, особливо Armenii та Азербайджану, а не представників негритьянської раси, як у межах Західного світу. Водночас у свідомості українців, особливо завдяки соціально-економічним реаліям пострадянської доби, поняття “чорний” стереотипізувалося у переносному значенні – “нелегальний, незаконний, тіньовий, “лівий” (“чорний нал”, “чорний ринок”, “чорна біржа” тощо). Тому дослівний переклад може призвести до комунікативної невдачі, а успіх міжмовної комунікації у даному випадку цілковито залежить від майстерності перекладача. Відтак у даному контексті пропонуємо провести лексико-морфологічні трансформації і прикметник “чорний” у ТО замінити у ТП у першому випадку вживання – більш нейтральним іменником “негр”; у другому випадку – дескриптивним парафразом на кшталт:

І окрім цього усього, країна культурно і соціально відстала. Жодного міністра-негра, жодного члена Кабінету міністрів з темним кольором шкіри за всю історію його існування (переклад наш – Ю. Л.).

Евфемізми у текстах публічних виступів політиків можуть використовуватися з метою де-афішування фактів особистісного характеру (неприємних перипетій особистого життя чи політичної кар'єри тощо). Яскравий приклад такого використання евфемізму вбачаємо у назві виступу экс-прем'єр-міністра Англії Маргарет Тетчер, який був озвучений, коли вона через змову у партії консерваторів, котру очолювала, повинна була піти у відставку як лідер правлячої партії і відповідно до часу залишити посаду прем'єр-міністра – тоді нею була виголошена відома промова “*Remarks departing Downing Street*”. З огляду на ці драматичні обставини, “Залізна леді” у своєму прощальному звертанні до нації замість болючого для себе “йдучи у відставку” використовує евфемізм “*departing Downing Street*”, який дослівно перекладається як “залишаючи Даунінг-Стріт”. Складність відтворення цього евфемізму у ТП полягає у тому, що він містить у собі метонімізовану *реалію* (*Downing Street*) – на Даунінг-Стріт у Лондоні розташовується резиденція прем'єр-міністра Великобританії. Дослівне відтворення цієї реалії, добре відомої англійцям, мовою перекладу швидше за все утруднить розуміння змісту повідомлення. Тому у даному випадку для досягнення прагматичної еквівалентності ТП доречно вдатися до генералізації, переклавши зазначений евфемізм як “покидаючи резиденцію прем'єр-міністра”, або ж, з подальшим смисловим розвитком – як “залишаючи посаду прем'єр-міністра”. У першому варіанті перекладу експресивний компонент буде послаблений, у другому зникне практично повністю.

Евфемізми у промовах англомовних політиків використовуються замість лексичних одиниць, що транслюють семантику пов'язану зі смертю, фізичним знищенням людей тощо:

We will either achieve victory over the human race or we will pass to the eternal life [411].

Труднощі для перекладача становить і переклад **дисфемізмів**. Російська дослідниці М. І. Баландіна пропонує розглядати переклад дисфемізмів як особливий випадок перекладу арготичної лексики [19, с.89-90], застосовуючи при цьому такі традиційні перекладацькі трансформації як семантична компенсація (заміна близькими за змістом загальноновживаними словами), а також прийоми експресивної конкретизації, використання описового перекладу тощо. Вважаємо, що не буде помилкою розглядати переклад дисфемізмів (какофемізмів) і як особливий випадок застосування *стилістичних* трансформацій у ТП.

Проведений нами аналіз промов англомовних політиків к. ХХ – поч. ХХІ ст. засвідчив, що дисфемізми порівняно рідко присутні у текстах їх публічних виступів, які є здебільшого *підготованими* і достатньо жорстко регламентуються стосовно стилістичної приналежності мовних засобів, вимог загального такту чи політкоректності. Тим не менш вони трапляються у публічних виступах політиків. Наведемо такий приклад:

*You see, part of the ability to get along with **folks** is to be able to give a person your word and keep your word and to understand where the other **fella** is coming from* [410].

У наведеному контексті фіксуються два випадки вживання мовних одиниць, котрі можна ідентифікувати як дисфемізми:

1) використання у тексті політичної промови фамільярного позначення народу країни (*people*) як звичайної групи людей, з якими у промовця приятельські стосунки (застар. *folks*);

2) використання розмовно-фамільярної форми іменника *fellow (fella)*.

Ці елементи американського сленгу вживаються замість нормативних у даному випадку загальноновживаних лексичних одиниць (відповідно *people* та *fellow*), за допомогою яких Дж.Буш-молодший намагається підтвердити свій

імідж “простого хлопця”. Цьому сприяє й епіфоричний повтор слова *word* (*to give a person your word and keep your word*).

Для перекладу цього контексту слід застосувати насамперед лексико-семантичні трансформації: змінити стилістичний реєстр повідомлення, замінивши одиниці сленгової лексики нейтральними за своєю стилістичною приналежністю генералізованими відповідниками (*люди*), а також застосувати прийоми додавання і смислового розвитку. Вислідом проведених перекладацьких трансформацій цей уривок з виступу Дж. Буша у ТП матиме такий вигляд:

Розумієте, значною мірою здатність знайти з людьми спільну мову залежить від вашого вміння дати людині слово і дотримувати цього слова і усвідомлювати, що є люди, які походять з інших суспільних верств (переклад наш – Ю. Л.).

Особливо часто дисфемізми фіксуються у висловлюваннях політиків, не призначених для широкого загалу. Одним з найбільш відомих прикладів є випадок використання ненормативної лексики Дж. Бушем-молодшим під час його приватної бесіди з Прем'єр-Міністром Англії Тоні Блером, що став відомим ЗМІ і сьогодні входить до списку “бушизмів”:

*The irony is, what they really need to do is to get Syria to get Hezbollah to stop **doing this shit**, and it's over* [410]. – *Іронія полягає у тому, що їм необхідно примусити Сирію змусити Хезболлу **перестати робити дурниці**, тоді все закінчиться* (переклад наш – Ю. Л.).

У даному випадку зміст дисфемізму *shit*, що належить до жаргонної лексики, передано описово (*перестати робити дурниці*) за допомогою одиниць нормативної лексики.

Інший широковідомий приклад використання дисфемізмів англомовними політиками становить той факт, що Перша Леді США М. Обама позаочі називає білих американців *whitey* – “білястий”. У даному випадку складність прагматичної адаптації даного поняття у зумовлена

особливостями *словотвору* даного експресивна, яка забезпечується емотивно навантаженим суфіксом *-y-* (*white-y*). В українській мові оцінне значення цього суфікса можна передати за допомогою суфікса *-яст-* (*білястий*), однак експресивність при цьому значно послаблюється; без спеціальних пояснень нечітким для українського реципієнта є й денотативний смисл цього поняття. Тому у даному випадку зневажливі конотації даного номену слід було б передати описово, на кшталт “*білошкірі нікчеми*”.

Таким чином, евфемізми можуть транслюватися у МП шляхом застосування лексичної кальки чи описово; дисфемізми – за допомогою лексичного відповідника, що належить до нейтрального шару лексики чи шляхом дескриптивного парафразу.

3.2.6. Синтаксично-стильова еквівалентність. Згідно із концепцією ефективної комунікації Пола Грайса, який запропонував власне розв'язання задачі прагматичної моделі комунікації, форма вираження, спосіб комунікації та її засоби вираження мають бути адекватними, тобто відповідними очікуванням співрозмовника, його культурному рівню та емоційному стану. З цієї точки зору на синтаксичному рівні гарантією успіху ефективної комунікації є наступні критерії: уникнення плеоназмів, неоднозначності, амбівалентних формулювань, надскладних синтаксичних конструкції тощо. Переконливе підтвердження цього загального положення знаходимо у текстах промов англомовних політичних діячів. Зокрема, з метою акцентування найбільш важливої інформації застосовується такий прийом як *парцеляція*, хоча ця стилістична фігура не є типовою для синтаксичної побудови англомовних повідомлень:

The war. Healthcare. Airline delays. Katrina. Americans are fed up with inaction and demanding change [458].

Війна. Система охорони здоров'я. Затримки авіарейсів. Катрина. Американці ситі по горло бездіяльністю і вимагають змін (переклад наш – Ю. Л.).

Як бачимо, у даному контексті завдяки вживанню парцеляції, автор акцентує інформацію, створюючи у вислові додатковий рематичний центр. Називні речення у ТП збережено повністю. У наступному прикладі використання безсполучникового зв'язку призводить до того, що синтаксична цілісність складної єдності виявляється вираженою співвідношенням основних конструктивних одиниць і ритмомелодичними засобами. Це додає реченню стислості, компактності і динамічності. Безсполучникові зв'язки є ознакою експресивності, стилістичної маркованості тексту:

Chaos prevailed and took many forms: an inflation of over 2,000 percent that wiped out the value of long-accumulated savings of average Russians; overwhelming corruption in both government and business, and from top to bottom; delays of weeks and months in the payments of salaries and pensions; Chechnya being allowed to become a terrorist center and then reduced to ruins [460].

Хаос переважав і приймав безліч форм: інфляція більш ніж 2000 %, яка знищила багаторічні заощадження середнього класу Росії; розквіт корупції і в уряді, і в ділових колах від низу до верху; затримки виплат заробітних плат і пенсій на тижні, а то і на місяці; Чечня, якій спочатку дозволили стати терористичним центром, і потім залишили в руїнах (пер. С. Смірнова).

Стилістична значимість інтерпретується як особливий експресивний елемент у значенні слова, що доповнює його денотативне значення. Частотність вживання тих чи інших стилістично-маркованих одиниць, які відповідають за глибину асоціативно-образного сприйняття повідомлення, залежить від прагматичної настанови автора.

Використання перекладачем різноманітних стилістичних модифікацій і перетворень також має на меті досягнення експресивної еквівалентності,

тобто створення в процесі міжмовного спілкування такої ситуації, коли емоційна реакція цільової аудиторії перекладу відповідає емоційній реакції цільової аудиторії тексту оригіналу.

Щоб стати ближчими до аудиторії, політики різних країн у своїх промовах намагаються висловлюватися зрозумілою для неї мовою, використовуючи, зокрема, розмовну лексику. Ця властивість особливо характерна для текстів американських публічних промов. Саме при відтворенні експресивного заряду такої лексики МП виникають певні труднощі. Зокрема, прагнучи передати інформацію, водночас зберігши емоційне забарвлення виразних засобів, перекладач повинен одиниці розмовної лексики мови оригіналу транслювати такими одиницями мови перекладу, котрі мають таку саму стилістичну приналежність, пор.: <...> *a plan that would gamble your retirement* (Б.Обама) – <...> *план, який би поставив на карту вашу пенсію*; <...> *we must take out Osama bin Laden and his lieutenants* (Б.Обама) – <...> *ми повинні захопити Осаму бін Ладена та його помічників, якщо вони потраплять в поле нашого зору*. Стосовно першого з наведених прикладів зазначимо, що дієслово *to gamble* зазвичай вживають ті, хто грає в азартні ігри. Воно має декілька значень – *грати в азартні ігри; сильно ризикувати*, тому переклад цього дієслова як *поставити на карту* можна вважати таким, що повністю передає семантику дієслова *to gamble*. Переклад фразового дієслова *take out* (у другому з наведених уривків) також викликає труднощі, оскільки воно є полісемантом і має значення: *виймати, видаляти, виходити, виводити, забрати з собою, руйнувати, турбувати* тощо. З огляду на смисловий розвиток, ми обрали дієслово *захопити*. При перекладі іменника *lieutenants* була застосована лексична трансформація – генералізація, оскільки на рівні оказіонального значення воно стосується усіх тих, хто допомагав О. бін Ладену у його терористичній діяльності.

Завдання досягнення експресивного еквіваленту, тобто створення в процесі міжмовного спілкування такої ситуації, при якій емоційна реакція відправника тексту перекладу могла б відповідати емоційній реакції отримувача тексту оригіналу, у окремих випадках вимагає *зміни стилістичного реєстру* одиниць тексту оригіналу у тексті перекладу. Для цього перекладач вдається до ряду стилістичних модифікацій, перетворень, при яких замість одиниць, що належать до одного стилістичного реєстру, використовуються одиниці, що відносяться до іншого. Аспектуальним проявом цієї загальної стратегії в процесі транслювання ТО мовою ТП є стилістичної заміни, що стосуються перекладу метафор як засобу переконання. Розглянемо уривок з промови Мішель Обама:

*For the first time in my adult lifetime, I am really proud of my country, and not just because Barack has done well, but because I think people are **hungry for change** [438].*

Експресивність у даному випадку досягається завдяки використанню метафоричного у своїй основі виразу “to be hungry for smth.”. Попри те, що наведена словосполука кваліфікується як “генетична”, мовна метафора, вона однаково сприяє створенню емоційного ефекту завдяки актуалізації свого переносного лексичного значення “надзвичайно прагнути чогось”. При перекладі цього контексту українською мовою вважаємо доцільною лексико-стилістичну трансформацію з одночасним використанням прийому *компресії* – заміну словосполуки “to be hungry for smth.” дієсловом “жадати”, яке за своєю експресивною насиченістю є рівнозначним звороту “to be hungry for”, але за стилістичними ознаками належить до урочистої високої лексики, що відображає етноспецифіку уявлень українців про високу стилістику промов політичних лідерів:

*Уперше у своєму дорослому житті я по-справжньому пишаюся Америкою. І не тому, що Барак переміг, а тому, що я вважаю, – нація **жадає змін** (переклад наш – Ю. Л.).*

В окремих випадках з метою стилістичної адаптації ТО до очікувань і настроїв іншомовних реципієнтів текстів політичного дискурсу перекладач вдається до *суб'єктивних* трансформацій, підсилюючи і збагачуючи експресивний зміст ТО. У цьому відношенні цікавий приклад становить переклад заключного пасажу промови Б. Обама у Російській Економічній школі під час його першого візиту до Росії у липні 2009 р. Свій виступ в економічному виші, який сприймається як символ оновленої внаслідок демократичних перетворень Росії, американський президент завершує порівнянням Росії з могутньою рікою, створюючи монументальний образ країни зі своїм особливим і величним шляхом у історії:

*Every country charts its own course. Russia has cut its way through time like a mighty river through a canyon, leaving an indelible mark on human history as it goes. As you move this **story** forward, look to the future that can be built if we refuse to be burdened by the old obstacles and old suspicions* [435].

Поданий нижче переклад даного контексту становить яскравий приклад міжмовної (лексичної) трансформації, що є результатом *суб'єктивного* вибору перекладача:

*Кожна країна торує свій власний шлях. Росія пройшла свій шлях крізь час подібно до могутньої річки, що прорізає каньйон, залишивши незгладимий слід в історії людства. Продовжуючи цю **сагу**, дивіться в майбутнє, яке можна побудувати, якщо відмовитися від тягаря старих перешкод і старих підозр* [435].

Як бачимо, стилістично нейтральне “story” оригіналу у тексті офіційного перекладу замінено урочистим “сага”, яке збагачує для Отримувача ТП створений Б. Обамою образ, викликаючи асоціації з монументальними епічними оповідями минулого. Ця авторська трансформація істотно підсилює емоційний заряд цього порівняння, закладений у ТО.

3.2.7. Проблеми відтворення “бушизмів” мовою перекладу. Обрана тема дисертаційного дослідження та реалії, що відзначаються у сфері політичної комунікації кінця ХХ – поч. ХХІ ст. зумовлюють звертання до ще одного аспекту відтворення ТО, який є справжнім викликом для перекладача. Це транслювання МП так званих “ляпів” – мовних помилок політиків, що досить часто трапляються у їх публічних виступах. Найбільш яскравим прикладом таких обмовок у контексті англомовного світу можуть слугувати “бушизми” (bushism) – розмаїті помилки, що часто зустрічаються у промовах 43-го Президента США Дж. Буша-молодшого. Питання, пов’язані із вивченням “бушизмів” (їх мовні типи, а також причини, що їх породжують), беззаперечно, могли б стати предметом *окремого* перекладознавчого або лінгвістичного дослідження.

З огляду на тему нашого дисертаційної роботи одразу зазначимо, що ми не схильні розглядати “бушизми” як прояви експресивності мовлення даного політика. Як уже наголошувалося у тексті роботи, створення експресивно-ефективного тексту є *свідомим* актом, особливо у тій його частині, що стосується прагматики і завдань політичної комунікації – досягти бажаного персуазивного впливу на цільову аудиторію. У випадку Дж. Буша-молодшого okazіональне використання окремих слів, словосполук і цілих речень не відповідає окресленому вище критерію. Не вдаючись до аналізу чинників, що спричинили феномен появи мовних одиниць, які сьогодні ідентифікуються як “бушизми”, зазначимо, що саме вони (поряд з особливостями тєхаської вимови) визначають особливості ідіолекту (Дж. Буша-молодшого, надаючи певного колориту висловлюванням експрезидента.

Одразу зазначимо, що окремі приклади “бушизмів” на сьогоднішній день визнаються такими, які у жоден відомий спосіб не можуть бути відтворені МП, як, наприклад, прикметник *nukuular* вжитий замість *nuclear*.

Однак при перекладі текстів офіційних і неофіційних виступів Дж.Буша ми вважаємо за доцільне по можливості зберігати відзначені особливості ідіолекту названого політика у такому обсязі, який не перешкоджатиме успіху міжмовної комунікації. У попередніх підрозділах дисертації ми уже неодноразово наводили приклади “бушизмів” з офіційних, а також неофіційних політичних висловлювань Дж. Буша – такі, трансліювання яких МП може бути регламентоване існуючими перекладацькими практиками.

На додачу до цього наведемо ще кілька яскравих прикладів, які уже стали “класикою жанру”, запропонувавши шляхи їх відтворення у перекладі.

They underestimated me. Емоційна реакція Отримувача повідомлення у даному випадку виникає за рахунок логічної неузгодженості префіксів: *mis-* (неправильно, невірно) та *under-* (недо-); відтак зміст даної фрази можна передати шляхом калькування слів (помилково/неправильно недооцінили) або ж шляхом використання взаємовиключаючих префіксів *пере-* і *недо-* (*перенедоіцінили*); останній варіант видається нам кращим не лише з огляду на його “компактність”, але й з точки зору прагматики – в українській мові у широкому побутовому вжитку уже є кілька прецедентів такого словотвору (пор. укр. *пере-недо-нив*, *пере-недо-спав* тощо). При цьому, у випадку застосування останнього варіанту перекладу цієї словоформи доречно узяти її у лапки, щоб наголосити для Отримувача повідомлення її *не-нормативність* і *штучність* як авторського новотвору.

Наступний “бушизм” виникає через некоректну вербалізацію словосполуки *to make better – embetter*, яка, з огляду на особливості семантики англійського суфіксу *-em-* може бути дослівно перекладена як “закращити”, “підкращити”. Тому при перекладі тексту повідомлення, яке містить цей “бушизм”, ми рекомендували б перекладачеві, насамперед з поваги до Отримувача повідомлення, а також з етичних міркувань щодо його відправника, відтворити цю одиницю ТО у граматично-коректній формі.

Аналогічний приклад вбачаємо в okazіоналізмі Буша *foreign-handed* (закордоннорукий) замість *fore-handed* (завбачливий, успішний). Для перекладу даного “бушизму” вважаємо за доцільне використати ту ж тактику, що й у попередньому випадку.

Достатньо яскравий приклад порушення смислової цілісності повідомлення адресата за рахунок некоректного використання Адресатом повідомлення елементів словотвору спостерігаємо у наступному контексті: *Keep good relations with Grecians* (замість *Greece*); у даному випадку у ТП вважаємо за доречне зберегти цю особливість слововжитку, подавши у дужках для досягнення комунікативного успіху правильний варіант як примітку перекладача:

Потрібно підтримувати добрі стосунки з гречанами (з Грецією – прим. пер.) тощо.

Приклад ненормативний слововжитку, в даному випадку з точки зору граматики, містить і наступний уривок з виступу Дж. Буша – у Вашингтоні 15 червня 2008 р., у якому йшлося, зокрема, про жорстокість афганських бойовиків:

And they have no disregard for human [412].

Прецедент у даному випадку полягає у подвійному запереченні (одночасне використання заперечної частки *no* і заперечного *dis-* у слові *disregard*), що не відповідає нормам англійської літературної мови і особливостям політичної промови як жанру інституціонального дискурсу, хоча й існує у побутовому мовленні. З цієї точки зору даний випадок слововжитку у ТП вимагав би стилістичної трансформації. Однак при перекладі на українську мову завдання перекладача спрощується тим, що в українській, як і у інших східнослов'янських мовах, у реченні може бути декілька заперечень і мовленнєвий огріх Дж. Буша у ТП не буде помітним.

Ще один аналогічний приклад з точки зору лексико-стилістичної приналежності одиниці слововжитку становить використання словоформи

gotta (*You gotta preserve*), що ідентифікується як розмовно-просторічна замість загальнономовного *get to*. Можна припустити, що у даному випадку, як і цілій низці подібних, використання елементів розмовного стилю є свідомим, оскільки це “працює” на створення іміджу Дж.Буша як “простого хлопця”. Цю особливість ТО практично неможливо відтворити засобами цільової мови у процесі перекладу.

Досить часто у мовленні Дж. Буша-молодшого трапляються *тавтології*. На додачу до раніш проаналізованих прикладів, що містять зазначені випадки слововжитку, наведемо ще один контекст – з виступу Дж. Буша у Вашингтоні 18 грудня 2008 року. У реченні, що складається з 21 слова із самостійним лексичним значенням, 4 рази ужито слово *Depression*, 2 рази – *Great* і 2 рази – *greater*; американські журналісти одразу ж охрестили його “найскладнішим бушизмом”. Пор.:

So I analyzed that and decided I didn't want to be the president during a depression greater than the Great Depression, or the beginning of a depression greater than the Great Depression [412]. – *Я зважив усе і вирішив, що я не хочу бути президентом у часи депресії ще більшої, ніж Велика депресія, чи на початку депресії ще більшої, ніж Велика депресія* (переклад наш – Ю. Л.).

Попри труднощі, зумовлені такою високою частотністю повторення в одному реченні однокореневих лексем, додаткову проблему становить використання у даному контексті алюзії суспільно-економічного характеру “Велика Депресія” – період економічної кризи у США у 1929–1933 рр. При перекладі даного контексту рекомендуємо насамперед спростити зміст повідомлення за рахунок вилучення цієї алюзії, що не є принциповою для україномовного Одержувача повідомлення, і генералізувати його зміст на кшталт:

Я зважив усе і вирішив, що я не хочу бути президентом у часи великої депресії, чи на початку депресії ще більшої (переклад наш – Ю.Л.).

Експресивний ефект повідомлення від такої трансформації буде компенсовано завдяки повтору слова *депресія* в структурі риторичної фігури хіазму.

Таким чином, процес перекладу і прагматичної адаптації “бушизмів” передбачає використання цілої низки різноманітних перекладацьких трансформацій, здійснення яких визначається специфікою змісту ТО і вибором перекладача з урахуванням зазначених вище факторів.

3.3. Відтворення культурного компоненту засобів експресії при перекладі політичних промов

3.3.1. Прагмакультурні аспекти відтворення міфологем МП.

Важливим аспектом прагматичної адаптації ТО, на який перекладач повинен звернути особливу увагу у процесі перекладу тексту політичної промови, є відтворення експресивного потенціалу *міфологем*, у яких знаходить своє яскраве відображення система цінностей того чи іншого народу і які активно використовуються політичними діячами для досягнення бажаного персуазивного ефекту. На загал *міфологема* – це “термін міфологічної критики на позначення запозичення у міфа мотива, теми чи її частини і відтворення їх у більш пізніх фольклорних та літературних творах. Міфологема позначає *свідоме* запозичення автором міфологічних мотивів” [334, с. 236–237]. Таким чином, міфологема становить естетичну / ідеологічну сутність, яка викликає в уяві споживача культури асоціації із загальновідомими міфологічними ситуаціями, однак функціонує уже незалежно від міфу. Політична промова як жанр, що поєднує інформативну і комунікативну функції, чи не найбільш активно використовує міфологеми як уламки давніших чи сучасніших колективних уявлень, стереотипів тощо, які є специфічними для кожного конкретного соціуму (етносу, культури), для досягнення бажаного впливу на аудиторію. Політичні промови, призначені

для здійснення такого впливу, готуються з розрахунком на певну очікувану реакцію іншомовного слухача. Це значною мірою спрощує завдання перекладача, оскільки адресант політичного тексту у більшості випадків *бере на себе* працю його прагматичної адаптації до системи цінностей цільової аудиторії.

При перекладі текстів, що містять міфологеми, перекладач повинен також мати на увазі, що історично склалися два роди міфів. Перший (і найбільш давній) – *несвідомо-художній* міф як спосіб пристосування свідомості людини до дійсності. Такими були, зокрема, міфи давніх греків, які визначали їх “внутрішню картину світу”. Цілком інший тип становлять *пропагандистські* (політичні) міфи, що *свідомо* створюються з метою маскування реальної дійсності для забезпечення стабільності тієї чи іншої соціально-культурної структури. Тому при перекладі міфологем, що пов’язані з міфами такого роду, як фонову інформацію перекладач повинен враховувати *рівень універсалізації* семантики, питомої для таких одиниць мови і можливості її *коректної* реалізації у тексті перекладу.

Мовні одиниці, особливості перекладу яких українською мовою розглядаються нами нижче, ідентифікуються нами саме як *міфологеми* (на противагу *міфемам*), оскільки не лише номінують *знакові* культурно- чи національно-історичні, геополітичні, ідеологічні реалії, але й мають широке асоціативне поле й узагальнюючу семантику, яка в окремих випадках призводить до уподібнення чи уособлення, до створення нової метафори тощо. При цьому одні й ті самі міфологеми, які використовуються у промовах одного й того ж політичного діяча у різних ситуаціях, можуть радикально змінюватися в оцінці. Так, наприклад, під час свого візиту до Москви у якості Президента США, Б. Обама намагається знайти якомога більше точок дотику між двома наддержавами. З цією метою він використовує назви національних реалій, зокрема, російських (Москва, Волга), які уже давно перетворилися на національні і інтернаціональні

символи Росії, пор.: *then all are endangered, whether we live on the Mississippi or on the Volga* (незалежно від того, чи живемо ми на берегах Міссісіпі чи Волги).

Образ Росії як могутньої ріки есплікується у й наступному уривку з промови Б. Обама: *Russia has cut its way through time like a mighty river through a canyon* (Росія проклала свій шлях крізь час як могутня річка крізь каньйон). Переданий у тексті перекладу без істотних трансформацій, такий монументальний образ Росії повинен викликати емоційний відгук у цільовій аудиторії.

Однак за два роки до цього візиту, під час свого перебування у Берліні, Б. Обама у своїй знаковій промові “World that stands as one” активно експлуатував образ Берлінської стіни, який у свідомості німецького народу асоціювався з драматичними колізіями його історії, стверджуючи, що між союзниками (по боротьбі з комунізмом, тобто з тим самим Радянським Союзом і путінською Росією як його наступницею) існувати не повинно (*The walls between old allies on either side of the Atlantic cannot stand*). Використання образу Берлінської стіни як ідеологеми дозволило промовцю забезпечити максимальний емоційний відгук слухачів.

Оскільки промови, уривки з яких зацитовані вище, первісно розраховані на іншомовного реципієнта, то реалії-символи, які у них використовуються, є добре відомими для цільової аудиторії, а відтак вони транслюються у ТП шляхом транслітерації; назва Берлінської стіни – шляхом калькування.

Дещо більш труднощі становить транслювання у ТП міфологеми, що міститься у наступному фрагменті з промови Барака Обама у Російській Економічній школі:

If we fail to stand together, then the NPT and the Security Council will lose credibility, and international law will give way to the law of the jungle [435]. – *Якщо ми не стоятимемо пліч-о-пліч, Договір про нерозповсюдження і Рада*

безпеки перестануть бути чинниками стримування, і міжнародне право поступиться місцем **закону джунглів** [461].

Коментуючи варіант відтворення метафори *the law of the jungle*, запропонований у даному уривку з офіційного перекладу промови Б.Обами, як **закон джунглів**, зазначимо насамперед, що цей сталий вираз має два тлумачення:

1) the idea that people should only look after themselves and not care about other people if they want to succeed;

2) the principle that only the strongest creatures will stay alive [Longman, с. 910].

Виходячи з цього, вираз *the law of the jungle* може бути перекладений двома шляхами: шляхом калькування – як **закон джунглів**; шляхом експлікації (описово) – як **закон сильнішого**. Для вибору варіанту, що більш точно транслював би глибиний смисл висловлювання, слід узяти до уваги той *універсальний* зміст, який акумулював у собі цей вираз завдяки переносному значенню лексеми “джунглі” – “відкрита сваволя і насилля” [367]. Таким чином, вираз “закон джунглів” у даному випадку можна інтерпретувати як *відсутність* будь-якої правової регламентації, властивої для цивілізованого світу. Саме таке розуміння міфологеми *the law of the jungle* як структурно-функціональної єдності актуалізується контекстуальною антитезою *international law – the law of the jungle*, а тому переклад цього виразу як **закону джунглів**, а не **закону сильнішого**, видається більш точним з точки зору *семантики* ТО.

Окрім цього, переклад даної міфологеми саме як “закону джунглів” видається більш доречним з точки зору прагматики, оскільки саме у такому вербальному оформленні закарбована у даній міфологемі психоповедінкова схема *стереотипізувалася* у свідомості “наївного” споживача політичного дискурсу на українських теренах (цьому значною мірою посприяла мультиплікаційна версія “Книги джунглів” Р. Кіплінга). Відтак переклад

виразу *the law of the jungle* шляхом застосування лексичної кальки забезпечує досягнення перлокутивного ефекту, якнайкраще увиразнюючи для українського реципієнта спробу Б. Обама представити Сполучені Штати як “форпост цивілізації” у боротьбі з “диким” світом міжнародного тероризму

Інтерпретуючи політичний дискурс у його цілісності, не слід обмежуватися суто мовними компонентами, оскільки сутність та прагматизм зазначеного виду дискурсу не будуть розкриті повною мірою. Розуміння даного феномену вимагає знань фонові інформації, очікувань та переконань автора і аудиторії, прихованих мотивів, мотивації та аргументації і, особливо, суспільно-політичних умов конкретної історичної епохи.

Аналізуючи особливості використання експресивних одиниць у мові дискурсу, ми встановили, що експресивність властива усім дискурсивним повідомленням. Комунікативно-прагматична настанова діє на характер мовного оформлення повідомлення і безпосередньо пов'язана із використанням експресивних властивостей слова і моделювання його експресивного змісту. Одним з ефективних засобів у цьому сенсі є використання так званих “чорних” міфів – тих, що виникли історично і що “витягаються на світ Божий” з огляду “на потребу дня”, використовуючись для (ідеологічних) маніпуляцій. Один з найбільш яскравих прикладів у цьому відношенні становить актуалізація “чорного міфу” про Івана Грозного, який активно проектується західними політиками на образ Володимира Путіна, пор.: *Putin the Terrible, we love you* [446] та ін. Однак при перекладі цього контексту перекладач розширює його зміст, накладаючи на образ історичного персонажа Івана Грозного і сьогоdnішнього правителя (“царя”) Росії, образ добре відомого персонажа з казкової повісті О.М.Волкова “Чарівник Смарагдового міста” (1939): *Ми любимо тебе, Путін, Великий і Жахливий* (пер. С. Смірнова). Ця лексична трансформація, яка на загал засвідчує функціонування образу “чарівника Смарагдового міста” як самостійного уламку цілісної подієво-образної структури (міфологеми),

надає усьому повідомленню іронічного звучання. Автор тексту іронізує над любов'ю російського народу до президента Путіна і його “авторитарного режиму”, використовуючи епітет “The Terrible” і проводячи паралель – цар Іван Грозний (*Ivan the Terrible*) і Путін Грозний (*Putin the Terrible*). Однак ця пафосність знімається при перекладі завдяки застосуванню в процесі трансформації додаткового лексичного компонента “Putin the Terrible” → “Путін, Великий і Жахливий” (цей вираз набув особливої популярності після появи 1974 р. мультсеріалу “Чарівник Смарагдового міста”), що ще більше підсилює іронічну експресивність вислову.

Відгомін “чорного міфу” про Росію як країну тиранів і актуалізацію міфологем, що на загал характеризують стереотипне бачення Росії на Заході, спостерігаємо й у наступному текстовому фрагменті:

Like a member of the “special forces of the media”, Mr. Kaminski is behind enemy lines in St. Petersburg, typing out those calm, hurtful words of truth about Czar Putin, who has propped up mother Russia [422].

*Подібно до бійця спецназу ЗМІ Камінські знаходиться в Санкт-Петербурзі в тилу ворога, де друкує ці зважені, їдкі слова правди про Царя Путіна, який поставив на ноги **матінку-Росію** (переклад наш – Ю. Л.).*

З точки зору використання методів і прийомів перекладу текст даного повідомлення на загал характеризується неповним лексичним паралелізмом (використано прийом контекстуальної заміни: “hurtful” – “їдкі”; “who has propped up mother Russia” – “який поставив на ноги матінку-Росію”); при перекладі використано синтаксичні структури аналогічні структурам оригіналу, паралелізм синтаксичної структури практично повністю збережено. У даному тексті актуалізовано дві ключові міфологеми – “Цар Путін” та “**матінка-Росія**”. Передані у тексті перекладу шляхом транскрипції та калькування (відповідно), вони значно підсилюють іронію автора оригінального повідомлення щодо методів правління В. Путіна та надають вислову додаткового експресивного змісту.

Вираження іронії лексичними засобами безпосередньо пов'язано із експресивно-образним та емоційно-оцінним вживанням мовних одиниць. Основу такого роду вживання являє собою принцип семантичної двоплановості, що створюється узуальним і okazіональним, прямим і переносним значеннями. Іронічна трансформація семантики слова спричиняє дисбаланс, неузгодженість між узуальним та okazіональним значенням тієї чи іншої мовної одиниці, що викликає появу імплікації певного змісту. Згаданий прийом створення іронії відбиває суб'єктивну оцінку автором предметів та явищ об'єктивної дійсності.

Вище уже наголошувалося, що у своїх промовах для досягнення потрібного персуазивного ефекту політики часто оперують символами; відповідно успіх промови чи повідомлення іншого жанру визначається тим, наскільки ці символи співзвучні масовій свідомості. Адже головна комунікативна мета промовця полягає у тому, щоб зачепити потрібну струну у цій свідомості і зіграти на ній; висловлювання політика повинні вкладатися у формат думок і оцінок споживачів політичного дискурсу.

У якості одного з таких символів розглянемо поняття *залізна завіса* (англ. *Iron curtain*). Ця символічно-містифікована реалія часто фігурує у промовах англomовних політиків другої половини ХХ – поч. ХХІ ст. Як відомо, залізна завіса використовувалася у театрах 17-18 ст., для того, щоб у випадку пожежі наглухо розділити глядацький зал і сцену. Своїм народженням як ідеологеми це поняття завдячує російському філософу В. Розанову, однак поширення набув завдяки В.Черчиллю, який у одній зі своїх промов вжив цей образ на позначення ідеологічного кордону між країнами соціалістичного табору і західної демократії. Однак і сьогодні ця ідеологема як символ поділу Європи вживається у промовах англomовних політиків, як, наприклад, у промові Віце-Президента Байдена, виголошеній 22-го жовтня 2009 р. у Бухаресті:

*When the **Iron Curtain** was lifted, the wall fell in Berlin, in their places grew democracy* [400].

Коли “Залізну завісу” було усунено, стіна у Берліні впала, то замість них виросла демократія [390].

Цей переклад, представлений на сайті американської амбасаді в Україні, видається нам занадто буквральним і немилозвучним; до того ж недоречний з точки зору логіки відповідник “було усунено” (він передбачає рух по горизонталі, тоді як у ТО “*was lifted*”) перешкоджає відтворенню етимологічно властивого для метафори “Залізна завіса” ефекту театральності, а відтак збіднюють образність, закладену в оригінальному тексті. Для досягнення кращого прагматичного ефекту при перекладі даного уривку на українську мову доцільно було б вдатися до наступних трансформацій:

1) використати активні конструкції у перекладі обидвох підрядних речень (“*when the Iron Curtain was lifted*”, “*(when) the wall fell in Berlin*”);

2) вжити *усталену* назву споруди, що у повоєнні десятиріччя розділяла Східний і Західний Берлін, – “*Берлінська стіна*” і асоціювалася із Залізною Завісою, сприймалася як її матеріалізоване втілення;

3) до дієслівних форм *was lifted, grew* добрати інші українські відповідники, які б, зберігаючи образність та емоційну насиченість оригіналу, краще відповідали нормам української мови; лексико-граматичної трансформації вимагає і переклад виразу “*grew democracy*”.

Тому пропонуємо свій варіант, який видається нам змістово більш точним і більше відповідає нормам українського, у тому числі й офіційного, мовлення:

Коли, нарешті, зникла Залізна завіса і впала Берлінська стіна, то замість них постали демократичні спільноти (переклад наш – Ю. Л.).

Як бачимо, символи використовуються у політичній комунікації з метою створення у читача образного уявлення про певне абстрактне явище. Стилійно маркована мовна одиниця має певну експресію, якщо вона

включена в іностильове мовне середовище: її експресивність проявляється на тлі мовних одиниць іншого стильового забарвлення. Наприклад, експресивно розмовне слово, включене в контекст офіційного стилю:

The Russian bear is back [399]. – *Російський ведмідь повернувся* (пер. Ю. Мостової).

У російській культурі ведмідь завжди вважався символом сили і міці, в той час як на Заході, внаслідок асоціації Росії з вічною зимою, снігами і тайгою, ця тварина стала символізувати країну (згадаймо, символом Олімпіади-1980, що проходила у Москві, було ведмежа). При перекладі заголовку статті застосовано граматичну трансформацію: "is back" – "повернувся", яка обумовлена розбіжністю в системах англійської та української мов. Словосполучення "Russian bear" створює образне уявлення про абстрактне поняття – міць Росії. Автор публікації хоче передати думку, що Росія оговталась після низки важких політичних і економічних потрясінь, це знову держава, з якою Заходу необхідно рахуватись. Засіб експресії вжито з метою підсилення емоційності вислову. Онім ідентифікує не лише об'єкт, а й саму подію та предмети, пов'язані з об'єктом. Метафоричні можливості імені підвищуються завдяки метонімічному розширенню значення.

3.3.2. Особливості перекладу алюзій і цитат. Наші спостереження засвідчують, що для суспільно-публіцистичного стилю англійської мови характерним є вживання цитат і алюзій. Як стилістичні прийоми, ані алюзія, ні цитати не супроводжуються вказівкою на джерела, що зайвий раз підтверджує слушність зробленого дослідниками висновку про те, що усі тексти виступів у сфері політики в межах одного суспільства створюють *моноліт* політичного дискурсу, який, на думку А. М. Баранова, "можна уявити як послідовність текстів, що постійно переписуються. Кожен новий текст в такому разі мусить бути проаналізованим з точки зору наявності у ньому компонентів-цитатій – важливих фрагментів старих

текстів” [21, с. 189]. У цьому сенсі американські політичні промови перенасичені сентенціями, цитатами, афоризмами, поетичними й релігійними текстами:

I know it has become fashionable to embrace Franklin D. Roosevelt. So let's remember exactly what he said: "Human kindness has never weakened the stamina or softened the fiber of a free people. A nation does not have to be cruel in order to be tough" [409].

Я знаю, зараз стало модним цитувати Франкліна Рузвельта. Давайте точно пригадаємо, що він казав: "Людська доброта ніколи не послабляла стійкість і не робила вільних людей м'якотілими. Нація не повинна бути жорстокою, щоб бути рішучою" (переклад наш – Ю. Л.).

And this will be the day – this will be the day when all of God's children will be able to sing with new meaning: My country 'tis of thee, sweet land of liberty, of thee I sing. Land where my fathers died, land of the Pilgrim's pride, From every mountainside, let freedom ring! [427].

Це буде день, коли усі Божі діти зможуть співати, вкладаючи у ці слова новий зміст: "Країно моя, це Я тебе, солодка земле свободи, це я тебе оспівую. Земля, де померли мої батьки, земля гордості пілігримів, нехай свобода дзвенить з усіх гірських схилів" (переклад наш – Ю. Л.).

Оскільки промови англомовних політиків розраховані на більш релігійну аудиторію, аніж та, якою є український споживач політичного дискурсу, у них дуже часто вживаються **Біблійні алюзії**, а також **цитати**. Ані алюзія, ані цитати як стилістичні прийоми не супроводжуються вказівкою на першоджерела. У корпусі текстів промов англомовних політиків алюзії і цитати використовуються як засоби експресії повсякчас, тобто є продуктивним експресивно-персуазивним засобом.

Одним з найбільш вживаних риторичних прийомів у англомовних політичних промовах є *алюзія*. Вона вживається промовцем з метою створення особливого підтексту, оскільки натяк на загальновідомі факти є

додатковим ресурсом переконання. Алюзії поглиблюють емоційний вплив завдяки створенню певних асоціацій, тоді як цитата надає промові додаткової переконливості та вагомості за рахунок посилення на загальновідомі авторитетні джерела, такі, яким на протязі століть є Святе письмо. Нижче наведено приклади з виступів Мартіна Лютера Кінга, де він посиляється на Біблію задля створення додаткової експресивності повідомлення:

*“I have a dream that one day every valley shall be exalted, and every hill and mountain shall be made low, the rough places will be made plain, and the crooked places will be made straight; **“and the glory of the Lord shall be revealed and all flesh shall see it together”**”* – (цитата з Біблії (Амос 5,24) [427]).

У мене є мрія, що настане день, коли всі низини піднімуться, всі пагорби і гори опустяться, нерівні місцевості будуть перетворені на рівнини, викривлені місця розпрямляться, і велич Господа постане перед нами і всі смертні разом переконуються в цьому (переклад наш – Ю. Л.);

And when this happens, when we allow freedom ring, when we let it ring from every village and every hamlet, from every state and every city, we will be able to speed up that day when all of God's children, black men and white men, Jews and Gentiles, Protestants and Catholics, will be able to join hands and sing in the words of the old Negro spiritual: Free at last! Free at last! Thank God Almighty, we are free at last! – І коли це станеться, ми дозволимо свободі дзвонити, коли ми дозволимо їй дзвонити з кожного села й кожного селища, з кожного штату й кожного міста, ми зможемо прискорити той день, коли усі Божі діти, чорні й білі, євреї і язичники, протестанти й католики, зможуть взятися за руки й проспівати слова старого негритянського духовного гімну: “Вільні нарешті! Вільні нарешті! Дякуємо Господу всемогутньому, ми вільні нарешті!” (переклад наш – Ю. Л.).

У даному прикладі Мартін Лютер Кінг знову цитує Біблію (Старий Заповіт – Ісаїя 40:4–5) і вживає цитату з негритянського гімну. Крім того, у відрізку вжито синтактико-семантичний прийом перерахування, амфітезу та

тмезіс (грец., від *temei* розсікати; фігура роз'єднання складного слова з рахунок вставки іншого слова). Така комбінація підвищує емоційність вислову, вона покликана укріпити віру афроамериканцев в рух за рівні права і переконати їх перемозі цього руху. При перекладі Біблійних алюзій і цитат перекладач послуговується загальноприйнятими канонами або сталими варіантами перекладу.

Вищезгаданий стилістичний прийом у своїй промові вживає експрезидент США Білл Клінтон, цитуючи свого видатного попередника Франкліна Рузвельта. Переклад тексту, що містить цитати, передбачає їх відтворення у тексті перекладу у повному обсязі з графічним оформленням, що відповідає нормам цільової мови:

I know it has become fashionable to embrace Franklin D. Roosevelt. So let's remember exactly what he said: "Human kindness has never weakened the stamina or softened the fiber of a free people. A nation does not have to be cruel in order to be tough" [414]. – Я знаю, зараз стало модним цитувати Франкліна Рузвельта. Давайте точно пригадаємо, що він казав: "Людська доброта ніколи не послабляла стійкість і не робила вільних людей м'якотілими. Нація не повинна бути жорстокою, щоб бути рішучою" (пер.С. Симоненка).

Ю. М. Караулов визначав цитату як *прецедентний* текст, "істотний для тієї чи іншої особистості у пізнавальному й емоціональному відношеннях, як такий, що має надособистісний характер, тобто є добре відомим широкому колу людей, які оточують дану особистість, включаючи попередників і сучасників, звертання до якого відновлюється неодноразово у дискурсі даної мовної особистості" [112, с. 192]. За кожним прецедентним текстом стоїть *національно-детерміноване* уявлення про нього, що є джерелом додаткових конотацій та асоціацій, які вимагають врахування у процесі перекладу.

Особливі труднощі для перекладача прецедентний текст становить у випадку своєї *семіотичної* вербалізації у дискурсі – вживання як вкраплень *фрагменту* першоджерела (*інтертекст*) або лише *натяк* на нього (*алюзія*).

Так, у промові Тоні Блера на конференції лейбористської партії зустрічаємо приклад літературної алюзії, що містить назву роману Ч. Дікенса “Великі сподівання” (“Great expectations”, 1860–1861):

*Some things I knew I would be dealing with, some I thought I might be, some never occurred to me or to you on that morning of May 2, 1997 when I came into Downing Street for the first time. **Great expectations.** [402].*

Оскільки цей роман Дікенса відомий переважно спеціалістам-філологам, вважаємо за доречне у перекладі зняти його як алюзію. При цьому – з огляду на основну колізію твору – великі, але несправджені сподівання героя – натяк, що семіотично реалізується у назві роману, повинен сигналізувати Отримувачу повідомлення про даремність сподівань адресанта процитованого повідомлення при його вступі на посаду прем’єр-міністра. Цей зміст у перекладі доцільно передати шляхом використання антонімічної трансформації *даремні сподівання*. Пор.:

*Того ранку 2 травня 1997 року, коли я вперше увійшов до резиденції на Даунінг-стріт, я знав, що з деякими речами я буду мати справу, деякі, як я думав, можуть трапитися, деякі ніколи не стосуватимуться мене чи вас. **Даремні сподівання** (переклад наш – Ю. Л.).*

Часто у текстах політичних промов, як і політичному дискурсі загалом, зустрічаються випадки використання алюзій *суспільно-політичного* характеру. Наведемо один з найбільш яскравих у цьому відношенні прикладів, що зустрівся нам у промовах англомовних політиків к. ХХ – поч. ХХІ ст.:

Today's Tory party – the party of fox hunting, Pinochet and hereditary peers [461].

Для досягнення смислової еквівалентності перекладу даного контексту перекладач повинен бути компетентним щодо тих фактів *суспільно-політичного* життя Англії, натяки на які містяться у промові очільника лейбористів. Це стосується, зокрема, широкої кампанії проти затвердження

ініційованого 2002 р. партією лейбористів на чолі з Тоні Блером законопроекту про заборону псового полювання на лисиць, яке від XVII ст. було традиційною розвагою англійських джентльменів; резонансної політичної епопеї з 16-місячним утримуванням під домашнім арештом колишнього чилійського диктатора Аугусто Піночета, який перебував у Лондоні на лікуванні і його екстрадиції у березні 2000-го року; факту скасування реформою 1999 року (House of Lords Act) права автоматичного наслідування перства (місця у верхній палаті англійського парламенту). Створення еквівалентного перекладу наведеного вище контексту вимагає від перекладача пошуку оптимальних шляхів уведення цієї фонові інформації до ТП. Тому при відтворенні змісту цього висловлювання засобами цільової мови вважаємо за доцільне застосувати прийом розширення і увести до тексту перекладу додаткову інформацію, що розкриває для Адресата зміст алюзій. При цьому виникає необхідність трансформації синтаксичної структури ТО у складнопідрядне речення. Ця трансформація дозволяє у більш ощадній формі передати сутність наявних у ТО алюзій, уникнувши необхідності їх коментування у зносках чи примітках:

*Сьогодні партія торі – це партія, яка “прославилася” [кампанією проти прийняття законопроекту про заборону] – полювання на лисиць, [екстрадицією хворого генерала] **Піночета**, [актом про скасування] **наслідування перства*** (переклад наш – Ю. Л.).

Незважаючи на збільшення обсягу вихідного тексту удвічі, експресивність ТО зберігається завдяки застосуванню у тексті перекладу лексичного повтору і риторичної фігури підхоплення (*Сьогодні **партія торі** – це **партія** ...*) з подільшою топікалізацією (*це партія, яка ...*) та перерахування, а також використання лапок як традиційного способу маркування слова, ужитого в іронічному значенні (“*прославилася*”).

Істотні труднощі при перекладі виникають у випадку, коли зміст алюзій становлять *вузько-специфічні* національної культури, як, наприклад, у

наступному уривку з промови Т. Блера, де він, характеризуючи партію лейбористів, яку очолював, зокрема зазначив:

<...>*The only Party that spent two years in hibernation in search of a new image and came back as **the Addams family*** <...> [403].

Алюзію у даному контексті становить *the Addams family* (родина Адамсів). Розуміння і переклад цієї алюзії цільовою мовою вимагає залучення достатньо широких фонових знань. *The Addams family* – назва популярного у 1960-х роках мультсеріалу Чарльза Адамса. На поч. 1990-х рр. американський кінорежисер Баррі Зоненфельд за мотивами цього мультсеріалу зняв сіквел у жанрі чорної комедії про дивакувату родину “the Addams Family ” (1991), а також фільм “Addams Family Values” (1993), який теж набув надширокої популярності в англomовній масовій культурі, а також і поза її межами. Саме це нове екранне втілення добре відомих старих героїв мав на увазі Т. Блер, коли іронічно прокоментував набуття партією консерваторів “позитивного іміджу”. Складність відтворення змісту цієї алюзії полягає у тому, що на теренах України назва фільму відома переважно дитячій або підлітковій аудиторії, яку важко ідентифікувати як споживача текстів політичного дискурсу. Тому при перекладі даного контексту вважаємо за доцільне зняти цю алюзію (за неможливості її впізнання більшістю цільової аудиторії) і, як один з можливих варіантів, застосувати трансформацію генералізації.

Пор: *Це єдина партія (тобто партія Консерваторів- прим. пер.) яка, витративши два роки на пошуки більш сучасного іміджу, повернулась **ще більш неадекватною*** (переклад наш – Ю. Л.).

Алюзії і цитати є ключем до розуміння цільовою аудиторією складних стилістичних прийомів і реалізації авторського задуму. Використання цитат і алюзій є логічно-вмотивованим як з огляду на зміст промови, так і на загальний культурний рівень аудиторії, на яку ця промова розрахована.

Особливої уваги перекладача вимагають також випадки *цифрових інсталяцій*, що виконують не лише інформативну, але й *експресивну* функцію, як, наприклад у зверненні сенатора Мері Фішер. У цій своїй промові на захист ВІЛ-інфікованих, М. Фішер наводить статистичні дані, супроводжуючи їх лексичними одиницями з різко негативною конотацією, а також застосовує прийом градації. У такий спосіб створюється необхідний експресивний ефект, для збереження якого у ТП проведено відповідні лексичні і синтаксичні трансформації: *infections* перекладено як *ВІЛ-позитивні люди* згідно з існуючою на теренах України медичною термінологією; в останньому реченні для підсилення градації опущено повтор числівника *million*, а його (речення) односкладову синтаксичну структуру як номінативного еліптичного речення замінено двохскладовою. Пор:

Two hundred thousand Americans are dead or dying. A million more are infected. Worldwide, forty million, sixty million, or a hundred million infections [30:3]. – *Двісті тисяч американців померли чи помирають. Ще мільйон інфіковано. Загалом у світі налічується сорок, шістдесят чи сто мільйонів ВІЛ-позитивних людей* (переклад наш – Ю. Л.).

Емоційна оцінка інформації автором повідомлення, як уже наголошувалося вище, значною мірою впливає на подальше формування переконань реципієнта. Але, як видно, зокрема, на прикладі “емоційних” аргументів у промові Мері Фішер, при їх доборі важливо, які саме асоціації вони можуть викликати у цільової аудиторії. На наш погляд, у даному перекладі точно відтворено психологічні апеляції до емоційної сфери адресата.

Висновки до третього розділу

1. Успіх перекладу як форми міжкультурної (міжетнічної) комунікації, залежить від прагматики тексту, а також від особистісних характеристик, фонових знань, попереднього досвіду конкретного реципієнта ТП.

2. Потреба прагматичної адаптації засобів експресії у промовах англomовних політичних діячів при перекладі їх українською мовою вимагає трансформацій ТО на лексичному, синтаксичному рівні, стилістичному рівні.

3. Лексичні зміни тексту оригіналу найчастіше полягають у введенні додаткової інформації до вихідного повідомлення (експлікування тексту) чи опущенні деяких зайвих пояснюючих чи уточнюючих елементів.

4. Прагматичної адаптації у текстах англomовних політиків вимагають реалії. При перекладі реалій, добре відомих одержувачу, застосовується *транслітерація* (Wall Street – Уолл-стріт) чи *калькування* (Main Street – Головна вулиця), менш відомі (Seneca Falls) чи взагалі невідомі вимагають *пояснень і коментарів*. У деяких випадках назви реалій можуть бути зняті, а відповідне поняття передане за допомогою функціонального аналогу шляхом трансформації *генералізації* (Underground Railroad – таємні шляхи) або *конкретизації*.

5. Неологізми у ТП переважно відтворюються шляхом транслітерації / транскрипції чи описово.

6. Прагматична адаптація метафоризованих та фразеологізованих висловів відбувається шляхом пошуку повного чи часткового відповідника у МП, за їх відсутності такі вислови передаються описово, однак експресивність у такому випадку втрачається практично повністю.

7. Міфологеми та реалії-символи у ТП транслуються шляхом транслітерації чи калькування, при цьому потреба прагматичної адаптації з

боку перекладача не є необхідною, оскільки вона здійснюється безпосередньо Адресатом у тексті публічного виступу.

8. Процес перекладу і прагматичної адаптації “бушизмів” передбачає використання цілої низки перекладацьких трансформацій, вибір яких визначається специфікою змісту ТО та індивідуального вибору вибором перекладача з урахуванням рівня його майстерності і кінцевої мети перекладу.

Основні положення розділу відображено у одноосібній публікації [149].

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Дисертаційне дослідження є спробою комплексного вивчення функціонування стилістично-маркованих одиниць у сучасному англomовному політичному дискурсі у рамках ситуації реалізації відправником повідомлення соціально-обумовленого поліпрагматичного впливу.

У процесі дослідження з'ясовано, що переклад становить один з найдавніших культурних феноменів. Переклад являє собою трансляцію культурних смислів, закладених у повідомленні однією мовою засобами іншої мови. Розрізняються універсальні й аспектуальні стратегії перекладу, які активно використовуються у політичному дискурсі, що становить сукупність текстів, пов'язаних з проблемами боротьби за владу. Призначення мовних засобів, використовуваних у межах політичних текстів, – відповідним чином впливати на формування суспільної свідомості. Це призначення, а також оцінність викладу як його конструктивний принцип становить найсуттєвішу типологічну ознаку політичного дискурсу. Політичний дискурс становить польове утворення (має ядерну й периферійну сфери). Одним з основних жанрів, що функціонують у просторі політичного дискурсу, є політична промова.

У різних культурномовних традиціях існують певні відмінності політичних промов. Ці відмінності ідентифікуються як зумовлені відмінностями існуючих у різних народів картин світу *етноспецифічні* ознаки політичних промов, що презентують явища їх *асиметрії* у різних національних (регіональних) традиціях і вимагають від перекладача перекладу-адаптації.

Однією з найбільш характерних ознак політичних текстів є їх експресивність як сукупність семантико-стилістичних ознак мовних одиниць, котрі забезпечують їх здатність виступати засобом вираження відношення мовця до змісту повідомлення.

Поняття експресивності пов'язане з поняттям емоційності, однак є ширшим за нього, і включає у себе ще й оцінність, а також інтенсивність. Експресивно зарядженими (експресиви / експресеми) можуть бути найрізноманітніші одиниці мови, незалежно від їх приналежності до тієї чи іншої мовної системи (фонетичної, словотвірної, морфологічної, лексичної, синтаксичної).

На риторичному рівні дискурсивної реалізації мовна експресія розробляється як проблема неориторики і пов'язана із проблемами оптимізації мовного впливу на людину. Створенню експресивного ефекту сприяє використання різних видів тропів та фігур (метафора, метонімія, порівняння, гіпербола тощо).

У ході нашого дослідження нами з'ясовано, що переважна кількість застосованих перекладацьких трансформацій створюють мінімальні розходження між цільовим текстом і першоджерелом, майже повністю зберігають оригінальний експресивний заряд завдяки точному відтворенню мовних конотацій засобів виразності мовлення. Вживаний перекладачем метод для відтворення семантики експресивного компонента, значною мірою залежить від функціонального навантаження останнього. Не менш вагомими є методи опису експресивного потенціала і художньо-образотворчих функцій різнорівневих мовних засобів.

Деякі перекладацькі рішення містять одночасно декілька стилістичних модифікацій, що можна пояснити наявністю у тексті оригіналу прийомів стилістичної конвергенції. У процесі дослідження також спостерігаємо вживання граматичних трансформацій, що зумовлені правилами побудови речень у цільовій мові, розбіжностями мов у подачі тематичних та рематичних елементів речення і традиціями мовлення щодо способів варіювання конотативного значення, відмінностями у виразі емпізи і т. і. Згідно із контент-аналізом, лінгвориторичні параметри, що у сукупності забезпечують високу експресивність, дієвість дискурсу даного типу, його перлокутивний ефект,

знаходять відображення в україномовному перекладі. Додаткові лексичні компоненти, емоційно-оцінні модифікатори та інтенсифікатори, що можуть бути додані перекладачем, компенсують експресивні, емоційні, асоціативні та символічні семи, які не входять до складу відповідного лінгвокультурологічного елементу мови-рецептора. Аргументативну стратегію автора тексту, висунення на перший план тих чи інших етичних концептів, ієрархізацію змісту повідомлення перекладачами відтворено майже досконало, передано лексичні властивості мовних одиниць, що безпосередньо беруть участь у генеруванні потенційного перлокутивного ефекту того чи іншого тексту.

Дослідження мовного матеріалу засвідчило, що у процесі перекладу текстів промов сучасних англомовних політиків застосовуються головним чином наступні типи лексико-граматичних трансформацій: лексико-семантичні заміни (конкретизація, генералізація, модуляція); антонімічний переклад; експлікація (описовий переклад); компенсація.

Варто ще раз підкреслити, що дослідження комплексу відтворення засобів виразності мовлення у англомовному політичному дискурсі, розкриття лінгвістичних механізмів декодування зазначених засобів та прагнення перекладачів максимально об'єктивно інтерпретувати те чи інше дискурсне повідомлення цільовою мовою робить значний внесок у вирішення актуальних проблем лінгвориторики та перекладознавства.

Проведений у дисертації аналіз мовного матеріалу засвідчує, що у текстах англомовного політичного дискурсу використовується широкий спектр експресивних засобів, спостерігаються випадки застосування стилістичної конвергенції. Очевидним є той факт, що емоційність та образність мовлення є питомою ознакою текстів політичного дискурсу, яка реалізується за рахунок вживання стилістично різнорівневих засобів і є важливим чинником здійснення персуазивного впливу на споживача політичних текстів. Відтворення при перекладі таких мовних властивостей, як рухомість семантичної структури

слова, відмежування конотації від прямих денотативних значень, варіативності денотативних і конотативних значень з огляду на соціоконтекст та збереження багатокomпонентності лексичного та прагматичного значення стають основним завданням професійного перекладача.

Інтерпретативне породження дискурсу є процесом перетворення, що передбачає такі дії як перекладацька інтерпретація тексту оригіналу і креативне створення на основі даної інтерпретації тексту перекладу. Перекладацька інтерпретація полягає у реконструюванні мовою перекладу всієї палітри авторського задуму, реалізованому у відповідних стилетворних засобах, що актуалізуються у ТО мовною особистістю автора; поряд із цим здійснюється адекватне перенесення світоглядних позицій автора повідомлення в іншу знакову систему.

Міжмовна комунікація ставить перед перекладачем завдання відтворити прагматичний заряд обох вищезгаданих мовних функцій, застосовуючи відповідні перекладацькі трансформації. Необхідність застосування трансформацій обумовлюється асиметрією між співвідносними засобами експресії у системах МО та МП, що пояснюється не тільки розбіжностями у структурах тексту оригіналу та тексту перекладу, але й розходженням між двома мовними картинами світу, які уособлюють автор і перекладач.

Прагматична настанова автора повідомлення, врахування позамовних чинників, ступінь стислості чи розгорнутості викладу є основоположним фактором стилетворення, що безпосередньо впливає на вибір експресивних стилістичних засобів. Стосовно процесу відтворення зазначених мовних прийомів слід мати на увазі, що при подібних перетвореннях спостерігаються дві основні закономірності: у зв'язку з тим, що застосування аналогічних стилістичних засобів може призвести до зниження комунікативного ефекту, доводиться вживати інші засоби, що дозволяють залишити експресію на належному рівні.

У лінгвістичному аспекті риторика "самовираження" американських ораторів, переважно проявляється завдяки вживанню лексичних засобів, більш притаманним розмовному мовленню. На відміну від української школи красномовства, яка відома вживанням складних стилістичних фігур, різноманітними засобами експресивного синтаксису, превалюванням складних, розгорнутих речень та певною пафосністю мовлення, американські промовці намагаються уникати книжної лексики та пишномовних висловлювань. Відповідно, ці розбіжності у мовних системах зумовлюють застосування перекладацьких трансформацій з метою збереження рівня експресії оригінального вислову.

Функціональний аспект експресивності створює прагматичний ефект виразності й образотворчості мови, виконує функцію посиленого впливу на адресата. У політичному дискурсі факти суб'єктивної оцінки промовця здійснюють вирішальний вплив на вживання мовних засобів експресії, що реалізують комунікативні завдання персуазивності, директивності, критичного підходу до аналізу подій об'єктивної дійсності.

Порівняльно-типологічний аналіз текстового матеріалу доводить високий професійний рівень вітчизняних перекладачів. У переважачій більшості розглянутих прикладів спостерігаємо повне збереження стилістичного потенціалу тексту оригіналу, що свідчить про проведення доперекладацького аналізу у рамках комунікативно-прагматичного підходу. Відтворено особливості композиційної побудови текстів, а саме таких категорій, як цілісність та когерентність промов.

Перспектива подальших досліджень полягає у поглибленні існуючих положень щодо експресивного змісту повідомлення та мовних засобів його оформлення, методів і прийомів адекватного відтворення мовою перекладу прагматичного потенціалу текстів політичного дискурсу, а також у розгляді проблем ефективного комунікативного впливу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авеличев А. К. Заметки о метафоре / А. К. Авеличев // Вестник МГУ. – 1973. – Серия 10 : “Филология”. – № 1. – С. 18–29.
2. Авронин В. А. Проблемы изучения функциональной стороны языка / В. А. Авронин. – Л. : Наука, 1975. – 275 с.
3. Адмони В. Г. Грамматика и текст / В. Г. Адмони // Вопросы языкознания. – 1985. – № 1. – С. 63–70.
4. Азнаурова Э. С. Прагматика текстов различных функциональных стилей / Э. С. Азнаурова // Общественно-политический и научный текст как предмет обучения иностранным языкам. – М. : Наука, 1987. – 200 с.
5. Алексеева И. С. Введение в переводоведение : [учеб. пособие для студ. филол. и лингв. фак. высш. учеб. заведений] / И. С. Алексеева. – СПб. : Филологический факультет СПбГУ; М. : Издат. центр “Академия”, 2004. – 352 с.
6. Андреева И. В. Опровержение в институциональном дискурсе ^ автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 “Теория языка” / Ирина Владимировна Андреева. – Волгоград, 2008. – 18 с.
7. Арнольд И. В. Значение сильной позиции для интерпретации художественного текста / И. В. Арнольд // Иностранные языки в школе. – 1978. – № 4. – С. 23–31.
8. Арнольд И. В. Интертекстуальность – поэтика чужого слова / И. В. Арнольд // Структура и семантика предложения и текста в германских языках. – Новгород, 1992. – С. 3–14.
9. Арнольд И. В. Стилистика современного английского языка: Стилистика декодирования / И. В. Арнольд. – Л. : Просвещение, 1973. – 303 с.

10. Арнольд И. В. Стилистика современного английского языка : Стилистика декодирования / И. В. Арнольд. – М. : Просвещение, 1990. – 300 с.
11. Апресян Г. З. Ораторское искусство / Грант Захарович Апресян. – [3-е изд., испр. и доп.]. – М. : Изд-во МГУ, 1978. – 278 с.
12. Апресян Ю. Д. Избранные труды / Ю. Д. Апресян. – [2-е изд., испр. и доп.]. – М. : Языки русской культуры, 1995. – Т. 1 : Лексическая семантика : Синонимические средства языка. – 472 с.
13. Аристотель. Риторика / Аристотель // Аристотель и античная литература. – М. : Наука, 1978. – С. 164–229.
14. Арутюнова Н. Д. Истоки, проблемы и категории прагматики / Н. Д. Арутюнова, Е. В. Падучева // Новое в зарубежной лингвистике. – 1985. – № 16. – С. 224–237.
15. Арутюнова Н. Д. Аксиология в механизмах жизни и языка / Нина Давидовна Арутюнова // Проблемы структурной лингвистики. – М., 1994.
16. Арутюнова Н. Д. Язык и мир человека / Нина Давидовна Арутюнова. – М. : Языки русской культуры, 1999. – 895 с.
17. Аскоченский Д. М. Проблема национального характера и политика (научно-аналит. обзор) / Д. М. Аскоченский // Социально-психологические проблемы идеологии и политики. – М. : ИНИОН, 1991. – С. 8–23.
18. Ахметсагирова Л. И. Проблема экспрессивности как лингвистической категории (на материале фразеологизмов военного происхождения) / Л. И. Ахметсагирова // Филологические науки. Вопросы теории и практики. – Тамбов : Грамота, 2009. – № 1. – С. 20–23.
19. Баландина М. И. Перевод дисфемизмов как частный случай перевода арготической лексики / М. И. Баландина // Русистика на современном этапе. – М., 1999. – С. 88–98.
20. Балли Ш. Французская стилистика / Шарль Балли ; [под. ред. Е. Г. Эткинда]. – М. : Изд-во иностр. лит-ры, 1961. – 394 с.

21. Баранов А. Н. Аргументация как языковой и когнитивный феномен / А. Н. Баранов // Речевое воздействие в сфере массовой коммуникации. – М. : Наука, 1990. – С. 40–52.
22. Баранов А. Н. Политический дискурс: прощание с ритуалом / А. Н. Баранов // Человек. –1997. – № 6. – С. 108–118.
23. Баранов А. Н. Очерк когнитивной теории метафоры / А. Н. Баранов, Ю. Н. Караулов // Русская политическая метафора : Материалы к словарю. – М. : Институт русского языка АН СССР, 1991. – С. 184–193.
24. Бартун М. П. Джерела філософського дискурсу. До вивчення шедеврів класичної філософії / М. П. Бартун. – Дніпропетровськ : Дніпропетровська академія управління бізнесу та права. Кафедра соціально-гуманітарних дисциплін, 2000. – 88 с.
25. Бахнян К. В. К психологии личности как развивающейся системы. Язык и идеология: социолингвистический аспект / К. В. Бахнян // Язык как средство идеологического воздействия : сб. обзоров. – М. : ИНИОН, 1983. – С. 34–54.
26. Бахтін М. М. Висловлювання як одиниця мовленнєвого спілкування / М. М. Бахтін // Слово. Знак. Дискурс. Антологія світової науково-критичної думки ХХ ст. – Львів, 1996. – С. 310–317.
27. Бахтин М. М. О феномене жизненной идеологии и его отражении в тексте / М. М. Бахтин // Лингвистика : сб. научн. тр. – Пермь : ПГУ, 1990. – С. 49–54.
28. Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества / М. М. Бахтин. – М. : Искусство, 1986. – 444 с.
29. Бацевич Ф. С. Нариси з комунікативної лінгвістики : [монографія] / Флорій Сергійович Бацевич. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2003. – 281 с.
30. Башук А. И. Коммуникативно-стратегический анализ политического текста / А. И. Башук // Ученые записки Тавричesk. нац. ун-та им. В. И. Вернадского. – 2006. – Серия : “Филология”. – Т. 19 (58).– № 2.

31. Безменова Н. А. Очерки по теории и истории риторики / Н. А. Безменова. – М. : Наука, 1991. – 215 с.
32. Безменова Н. А. Речевое воздействие как риторическая проблема / Н. А. Безменова // Проблемы эффективности речевой коммуникации. – М. : ИНИОН, 1989. – С. 116–133.
33. Безменова Н. А. *Rhetorica Nova* / Н. А. Безменова // Неориторика : генезис, проблемы, перспективы : сб. научн.-аналит. обзоров / отв. ред. Н. А. Безменова. – М. : ИНИОН, 1987. – С. 5–24.
34. Белова А. Д. Дискурс тэтчеризма (на материале речей Маргарет Тэтчер 1968-1996) / Алла Дмитриевна Белова // Вісник Харківськ. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. – Х., 2000. – № 471. – С. 22–29.
35. Белова А. Д. Лингвистические аспекты аргументации / Алла Дмитриевна Белова. – К. : Изд-во Компьютер Норд, 1997. – 300 с.
36. Белл Р. Т. Социолингвистика / Р. Т. Белл ; [пер. с англ. А. Д. Швейцер]. – М. : Междунар. отношения, 1980. – 320 с.
37. Белянин В. П. Психолингвистика : [учебник] / В. П. Белянин. – М. : Флинта, 2003. – 232 с.
38. Бессарабова Н. Д. Из метафорического фонда (предисловие к словарю) / Н. Д. Бессарабова // Журналистика и культура русской речи. – 1997. – № 4. – С. 2–12.
39. Бессонова Л. Е. Коммуникативные аспекты политического дискурса / Л. Е. Бессонова // Ученые записки Тавричesk. нац. ун-та им. В. И. Вернадского. – Т. 16 (55). – № 1 : Филологические науки. – Симферополь, 2004. – С. 22–27.
40. Бессонова Л. Е. Новые политические исследования в Украине / Л. Е. Бессонова // Политическая лингвистика. – Вып. 1 (21). – Екатеринбург, 2007. – С. 18–22.
41. Бехта І. А. Дискурс наратора в англomовної прозі : [монографія] / І. А. Бехта. – К. : Грамота, 2004. – 304 с.

42. Блакар Р. М. Язык как инструмент социальной власти / Р. М. Блакар // Язык и моделирование социального взаимодействия : сб. науч. тр. / [сост. В. М. Сергеев, П. Б. Паршин ; общ. ред. В. В. Петров]. – М. : Прогресс, 1987. – С. 108–121.
43. Богин Г. И. Речевой жанр как средство индивидуации / Г. И. Богин // Жанры речи. – Саратов : Изд-во ГосУНЦ “Колледж”, 1997. – С. 12–23.
44. Богин Г. И. Схемы действий читателя при понимании текста / Георгий Исаевич Богин. – Калинин : КГПУ, 1989. – 70 с.
45. Борботько В. Г. Общая теория дискурса (принципы формирования и смыслопорождения) : автореф. дис. на соискание науч. степени д-ра филол. наук : спец. 10.02.19 “Теория языка” / В. Г. Борботько. – Краснодар, 1998. – 38 с.
46. Бреус Е. В. Основы теории и практики перевода с русского языка на английский : [учебн. пособие] / Е. В. Бреус. – М. : УРАО, 2003. – 103 с.
47. Брынская О. П. Основные черты американской риторики новейшего времени : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 “Германские языки” / О. П. Брынская. – М., 1979. – 23 с.
48. Будаев Э.В. Современная политическая лингвистика [Электронный ресурс] / Э. В. Будаев, А. П. Чудинов. – Екатеринбург : УрГПУ, 2006. – Режим доступа : <http://www.philology.ru/linguistics1/budaev-chudinov-06a.htm>.
49. Бушуева Т. С. Прагматический аспект эвфемизмов и дисфемизмов в современном английском языке : дис. на соискание науч. степ. канд. филол. наук : спец. 10.02.04 “Германские языки” / Татьяна Сергеевна Бушуева. – Смоленск, 2005. – 176 с.
50. Вакуров В. Н. Экспрессивность фразеологических единиц / В. Н. Вакуров // Вопросы стилистики. – М, 1983. – С. 58–71.
51. Вардзелашвили Ж. О двойкой сущности метафоры [Электронный ресурс] / Жанетта Вардзелашвили // Научные труды. – СПб-Тб., 2002. –

Серия : “Филология”. – Вып. IV.– С. 66–77. – Режим доступа : <http://vjanetta.narod.ru/bakan4.html>

52. Васильева Л. А. Лингвокультурный типаж “Британский премьер-министр” (на материале современного английского языка) : автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 “Германские языки” / Людмила Анатольевна Васильева. – Нижний Новгород, 2010. – 19 с.

53. Васік Ю. А. Ритмічна організація англомовного політичного дискурсу (експериментально-фонетичне дослідження на матеріалі промов сучасних політиків Великої Британії) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / Юлія Анатоліївна Васік. – Донецьк, 2008. – 23 с.

54. Вахитова Г. В. Способы передачи внутренней экспрессивности текста (на материале юридической литературы на русском и английском языках) : автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.20 / Гузель Валериевна Вахитова ; Башкирский гос. ун-т. – Уфа, 2007. – 23 с.

55. Вахитова Г. В. Способы выражения экспрессивности: художественный текст – текст научный / Г. В. Вахитова // Вопросы обучения иностранным языкам: методика, лингвистика, психология. – Уфа, 2006. – С. 52–55.

56. Вашук Т. Н. Политический дискурс как объект лингвистического исследования [Электронный ресурс] / Т. Н. Вашук. – Режим доступа : <http://eprints.zu.edu.ua/1720/1/43.pdf>

57. Вежбицка А. Язык. Культура. Познание / Анна Вежбицка ; [пер. с англ.]. – М. : Русские словари, 1997. – 416 с.

58. Венгренивська М. А. Творча майстерня перекладача (Збірка теоретичних розвідок) : [навч. посібн.] / М. А. Венгренивська, А. Д. Гнатюк. – К. : РВЦ “Київський університет”, 1998. – 89 с.

59. Винарская Е. Н. Выразительные средства текста (на материале русской поэзии) / Е. Н. Винарская. – М. : Высшая школа, 1989. – 93 с.

60. Виноградов В. С. Введение в переводоведение (общие и лексические вопросы) / В. С. Виноградов. – М.: Изд. института общего среднего образования РАО, 2001. – 224 с.
61. Войнич И. В. Стратегии перевода и “видимость” / “невидимость” переводчика (на материале русскоязычных переводов трагедии В. Шекспира “Юлий Цезарь”) / И. В. Войнич // Вестник Челябинск. гос. ун-та. – 2009. – № 30 (168) : Филология. Искусствоведение. – Вып. 35. – С. 56–63.
62. Воробьева О. П. Лингвистические аспекты адресованности художественного текста : автореф. дис. на соискание науч. степени д-ра. филол. наук / Ольга Петровна Воробьева. – М., 1993. – 38 с.
63. Воробьева О. П. Текстовые категории и фактор адресата / О. П. Воробьева. – К. : Вища школа, 1993. – 199 с.
64. Ворожцова О. А. Лингвистическое исследование прецедентных феноменов в дискурсе российских и американских президентских выборов 2004 года : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.20 / Ольга Александровна Ворожцова. – Екатеринбург, 2007. – 23 с.
65. Воропай Т. С. В поисках себя. Идентичность и дискурс / Т. С. Воропай. – Харьков : Харьковск. гос. политех. ун-т, 1999. – 418 с.
66. Гак В. Г. К проблеме семантической синтагматики / В. Г. Гак // Проблемы структурной лингвистики. – 1971. – М.: Наука, 1972. – С. 367–395.
67. Гак В. Г. Теория и практика перевода / В. Г. Гак, Б. Б. Григорьев. – М.: Высшая школа, 1985. – 255 с.
68. Галапчук О. М. Вікова диференціація стратегій і тактик дискурсу в сучасній англійській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / Олена Михайлівна Галапчук. – Харків, 2000. – 18 с.

69. Галкина-Федорук Е. М. Об экспрессивности и эмоциональности в языке / Е. М. Галкина-Федорук // Сб. ст. по языкознанию : Профессору МГУ акад. В. В. Виноградову. – М. : Изд-во МГУ, 1958. – С. 103–124.
70. Гальперин И. Р. Очерки по стилистике английского языка / И. Р. Гальперин. – М. : Изд-во лит. на иностр. яз., 1958. – 458 с.
71. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования / Гальперин И. Р. – М. : УРСС, 2004. – 144 с.
72. Ганжуров Ю. Парламентський дискурс в публічних комунікаціях / Ю. Ганжуров // Політичний менеджмент. – 2005. – № 6 (15). – С. 103–113.
73. Гарбовский Н. К. Теория перевода / Н. К. Гарбовский. – М. : Изд-во Московск. ун-та, 2004. – 544 с.
74. Гнезділова Я. В. Реалізація емотивної функції в публічних промовах політичних діячів США та Великобританії / Я. В. Гнезділова // Мова і культура. – 2003. – № 6. – С. 358–363.
75. Голикова Ж. А. Перевод с английского на русский : [учеб. пособ.] / Ж. А. Голикова. – М. : Новое знание, 2003. – 300 с.
76. Городецкий Б. Ю. Теория речевых актов / Б. Ю. Городецкий. – М. : Прогресс, 1986. – 422 с.
77. Гронская Н. Э. Базовые стратегии языкового манипулирования // Материалы VI междунар. науч. семинара [“Актуальные проблемы американистики”], (Нижний Новгород, 2001). – Нижний Новгород, 2001. – С. 337–42.
78. Гриценко О. М. Основи теорії міжнародної журналістики / О. М. Гриценко, В. І. Шкляр. – К. : Видав.-поліграф. центр “Київський університет”, 2002. – 304 с.
79. Григорьева В. С. Дискурс как элемент коммуникативного процесса: прагмалингвистический и когнитивный аспекты : [монография] / В. С. Григорьева. – Тамбов : Изд-во Тамбовск. гос. техн. ун-та, 2007. – 288 с.

80. Гулей М. Д. Лексико-граматичні особливості та композиційна структура французької політичної промови (на матеріалі виступів Шарля де Голля і Жака Ширака) : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.05 “Германські мови” / Марина Дмитрівна Гулей ; Київськ. нац. лінгв. ун-т. – К., 2004.
81. Гумбольдт В., фон. Избранные труды по языкознанию / В. фон Гумбольдт ; [вступ. ст., пер. Г. В. Рамишвили]. – М. : Прогресс, 1984. – 400 с.
82. Гурвич С. С. Основы риторики : [учебн. пособие для вузов] / [С. С. Гурвич, В. Ф. Погорелко, М. А. Герман]. – К. : Выща шк., 1988. – 245 [2] с.
83. Дацишин Х. Концепт “Україна” в сучасному українському політичному дискурсі : метафоричні моделі і тенденції формування національної мовної картини світу / Х. Дацишин // Комунікативна компетентність правників і їх зв’язки з громадськістю : зб. наук. пр. – Львів, 2003. – С. 161–163.
84. Девкин В. Д. Прагматика слова / В. Д. Девкин // Прагматика слова : межвуз. сб. науч. тр. – М. : МГПИ им В. И. Ленина, 1985. – С. 23–56.
85. Дейк Т. А., ван. Вопросы прагматики текста / Т. А. ван Дейк // Новое в зарубежной лингвистике. – 1978. – № 8. – С. 229–337.
86. Дейк Т. А., ван. Язык. Познание. Коммуникация / Т. А. ван Дейк ; [пер. с англ. Ю. Н. Караулов]. – М. : Прогресс, 1989. – 310 с.
87. Демьянков В. З. Доминирующие лингвистические теории в конце XX века / В. З. Демьянков // Язык и наука конца 20 века. – М., 1995. – С. 239–321.
88. Диденко М. А. Категория оценки и средства ее выражения в политическом выступлении (на материале политический выступлений Г. Коля, Й. Фишера и Г. Шредера) / М. А. Диденко. – С. 63–70.

89. Дмитрук О. В. Маніпулятивні прийоми у сучасних ЗМІ / О. В. Дмитрук // Мовні та концептуальні картини світу / відп. ред. Олександр Іванович Чередниченко. – 2002. – № 7. – С. 32.
90. Доценко Е. Л. Психология манипуляции / Е. Л. Доценко. – М. : ЧеРо, 1996. – 144 с.
91. Драган-Іванець Н. Персвазивність емоційно-експресивної лексики в політичній публіцистиці / Н. Драган-Іванець // Вісник Львівськ. ун-ту. – 2009. – Вип. 32. – С. 274–281.
92. Дьяконова Н. А. Функциональные доминанты текста как фактор выбора стратегии перевода : дисс. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.20 / Наталья Анатольевна Дьяконова. – М. : МГЛУ, 2004. – 185 с.
93. Жлуктенко Ю. О. Проблеми адекватності перекладу / Ю. О. Жлуктенко, О. В. Двухжилов // Теорія та практика перекладу. – 1981. – № 6. – С. 73–78.
94. Жуковець Г. Л. Лінгвориторичні особливості сучасного лейбористського дискурсу Великої Британії : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / Галина Леонідівна Жуковець. – К., 2002. – 21 с.
95. Зацный Ю. А. Семантика новых словообразовательных элементов английского языка как проблема перевода / Ю. А. Зацный // Методологічні проблеми перекладу : зб. наук. пр. / за ред. С. О. Швачко. – Суми : Вид-во СумДУ, 1999. – С. 32–33.
96. Зорівчак Р. П. Реалія і переклад (на матеріалі англomовних перекладів української прози) / Роксолана Петрівна Зорівчак. – Л. : Вид-во Львівськ. ун-ту 1989. – 216 с.
97. Зорівчак Р. П. Фразеологічна одиниця як перекладацька категорія: на матеріалі перекладів творів української літератури англійською мовою / Роксолана Петрівна Зорівчак. – Л. : Вища школа, 1973. – 172 с.

98. Зубцова С. В. Про перекладність французької образної фразеології у французькому політичному дискурсі / С. В. Зубцова // Вісник Київськ. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка. – 2005. – Серія : “Іноземна філологія”. – Вип. 39. – С. 59–61.
99. Измайлов А. З. Сохранение экспрессивной функций текста при переводе с английского языка на русский (на материале произведений У. Фолкнера и С. Моэма) : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.20 / Антон Зелымханович Измайлов. – М., 2006. – 23 с.
100. Ильин И. И. Дискурс / И. И. Ильин // Терминология современного зарубежного литературоведения (страны Западной Европы и США). – М., 1992. – № 1. – С. 97–109.
101. Ільченко О. М. Модальність писемного англомовного наукового дискурсу / О. М. Ільченко // Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО КДЛУ. – 2001. – № 4. – С. 175–81.
102. Ільченко В. І. “Актуалізатори” в газетному заголовку / В. І. Ільченко // Наукові записки Ін-ту журналістики. – 2002. – № 8. – С. 172–175.
103. Казакова Т. А. Практические основы перевода / Т. А. Казакова. – СПб : Союз, 2000. – 319 с.
104. Какорина Е. В. Стилистические заметки о современном политическом дискурсе / Е. В. Какорина // Облик слова : сб. ст. памяти Дмитрия Николаевича Шмелева. – М. : АО “Астра семь”, 1997. – С. 220–231.
105. Каліщук Д. М. Лінгвокультурні особливості перекладу політичного дискурсу [Електронний ресурс] / Д. М. Калыщук. – Режим доступу : [http://visnyk.sumdu.edu.ua/arhiv/2006/11\(95\)1/29_Kalishuk.pdf](http://visnyk.sumdu.edu.ua/arhiv/2006/11(95)1/29_Kalishuk.pdf)
106. Калюжная В. В. Стиль англоязычных документов международных организаций / В. В. Калюжная. – К. : Наукова думка, 1982. – 120 с.

107. Капащинская Е. В. Определение выразительности и способы ее усиления / Е. В. Капащинская // Проблемы экспрессивной стилистики. – Ростов н/Д, 1987. – С. 24–0.
108. Карчевски Р. И. Угроза в терминах типологии речевых актов / Р. И. Карчевски // Материалы докл. междунар. науч. конф. [“Форма, значения и функции единиц языка и речи”], (Минск, 16–17 мая 2002) / [отв. ред. И.П. Баранова, Л.В. Зубов, З.А. Харитончик, Е.Г. Задворная и др.].– Мн. : МГЛУ, 2002. – Ч. 2. – 217 с.
109. Кара-Мурза С. Г. Краткий курс манипуляции сознанием / С. Г. Кара-Мурза. – М. : Эксмо, 2003. – 448 с.
110. Карасик В. И. О типах дискурса / В. И. Карасик // Языковая личность : институциональный и персональный дискурс : сб. науч. тр. – Волгоград : Перемена, 2000. – С. 5–20.
111. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В. И. Карасик. – Волгоград : Перемена, 2002. – 477 с.
112. Караулов Ю. Н. Роль прецедентных текстов в структуре и функционировании языковой личности / Ю. Н. Караулов // Докл. сов. делегации на VI конгрессе МАПРЯЛ [“Научные традиции и новые направления в преподавании русского языка и литературы”], (Москва, 1986). – М. : Русский язык, 1986. – С. 191–202.
113. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность / Ю. Н. Караулов. – М. : Наука, 1987. – 263 с.
114. Кассирер Э. Теория метафоры / Э. Кассирер. – М. : Прогресс, 1990. – 512 с.
115. Клюканов И. Э. Динамика межкультурного общения: к построению нового концептуального аппарата : автореф. дис. на соискание науч. степени д-ра филол. наук / Игорь Эдуардович Клюканов ; Твер. гос. ун-т. – Саратов, 1999. – 42 с.

116. Кобозева И. М. Лингвистическая семантика : [ученик] / И. М. Кобозева. – М. : Эдиториал УРСС, 2000. – 352 с.
117. Кожина М. Н. О языковой и речевой экспрессии и ее экстралингвистическом обосновании / М. Н. Кожина // Проблемы экспрессивной стилистики. – Ростов н/Д. : Изд-во Рост. ун-та, 1987. – 231 с.
118. Кожина М. Н. Стилистика русского языка: учебник для пед. ин-тов / М. Н. Кожина. – М. : Просвещение, 1983. – 224 с.
119. Коломієць Л. В. Новий український “Гамлет”: перекладацька стратегія Юрія Андруховича / Л. В. Коломієць // Мова і культура. – К. : Видав. Дім Дмитра Бураго, 2005. – Вип. 8. – Т. 3, ч. 2. – С. 349–358.
120. Комиссаров В. Н. Лингвистика перевода / В. Н. Комиссаров. – М. : Международные отношения, 1980. – 166 с.
121. Комиссаров В. Н. Общая теория перевода : [учебн. пособие] / В. Н. Комиссаров. – М. : ЧеРО, 1999. – 136 с.
122. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты) / В. Н. Комиссаров. – М. : Высшая школа, 1990. – 250 с.
123. Комиссаров В. Н. Пособие по переводу с английского языка на русский / [В. Н. Комиссаров, Я. И. Рецкер, В. И. Тархов]. – М. : Высшая школа, 1965. – 287 с.
124. Коновець С. П. Комуникативно-прагматичні особливості актуалізації фразеологізмів у дискурсі сучасної преси (за матеріалами іспанських періодичних видань) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.05 “Романські мови” / Сніжана Павлівна Коновець. – К., 2002. – 20 с.
125. Коптілов В. В. Теорія і практика перекладу : [навч. посіб.] / В. В. Коптілов. – К. : Юніверс, 2003. – 280 с.
126. Корунець І. В. Порівняльна типологія англійської та української мов = Contrastive Typology of the English and Ukrainian Languages: Навчальний посібник / І. В. Корунець. – Вінниця : Нова книга, 2003. – 459 с.

127. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад) = Theory and Practice of Translation : [підручник] / І. В. Корунець. – Вінниця: Нова книга, 2000. – 446 с.
128. Космеда Т. Аксіологічні аспекти прагмалінгвістики: формування і розвиток категорії оцінки / Т. Космеда. – Львів : Кальварія, 2000.
129. Костомаров В. Г. Языковой вкус эпохи. Из наблюдений над речевой практикой масс-медиа / В. Г. Костомаров. – СПб. : Златоуст, 1999. – 320 с.
130. Коцюба З. Г. Експресивність номінативних речень як перекладознавча проблема (на мат. англ. та укр. мов) : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.16 “Перекладознавство” / Зоряна Григорівна Коцюба ; Львівськ. нац. ун-т. ім. І. Франка. – Л., 2000. – 209 с.
131. Крюков А. Н. Межъязыковая коммуникация и проблема понимания / А. Н. Крюков // Перевод и коммуникация ; ИЯ РАН. – М., 1997. – С. 73–83.
132. Кубрякова Е. С. Язык и знание: На пути получения знаний о языке: Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира / Елена Самойловна Кубрякова. – М. : Языки славянской культуры, 2004. – 560 с.
133. Кухаренко В. А. Интерпретация текста / В. А. Кухаренко. – М. : Просвещение, 1988. – 192 с.
134. Лакофф Дж. Метафоры, которыми мы живем / Дж. Лакофф, М. Джонсон // Теория метафоры. – М., 1990. – С. 387–415.
135. Лановик М. Б. Проблеми художнього перекладу як предмет літературознавчої рефлексії : дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філол. наук : 10.01.06 / Мар’яна Богданівна Лановик ; Тернопільськ. нац. пед. ун-т ім. Володимира Гнатюка. – Тернопіль, 2006. – 410 с.
136. Латышев Л. К. Курс перевода. Эквивалентность перевода и способы её достижения / Л. К. Латышев. – М. : Междунар. отн., 1981. – 198 с.
137. Лассан Э. Дискурс власти и инакомыслия в СССР: когнитивно-риторический анализ / Э. Лассан. – Вильнюс : Вильнюсск. ун-т, 1995. – 330 с.

138. Лахманн Р. Демонтаж красноречия: Риторическая традиция и понятие поэтического / Рената Лахманн ; [пер. с нем. Е. Аккерман и Ф. Полякова]. – СПб. : Акад. проект, 2001. – 368 с.
139. Левицкая Т. Р. Проблемы перевода на материале современного английского языка / Т. Р. Левицкая, А. М. Фитерман. – М. : Междунар. Отн., 1976. – 203 с.
140. Левицкая Т. Р. Теория и практика перевода с английского языка на русский / Т. Р. Левицкая, А. М. Фитерман. – М. : Изд-во лит-ры на иностр. яз., 1963. – 265 с.
141. Левицкий А. Э. Особенности перевода функционально-переориентированных единиц современного английского языка / Андрей Эдуардович Левицкий // Методологічні проблеми перекладу : зб. наук. пр. / за ред. С. О. Швачко. – Суми : Вид-во СумДУ, 1999. – С. 79–83.
142. Леонтович О. А. Критерии успешности межкультурного общения и пути его оптимизации / О. А. Леонтович ; [под ред. В. Н. Переверзева] // Методы современной коммуникации. – М., 2003. – Вып. 1. – С. 127–135.
143. Леонтьев А. А. Лингвистическое моделирование речевой деятельности / А. А. Леонтьев // Основы теории речевой деятельности / отв. ред. А. А. Леонтьев. – М. : Наука, 1974. – С. 36–63.
144. Литвин Ф. А. Экспрессивность текста и экспрессивность слова // Проблемы экспрессивной стилистики / Ф. А. Литвин. – Ростов н/Д. : Изд-во Рост. ун-та, 1987. – Вып. 1. – С. 36–40.
145. Литовченко М. А. Сущность вербальной деятельности как политического действия [Электронный ресурс] / М. А. Литовченко. – Режим доступа : http://www.tambov.orags.org/konf_int_08/Litovchenko.doc
146. Лобода Ю. А. Перекладознавчий аспект у підходах до трактування мовної експресії у політичному дискурсі / Ю. А. Лобода // Проблеми семантики слова, речення та тексту : зб. наук. праць / відп. ред. Ніна

Миколаївна Корбозерова. – К. : Видав. центр КНЛУ, 2008. – Вип. 21. – С. 191–197.

147. Лобода Ю. А. Відтворення прагматичного потенціалу експресивних засобів при перекладі публічних промов / Ю. А. Лобода // Мова і культура : наук. журнал. – К. : Видав. дім Дмитра Бураго, 2009. – Вип. 11. – Т. XII (124). – С. 317–321.

148. Лобода Ю. А. Відтворення семантичних та оцінних конотацій метафори у перекладах промов Барака та Мішель Обама / Ю. А. Лобода // Мовні і концептуальні картини світу / відп. ред. Олександр Іванович Чередниченко. – К. : Видав. дім Дмитра Бураго, 2010. – Вип. 31.– С. 80–86.

149. Лобода Ю. А. Перекладацькі стратегії при відтворенні мовних знаків експресії на матеріалі промов Барака Обама і Тоні Блера / Ю. А. Лобода // Українське мовознавство.– К. : КНУ ім. Тараса Шевченка, 2010. – Вип. 40/1. – С. 358–361.

150. Лузина Л. Г. О содержании понятия стилистический эффект с точки зрения речевого воздействия / Л. Г. Лузина // Речевое воздействие в сфере массовой коммуникации. – М. : Наука, 1990. – С. 31–38.

151. Лукьянова Н. А. Экспрессивность как семантическая категория / Н. А. Лукьянова // Языковые категории в лексикологии и синтаксисе : межвуз. сб. науч. тр. / отв. ред. Н. А. Лукьянова. – Новосибирск : Изд-во Новосиб. гос. ун-та, 1991. – С. 34–42.

152. Мартинюк А. П. Регулятивна функція гендерно маркованих одиниць мови (на матеріалі сучасного англomовного публіцистичного дискурсу) : дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / Алла Петрівна Мартинюк. – Х., 2005. – 604 с.

153. Марченко С. В. Категории эмотивности и экспрессивности в повестях и рассказах И. С. Тургенева 1871–1882 г.г. : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 “Русский язык” / Светлана Владимировна Марченко. – Самара, 2001. – 19 с.

154. Маслова В. А. Параметры экспрессивности текста / В. А. Маслова // Человеческий фактор в языке : Языковые механизмы экспрессивности. – М. : Наука, 1991. – С. 122–125.
155. Мейзерский В. М. Философия и неориторика / Виктор Михайлович Мейзерский. – К. : Либидь, 1991. – 192 с.
156. Миньяр-Белоручев Р. К. Теория и методы перевода / Р. К. Миньяр-Белоручев. – М. : Московский Лицей, 1996. – 208 с.
157. Мирам Г. Учебник устного перевода / Г. Мирам, В. Гон. – М. : Наука, 2004. – 231 с.
158. Михалёва О. Л. Политический дискурс : Специфика манипулятивного воздействия : [монография] / Ольга Леонидовна Михалёва. – Иркутск : Иркутский ун-т, 2005. – 320 с.
159. Михальская А. К. Основы риторики: мысль и слово : [учеб. пособие] / Анна Константиновна Михальская. – М. : Просвещение: АО “Моск. учебники”, 1996. – 416 с.
160. Михальская А. К. Русский Сократ: Лекции по сравнительно исторической риторике : [учеб. пособие для студ. гуманит. фак-тов] / Анна Константиновна Михальская. – М. : Академия, 1996. – 192 с.
161. Москвин В. П. Стилистика русского языка : Приемы и средства выразительной и образной речи (общая классификация) / В. П. Москвин. – Волгоград : Перемена, 2000. – 352 с.
162. Нелюбин Л. Л. Лингвостилистика современного английского языка : [учебн. пособие] / Л. Л. Нелюбин. – М. : МОПИ им. Н. К. Крупской, 1990. – 110 с.
163. Неориторика : Генезис, проблемы, перспективы : [сб. науч.-аналит. обзоров]. – М. : ИНИОН, 1987. – 216 с.
164. Никитин М. В. Основы лингвистической теории значения / М. В. Никитин – М. : Высшая школа, 1988. – 304 с.

165. Николаева Т. М. Краткий словарь терминов лингвистики текста / Т. М. Николаева // Новое в зарубежной лингвистике. Лингвистика текста. – 1978. – № 8. – С. 27–34.
166. Новикова М. А. Методические аспекты перевода : материалы спецсеминара / М. А. Новикова. – Симферополь, 2006.
167. Новикова М. А. Проблемы индивидуального стиля в теории художественного перевода (стилистика переводчика) : автореф. дис. на соискание науч. степени д-ра филол. наук : спец. 10.02.16 “Переводоведение” / Марина Алексеевна Новикова.–Ленинград, 1980.– 26 с.
168. Нойберт А. Прагматические аспекты перевода / Альбрехт Нойберт // Вопросы теории перевода в зарубежной лингвистике. – М. : Международные отношения, 1978. – С. 185–201.
169. Нуриев В. А. Адекватность перевода как лингвистическая проблема / В. А. Нуриев // Вестник ВГУ. – 2003. – Серия : “Лингвистика и межкультурная коммуникация”.– № 1. – С. 80–87.
170. Огден К. Маргарет Тэтчер. Женщина у власти / К. Огден. – М. : Изд-во Новости, 1992. – 544 с.
171. Олянич А. В. Презентационная теория дискурса : [монография] / А. В. Олянич. – М. : Гнозис, 2007. – 407 с.
172. Остин Дж. Слово как действие / Дж. Остин // Новое в зарубежной лингвистике. – М. : Прогресс, 1986. – Вып. 17. – 131 с.
173. Павлова Н. М. О соотношении понятий “экспрессивность” и “эмоциональность” и об уточнении их лингвистической сущности // Проблемы экспрессивной стилистики / Н. М. Павлова. – Ростов н/Д. : Изд-во Рост. ун-та, 1987. – С. 47–54.
174. Паршина О. Н. Российская политическая речь: теория и практика / О. Н. Паршина ; [под ред. О. Б. Сиротининой]. – [2-е изд., испр. и доп.]. – М. : URSS : ЛКИ, 2007. – 227 с.

175. Паршина О. Н. Стратегии и тактики речевого поведения современной политической элиты России : дис. на соискание науч. степени д-ра филол. наук : 10.02.01 / Ольга Николаевна Паршина. – Саратов, 2005. – 325 с.
176. Петров В. М. Дискурс как объект исследования / В. М. Петров, Ю. Н. Караулов // Новое в лингвистике. – Тверь, 1989. – С. 117–126.
177. Перельман Х. Из книги “Новая риторика: Трактат об аргументации”/ Х. Перельман, Л. Ольбрыхт-Тытека // Язык и моделирование социального взаимодействия. – М. : Прогресс. 1987. – С. 207–264.
178. Почепцов Г. Г. Вступ до інформаційних війн / Г. Г. Почепцов – К. : Центр вільної преси, 1999. – 108 с.
179. Почепцов Г. Г. Семантические проблемы коммуникации : автореф. дисс. на соискание науч. степени д-ра филол. наук : спец. 10.01.10 “Журналистика”/ Гергий Георгиевич Почепцов. – К., 1988. – 36 с.
180. Почепцов Г. Г. Теория коммуникации / Г. Г. Почепцов – К. : Ваклер, 2001. – 656 с.
181. Почепцов Г. Г. Коммуникативные технологии двадцатого века / Г. Г. Почепцов. – М. : Рефл-бук, 2001. – 352 с.
182. Прищепчук С. А. Прагматика воспроизведения оценочности оригинала в переводе / С. А. Прищепчук // Сб. науч. трудов СевКавГТУ. – 2010. – Серия : “Гуманитарные науки”. – № 8.
183. Прохорова М. Ю. Прагмалингвистика и проблемы перевода аллюзивных фигур речи / М. Ю. Прохорова // Folia Anglistica : Theory and Practice of Translation ; [ed. by О. Alexandrova, М. Konurbayev, А. Lipgart]. – М. : “МАКС Пресс”, 2000. – С. 226–247.
184. Прищина З. Г. Теория перевода (с английского на русский и с русского на английский язык) ; [учебник на англ. яз.] / З. Г. Прищина. – Владивосток : Изд-во Дальневост. ун-та, 1999. – 268 с.
185. Реформатский А. А. Введение в языкознание / А. А. Реформатский. – М. : Просвещение, 1967. – 536 с.

186. Рецкер Я. И. Теория перевода и переводческая практика / Я. И. Рецкер. – М. : Международные отношения, 1974. – 216 с.
187. Рикер П. Дискурс как феномен / П. Рикер // Текст и дискурс: лингвистические исследования. – М., 1995. – С. 97–110.
188. Риторика и синтаксические структуры : [тез. краев, научно-практ. конф.]. – Красноярск : НКУ, 1988. – 235 с.
189. Різун В. В. Аспекти теорії тексту / [В. В. Різун, А. І. Мамалига, М. Д. Феллер] // Нариси про текст. Теоретичні питання комунікацій і тексту. – К., 1998. – С. 5–59.
190. Різун В. В. Роль ЗМК в демократичному суспільстві / В. В. Різун // Публіцистика і політика. – 2001. – № 2. – С. 13–16 .
191. Рождественский Ю. В. Теория риторики / Ю. В. Рождественский. – [2-е изд., испр.]. – М. : Добросвет, 1999. – 482 с.
192. Рождественский Ю. В. Принципы современной риторики / Ю. В. Рождественский. – М. : СвР-Агус, 2000. – 136 с.
193. Романов А. А. Коммуникативная инициатива говорящего в диалоге / А. А. Романов // Текст как структура. – М. : Ин-т языкознания АН СССР, 1992. – С. 198–201.
194. Романова И. В. Обусловленность переводческой деятельности универсальными стратегиями понимания текста : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.16 “Переводоведение” [Электронный ресурс] / И. В. Романова. – Барнаул, 2002. – Режим доступа : <http://psycholing.narod.ru/autoreferat>
195. Руцаков В. А. Основания лингвистического перевода и проблемы сопоставления / В. А. Руцаков. – СПб : СПбГИЭА, 1996. – 217 с.
196. Рябополова Л. Г. Аргументація в спонукальному дискурсі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. филол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / Л. Г. Рябополова. – К., 1993. – 15 с.

197. Рябцева Н. К. Теория и практика перевода: когнитивный аспект / Н. К. Рябцева // Перевод и коммуникация. – М. : ИЯ РАН, 1997. – С. 42–63.
198. Савова М. Р. Выразительность / М. Р. Савова // Педагогическое речеведение : [словарь-справочник] / [под ред. Т.А.Ладыженской и А.К.Михальской ; сост. А.А.Князьков]. – [2-е изд., испр. и доп.]. – М. : Флинта ; Наука, 1998. – С. 432–433.
199. Сагайдачная Е. Н. Экспрессивные средства языка в речи политиков (на материале публичных выступлений В. Путина, Т. Блэра, Дж. Буша); автореферат дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 “ Теория языка” / Елизавета Николаевна Сагайдачная. – Ростов-на-Дону, 2009. – 24 с.
200. Сафаров Ш. Этнокультурные компоненты дискурсивной деятельности / Ш. Сафаров // Язык, дискурс и личность. – Твер : Изд-во Твер. ун-та, 1990. – С. 97–134.
201. Сейранян М. Ю. Роль просодии в реализации риторической ориентированности академической публичной речи (фонетическое исследование на материале британских публичных выступлений) : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 “Германские языки” / Маргарита Юрьевна Сейранян ; Московск. пед. гос. ун-т. – М., 2003. – 16 с.
202. Селиванова Е. А. Стратегии и тактики переводчика в диалогической модели вторичной коммуникации / Е. А. Селиванова // Вісник Харківськ. нац. ун-ту імені В. Н. Каразіна. – 2003. – № 611. – С. 3–7.
203. Серажим К. С. Дискурс як соціолінгвальний феномен сучасного комунікативного простору (методологічний, прагматико-семантичний і жанрово-лінгвістичний аспекти: на матеріалі політичного різновиду українського масовоінформаційного дискурсу) : дис. на здобуття наук. ступеня д-ра филол. наук : спец. 10.01.08 / Катерина Степанівна Серажим. – К., 2003. – 430 с.

204. Серажим К. С. Еволюція поглядів на дискурс / К. С. Серажим // Актуальні проблеми журналістики. – Ужгород, 2001. – С. 207–215.
205. Серажим К. С. Особливі жанрові форми втілення політичного дискурсу в сучасній українській пресі / К. С. Серажим // Українська періодика : історія і сучасність. – Львів, 2002. – С. 490–493.
206. Серажим К. С. Структура публіцистичного тексту: загальні підходи до текстологічного аналізу / К. С. Серажим // Наукові записки інституту журналістики. – 2002. – Т. 1. – С. 118–120.
207. Серажим К. С. Сучасний український політичний дискурс: формування нового стилістичного канону (дисертаційне дослідження) [Електронний ресурс] / К. С. Серажим. – Режим доступу до першоджерела : <http://journlib.univ.kiev.ua>.
208. Серио П. О. Русский язык и анализ советского политического дискурса: анализ номинализаций / П. О. Серио // Квадратура смысла : Французская школа анализа дискурса ; [пер. с франц. и португ.]. – М. : Прогресс, 1999. – С. 32–48.
209. Сивенкова М. А. Ответы на вопросы в британских и российских парламентских дебатах / М. А. Сивенкова // Политическая лингвистика. – 2009. – № 1 (27). – С. 124–131.
210. Слово. Знак. Дискурс. Антологія світової науково-критичної думки ХХ ст. / [за ред. М.Зубрицької] – Львів : Літопис, 1996. – 634 с.
211. Соболева І. О. Знижені (позалітературні) мовні засоби в сучасному публіцистичному дискурсі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.02 “Російська мова” / Ірина Олександрівна Соболева. – Сімферополь, 2002. – 19 с.
212. Соловей А. С. Политический документ и другие типы текстов в политическом дискурсе: к проблеме перевода / А. С. Соловей // Ученые записки Тавричesk. нац. ун-та им. В. И. Вернадского. – Симферополь :

- Таврический национальный ун-т им. В.И.Вернадского, 2006. – Серия : “Филология”. – Т. 19 (58). – № 2. – С. 247–251.
213. Соловей А. С. Политические выступления: типологический и переводческий аспекты / А. С. Соловей // Вісник СумДУ. – 2007. – Серія : “Філологія”. – № 1. – С. 165–169.
214. Сопер П. Л. Основы искусства речи / Поль Л. Сопер. – М. : Феникс, 2006. – 448 с.
215. Степанов Ю. С. Альтернативный мир, дискурс, факт и принципы причинности / Ю. С. Степанов // Язык и наука конца XX века : сб. ст. / под ред. акад. Ю. С. Степанова. – М. : Ин-т языкознания РАН, 1995. – С. 35–73.
216. Стернин И. А. Практическая риторика / И. А. Стернин. – М. : Академия, 2003. – 272 с.
217. Стернин И. А. Семантическая основа экспрессивного словоупотребления / И. А. Стернин // Проблемы экспрессивной стилистики. – Ростов н/Д. : Изд-во РГУ, 1987. – С. 133–137.
218. Стилистика английского языка : [учебник] / [А. Н. Мороховский, О. П. Воробьева, Н. И. Лихошерст, З. В. Тимошенко]. – К. : Наука, 1991. – 256 с.
219. Стил ь автора и стил ь перевода : [учебн. пособ.] / [М. А. Новикова, О. Н. Лебедь, М. Ю. Лукинова и др.]. – К. : УМК ВО при Минвузе УССР, 1988. – 84 с.
220. Сучасна українська мова / [О. Д. Пономарів, В. В. Різун, Л. Ю. Шевченко та ін.]. – К. : Либідь, 1991. – 312 с.
221. Тараненко А. А. Языковая семантика в ее динамических аспектах / А. А. Тараненко. – К. : Наукова думка, 1989. – 256 с.
222. Телия В. Н. Первоочередные задачи и методологические проблемы исследования фразеологического состава языка в контексте культуры / В. Н. Телия // Фразеология в контексте культуры. – М. : Языки русской культуры, 1999. – С. 13–24.

223. Телия В. Н. Экспрессивность как проявление субъективного фактора в языке и ее прагматическая ориентация / В. Н. Телия // Человеческий фактор в языке: языковые механизмы экспрессивности. – М. : Наука, 1991. – С. 5–35.
224. Тимофеев К. А. Об экспрессивных средствах синтаксиса русского языка / К. А. Тимофеев // Экспрессивность на разных уровнях языка : межвуз. сб. науч. тр. / отв. ред. К. А. Тимофеев. – Новосибирск : НГУ, 1984. – С. 3–5.
225. Ткаченко А. О. Мистецтво слова (Вступ до літературознавства) / А. О. Ткаченко– К. : Правда Ярославичів, 1998. – 448 с.
226. Тороп П. Х. Проблема интекста / П. Х. Тороп // Труды по знаковым системам.– Тарту : Тартусск. гос. ун-т, 1981. – Вып. 567. – С. 39–44.
227. Третьякова Т. П. Политический текст как предмет переводоведения [Электронный ресурс] / Т. П. Третьякова. – Режим доступа : www.utr.spb.ru/Doc/Fyodorov_2005_thesis.htm
228. Тхоровська С. В. Стратегії політичного дискурсу / С. В. Тхоровська. [Електронний ресурс] / С. В. Тхоровська. – Режим доступу : [http://visnyk.sumdu.edu.ua/arhiv/2007/1\(102_2\)/10_Thorovska.pdf](http://visnyk.sumdu.edu.ua/arhiv/2007/1(102_2)/10_Thorovska.pdf)
229. Тюрина Н. А. Прагматическая адаптация англоязычных газетно-публицистических текстов : дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 “Германские языки” / Наталья Александровна Тюрина.– СПб., 2003. – 198 с.
230. Ушакин С. А. Речь как политическое действие / С. А. Ушакин. – 1995. – № 5. – С. 142–151.
231. Ущина В. А. Соціолінгвістична категорія домінантності та її реалізація в англomовному політичному дискурсі : дис. на здобуття наукового ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” // Валентина Антонівна Ущина ; ВДУ імені Лесі Українки. – Луцьк, 2002. – 210 с.
232. Фаулер Дж. Грамматическая релевантность актуального членения / Дж. Фаулер // Фундаментальные направления современной американской

- лингвистики / [под ред. А. А. Кибрика, И. М. Кобозевой и И. А. Секериной]. – М. : МГУ, 1997. – С. 391–402.
233. Федоров А. В. Основы общей теории перевода / А. В. Федоров. – М. : Высшая школа, 2002. – 416 с.
234. Фесенко Т. А. Реальный мир и ментальная реальность: парадигмы взаимоотношения / Т. А. Фесенко. – Тамбов : ТГУ, 1999. – 247 с.
235. Фесенко Т. А. Концептуальные основы перевода / Т. А. Фесенко. – Тамбов : ТГУ, 2001. – 124 с.
236. Фесенко Т. А. Лингвоментальная модель процесса перевода / Т. А. Фесенко // Язык. Сознание. Коммуникация : сб. статей / отв. ред. В. В. Красных, А. И. Изотов]. – М. : МАКС Пресс, 2001. – С. 58–62.
237. Фесенко Т. А. Перевод: на гранях культуры и когниции / Т. А. Фесенко // Мова і культура. – 2003. – Т. 4, № 6. – С. 147–160.
238. Филатова Е. А. Лексико-стилистические и фонетические средства организации англоязычного политического дискурса : На материале речей британских и американских политиков : дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 “Германские языки” / Елена Анатольевна Филатова. – Иваново, 2004. – 197 с.
239. Фоменко О. С. Лінгвістичний аналіз сучасного політичного дискурсу США (90-ті роки ХХ століття) : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / Олена Степанівна Фоменко. – К., 1998. – 195 с.
240. Фролова И. Є. Вербалізований конфлікт у контексті культури / И. Є. Фролова // Вісник СумДУ. – 2006. – Т. 2 – № 11 (95). – С. 77–81.
241. Хазагеров Г. Г. Политическая риторика : [учеб. по полит. красноречию] / Г. Г. Хазагеров. – М. : Никколо-Медиа, 2002. – 313 с.
242. Хазагеров Г. Риторические фигуры: три аспекта “отклонения от обычного выражения” и перспективы изучения теории фигур [Электронный

- ресурс] / Георгий Хазагеров. – Режим доступа : <http://www.hazager.ru/pragmatica/79-figures-of-speech.html>
243. Хазагеров Т. Г. Общая риторика: курс лекций; словарь риторических приемов / Т. Г. Хазагеров, Л. С. Ширина. – Ростов н/Д : Росток, 1999. – 298 с.
244. Хлынова В. В. Эвфемизмы и дисфемизмы как способ выражения оценочности в телевизионной речи политиков и журналистов / В. В. Хлынова // Филологические этюды : сб. науч. ст. молодых ученых. – Саратов, 1998. – С. 189–191.
245. Хэр Р. М. Дескрипция и оценка / Р. М. Хэр // Лингвистическая прагматика. Новое в зарубежной лингвистике. – 1985. – № 16. – С. 117–128.
246. Чабан Н. А. Политические мифы в языке, дискурс, ментальные модели / Н. А. Чабан // Мова і культура. – 1997. – Т. 1. – С. 137–138.
247. Чабан Н. А. Украина: концепт, языковая ментальность, язык (на материале американской прессы) / Н. А. Чабан // Язык и культура. – К., 1994. – С. 32–33.
248. Чабаненко В. В. Основи мовної експресії / В. В. Чабаненко. – К. : Вища школа, 1984. – 167 с.
249. Чайковский Р. Р. Общая лингвостилистическая категория экспрессивности и экспрессивность синтаксиса / Р. Р. Чайковский // Ученые записки. Вопр. романо-герм. филологии. – 1971. – Т. 64. – С. 188–197.
250. Чернявская В. Е. Дискурс власти и власть дискурса: проблемы речевого воздействия / В. Е. Чернявская. – М. : Флинта ; Наука, 2006. – 136 с.
251. Черняховская Л. А. Перевод и смысловая структура / Л. А. Черняховская. – М. : Междунар. отношения, 1976. – 264 с.
252. Черняховская Л. Д. Смысловая структура текста и ее единицы / Л. Д. Черняховская // Вопросы языкознания. – 1983. – № 6. – С. 82–91.
253. Чередниченко О. І. Міжкультурні аспекти перекладу // Мовні і концептуальні картини світу : зб. наук. праць ; спеціал. вип. / гол. ред. Олександр Іванович Чередниченко. – К., 2001. – С. 485–489.

254. Черчіль В. Залізна завіса / В. Черчіль // Невичерпність демократії. – К. : Український письменник, 1994. – С. 98–104.
255. Чічановський А. А. Світ інформації: особистість, суспільство держава / А. А. Чічановський, В. В. Шкляр. – К. : Слов'янський діалог, 1995. – 51 с.
256. Чокою А. М. Роль эмоционально-экспрессивных средств в современном политическом газетном тексте (на материале метафоры и прецедентных языковых единиц) : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 / Анка-Михаела Чокою. – М., 2007. – 23 с.
257. Чудинов А. П. Политическая лингвистика : [учебн. пособие] / А. П. Чудинов. – [3-е изд., испр.]. – М. : Флинта ; Наука, 2008. – 254 с.
258. Чудинов А. П. Россия в метафорическом зеркале: когнитивное исследование политической метафоры (1991–2000) [Электронный ресурс] / А. П. Чудинов. – Екатеринбург, 2001. – 238 с. – Режим доступа : <http://www.durov.com/linguistics2/chudinov-01.htm>
259. Швейцер А. Д. Перевод и лингвистика / А. Д. Швейцер. – М. : Воениздат, 1973. – 282 с.
260. Швейцер А. Д. Теория перевода: статус, проблемы, аспекты / А. Д. Швейцер. – М. : Наука, 1988. – 196 с.
261. Шейгал Е. И. Структура и границы политического дискурса / Е. И. Шейгал // Филология – Philologica. – № 14. – Краснодар, 1998. – С. 22–29.
262. Шейгал Е. И. Семиотика политического дискурса : автореф. дис. на соискание науч. степени д-ра филол. наук : спец. 10.02.01, 10.02.19 / Елена Исакиевна Шейгал. – Волгоград, 2000. – 32 с.
263. Шехтман Н. Г. Сопоставительное исследование театральной и спортивной метафоры в российском и американском политическом дискурсе : автореф. дис. на соиск. науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.20 / Наталия Георгиевна Шехтман. – Екатеринбург, 2006. – 22 с.

264. Шинкарук В. Д. Дискурсивні висловлювання в сучасній українській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 / В. Д. Шинкарук. – К., 1996. – 21 с.
265. Шкляр В. И. Публицистика и художественная литература: продуктивно-творческая интеграция : автореф. дис. на соискание науч. степени д-ра філол. наук : спец. 10.01.10 “Журналістика”/ В. И. Шкляр. – К., 1990. – 52 с.
266. Якобсон Р. О. Два аспекта языка и два типа афатических нарушений/ Р. О. Якобсон // Теория метафоры. – М. : Прогресс, 1990. – С. 110–132.
267. Якобсон Р. О. Лингвистика и поэтика / Р. О. Якобсон // Структурализм: за и против. – М. : Прогресс, 1975. – С. 193–230.
268. Яковлева М. А. К вопросу об использовании метода компенсации как основной переводческой стратегии для достижения адекватности в художественном переводе / М. А. Яковлева // Вестник МГЛУ. Семантические и стилистические аспекты перевода. – М.: МГЛУ, 2005. – Серия : “Лингвистика”. – Вып. 506.– С. 114–123.
269. Ярхо А. В. Коммуникативная стратегия неуверенности в современном англоязычном диалогическом дискурсе : дис. на соискание науч. степени канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германские языки” / Алина Викторовна Ярхо. – Х., 2004. – 249 с.
270. Язык и моделирование социального взаимодействия / общ. ред. В. В. Петрова. – М. : Прогресс, 1987. – 442 с.
271. Adams R. Proteus, His Lies, His Truth: Discussions on Literary Translation / R. Adams. – N.Y., 1973. – 192 p.
272. Bassnett-McGuire S. Translation Studies / Susan Bassnett-McGuire. – London ; New York : Routledge, 1980. – 159 p.
273. Beard A. The Language of Politics / Adrian Beard. – London ; New York : Routledge, 2000. – 119 p.

274. Blakar R. M. Language as a means of social power / R. M. Blakar // *Pragmalinguistics* / ed. by Jacob Mey. – The Hague-Paris, Mouton, 1979. – P. 131–169.
275. Bourdieu P. Language and Symbolic Power / P. Bourdieu // *The Discourse Reader*. – London & New York, 2000. – P. 502–513.
276. Bull P. E. *The Microanalysis of Political Communication : Claptrap and Ambiguity* / P. E. Bull. – London : Routledge, 2003. – 256 p.
277. Cassirer P. *Deskriptiv stilistik* / P. Cassirer. – Göteborg, 1970. – 140 s.
278. Catford J. C. *A Linguistic Theory of Translation* / J. C. Catford. – Lnd., 1965. – 103 p.
279. Charteris-Black J. *Politicians and Rhetoric. The Persuasive Power of Metaphor* / J. Charteris-Black. – Basingstoke : Palgrave Macmillan, 2004. – 256 p.
280. Chilton P. A. *Analysing Political Discourse: Theory and Practice* / P. A. Chilton. – London: Routledge, 2004. – 224 p.
281. Chilton P. *Politeness, politics and diplomacy*/ P. A. Chilton // *Discourse and Society*. – 1990. – Vol. 1 – P. 201–224.
282. Cohen J. M. *English Translators and Translations* / J. M. Cohen. – Lnd., 1962. – 56 p.
283. Connolly W. E. *The terms of political discourse* / William E. Connolly. – [3-rd ed.] – Oxford : Blackwell, 1994. – 257 p.
284. Chomsky N. *Current issues in linguistic theory* / N. Chomsky. – London : The Hague ; Paris : Mouton & Co., 1964. – P. 47–50.
285. Fairclough N. *Critical Discourse Analysis* / Nicolas Fairclough. – London ; New York : Longman, 1998. – 265 p.
286. Fairclough N. *Manipulation* / Nicolas Fairclough // *The Encyclopedia of Language and Linguistic*. – 1996. – Vol. 5. – P. 2360–2361.
287. Fairclough N. *Power and Language* / Nicolas Fairclough // *The Encyclopedia of Language and Linguistics*. – 1996. – Vol. 6. – P. 3240–3250.

288. Fraser B. The domain of pragmatics / B. Fraser // *Language and communication* / ed. by J. C. Richards and R. W. Schmidt. – London : Longman, 1983. – P. 29–61.
289. From A to Z of English stylistics (від А до Я англійської стилістики): [навч. посібник для студ. III –V курсів] / Н. Г. Гнатюк, Т. Е. Некряч. – Херсон : ОЛДІ-плюс, 2003. – 74 с.
290. Enkvist N. E. Linguistic Stylistics / N. E. Enkvist. – The Hague-Paris, 1973. – 179 p.
291. Enkvist N. E. Stilforskning och stilteori / N. E. Enkvist. – Lund, 1974. – 211 s.
292. Fetzer A. Challenges in political interviews: An intercultural analysis/ A. Fetzer // *Political Discourse in the Media: Cross-Cultural Perspectives* / ed. by A. Fetzer, E. G. Lauerbach. – Amsterdam : Benjamins, 2007. – P. 163–196.
293. Folia Anglistica : Теория и практика перевода / ред. О. Александрова, М. Конурбаев. – М. : Изд-во “МАКС Пресс”, 2000. – 276 с.
294. Gray L. Mastering idiomatic English: Noun phrases / L. Gray. – Lincolnwood : National textbook company, 1999. – 590 p.
295. Gullin Ch. Översättarens röst. En studie i den skönlitterära översättarens roll med utgångspunkt i översättningar av Else Lundgren och Caj Lundgren / Ch. Gullin. – Lund, 1998. – 285 s.
296. Hart R. Verbal Style and the Presidency : A Computer-Based Analysis / R. Hart. – Orlando : Academic Press, 1984. – 322 p.
297. Hoffman E. Lost in translation: a life in a new language / E. Hoffman. – New York : Penguin Books, 1990. – 280 p.
298. Ilie C. Insulting as (un)parliamentary practice in the British and Swedish parliaments // *Cross-Cultural Perspectives on Parliamentary Discourse* / ed. by P. Bayley. – Amsterdam : Benjamins, 2004. – P. 45–46.
299. Jäger G. Translation und Translationslinguistik / Gerd Jäger. – Halle (Saale) : VEB Max Niemeyer Verlag, 1975. – 214 S

300. Johnson M. *The Body in the Mind: The Bodily Basis of Meaning, Imagination, and Reason* / Mark Johnson. – Chicago ; L. : The Univ. of Chicago Press, 1987. – 233 p.
301. Kade O. *Die Sprachmittlung als gesellschaftliche Erscheinung und Gegenstand wissenschaftlicher Untersuchung* / Otto Kade. – Leipzig : Enzyklopädie Verlag, 1980. – 285 S.
302. Karl F. R. *A reader's guide to the 19th century British novel*. – N.Y., 1964. – 374 p.
303. Kelly L. G. *The True Interpreter: A History of Translation Theory and Practice in the West* / L. G. Kelly. – Oxf., 1979. – 282 p.
304. Letwin S. R. *The anatomy of Thatcherism* [Электронный ресурс] / Shirley R. Letwin. – London : Fontana, 1992 – Режим доступа : http://www.sussex.ac.uk/polces/documents/12033_.pdf
305. Linnel P. *Some Conceptual Preliminaries* / P. Linnel, T. Luckmann // *Asymmetries in Dialogue* / eds. I. Markova, K. Foppa.– Harvester Wheatsheaf : Barnes & Noble Books, 1991. – 261 p.
306. Neubert A. *Text and translation* / Albrecht Neubert. – Leipzig : Enzyklopädie, 1985. – 168 p.
307. Newmark P. *Approaches to Translation* / Peter Newmark. – Oxford : Pergamon, 1981. – 301 p.
308. Nida Y. *Author in text and discourse*/ Y. Nida, O. Taber. – Manchester, 1969. – 390 p.
309. Nida E. A. *Language structure and translation* / Eugene A. Nida. – Stanford Univ. Press, 1975. – 283 p.
310. Nida E. A. *Toward a science of translating with Special Reference to Principles and Procedures Involved in Bible Translating* / Eugene A. Nida. – Leiden : E. J. Brill, 1964. – 331 p.
311. Nida E. A. *Principles of translation as exemplified by Bible translating* // *On Translation*. – N.Y. – Oxf., 1966. – P. 11–31.

312. Nida E. A. *The theory and practice of translation* / E. A. Nida, C. R. Taber. – Leiden, 1969. – 220 p.
313. Otero C. P. (ed.) *Noam Chomsky: Critical Assessments* / C. P. Otero – London ; New York, 1994. – Vol. 4 : *From Artificial Intelligence to Theology : Chomsky's Impact on Contemporary Thought*. – 224 p.
314. Osborn M. *Archetypal Metaphor in Rhetoric: The Light-Dark Family* / Michael Osborn // *Quarterly Journal of Speech*. – 1967. – Vol. 53. – P. 115–126.
315. Pardo M. L. *Linguistic persuasion as an essential political factor in current democracies: critical analysis of the globalization discourse in Argentina at the turn of the end of the century* / M. L. Pardo // *Discourse and Society*. – London : Sage Publications, 2001. – Vol. 12 (1). – P. 91–118.
316. *Parliamentary questions: Factsheet P1 procedure series* [Electronic resource]. – London : House of Commons Information Office, 2007. – Mode of access : <http://www.parliament.uk/factsheet> (date of access: 07.12.2008).
317. Patterson H. L. *A fundamental approach to nonverbal exchange* // *Fundamentals of nonverbal behaviour* / H. L. Patterson – N.Y. : Plenum, 1991. – 176 p.
318. *Politeness in Language: studies in its history, theory and practice* / [ed. by R. J. Watts, S. Ide, K. Ehlich]. – Berlin ; N.Y. : Mouton de Gruyter, 1992. – 381 p.
319. Reiß K. *Möglichkeiten und Grenzen der Übersetzungskritik* / Katharina Reiß. – München : Hueberg, 1971. – 124 s.
320. Rose M. B. *Translation and Literary Criticism: Translation as Analysis* / M. B. Rose – Manchester, 1997. – 231 p.
321. Rutland P. *Britain* / P. Rutland // *Comparative Politics: Interests, Identities, and Institutions in a Changing Global Order* / ed. by J. Kopstein, M. I. Lichbach. – Cambridge : Cambridge University Press, 2005. – P. 39–94.
322. Savory Th. *The Art of Translation* / Theodore Savory. – London : Cape, 1957. – 159 p.

323. Schaar C. Vertical context systems / C. Schaar // *Style and Text. Studies presented to Nils-Erik Enkvist.* – Sthlm., 1975. – P. 146–153.
324. Schegloff E. A. Whose text? Whose context? / E. A. Schegloff // *Discourse and Society.* – 1997. – Vol. 8 (2). – P. 165–188.
325. Schegloff E. A. Opening up closings / E. A. Schegloff, H. Sacks // *Semiotica.* – 1973. – Vol. 8. – P. 289–327.
326. Schudson M. Lives, Laws and language: Commemorative versus Non-Commemorative Forms of Effective Public Memory / Michael Schudson // *The Communication Review.* – 1997. – № 2 (1). – P. 3–17.
327. Shveitser A. D. Linguistics and Translation (A Changing Relationship) / A. D. Shveitser // *Folia Anglistica: Теория и практика перевода* / ред. О. Александрова, М. Конурбаев. – М. : Макс-Пресс, 2000. – P. 7–21.
328. Smith A. C. The White House Speaks: Presidential Leadership as Persuasion / Craig Allen Smith, Kathy B. Smith. – Westport, CT : Praeger, 1994. – 263 p.
329. Snell-Hornby M. Translation Studies / M. Snell-Hornby. – Amsterdam–Philadelphia, 1988–95. – 238 p.
330. Steiner G. After Babel. Aspects of Language and Translation / G. Steiner. – Oxf. –N.Y., 1998. – 523 p.
331. Steiner T. R. English Translation Theory, 1650–1800 / T. R. Steiner. – Amsterdam-Assen, 1975. – 159 p.
332. Taylor T. J. Analysing Conversation: Rules and Units in the structure of talk / T. J. Taylor – Oxford ; N.Y. etc., 1987. – 361 p.
333. The Nature of Translation: Essays on the Theory and Practice of Literary Translation / ed. by J. S. Holmes. – The Hague-Paris, 1970. – 232 p.
334. Thornborrow J. Power Talk. Language and Interaction in Institutional Discourse / J. Thornborrow – London ; New York: Longman, 2002. – 146 p.

335. Tetlock P. Integrative Complexity and Soviet foreign policy rhetoric: a time-series analysis / P. Tetlock // *Journal of personality and social psychology*. – 1985. – Vol. 49 (6). – P. 156–185.
336. Thibodeau R. Aronson Taking a closer look: Reasserting the role of the self-concept in dissonance theory / R. Thibodeau, E. Aronson // *Personality and social psychology bulletin*. – 1992. – № 18. – P. 591–602.
337. Tsui A. *English conversation* / A. Tsui – Oxford : Oxford Univ. Press, 1995. – 298 p.
338. Van Dijk T. A. *Ideology*. / T. A. van Dijk. – London ; Thousand Oaks ; New Delhi : SAGE Publications, 1998. – 374 p.
339. Van Dijk T. A. *Ideology and discourse* [Электронный ресурс] / T. A. Van Dijk // *A multidisciplinary introduction*, 2001. – Режим доступа до журн. : www.discourses.org/Unpublished/ideo-dis2.htm
340. Van Dijk T. A. *Principles of Critical Discourse Analysis* / T. A. Van Dijk // *The Sociolinguistic Reader: Gender and Discourse* / ed. by J. Cheshire, P. Trudgill. – London ; New York : Arnold, 1998. – P. 367–393.
341. Van Dijk T. A. *Political Discourse and Ideology* [Электронный ресурс] / T. A. Van Dijk // *Paper for Jornadas del Discurso Político*, UPF. – Barcelona : Universitat Pompeu Fabra, Second draft, 2001. – 24 p. – Режим доступа : www.hum.uva.nl/teun
342. Wardhaugh R. *An introduction to sociolinguistics*. / R. Wardhaugh – Oxford: Basil Blackwell, 1986. – 384 p.
343. White J. H. *The Power of words* [Электронный ресурс] / J. H. White – 2000. – Режим доступа : <http://eserver.org/feminism>. – 88 p.
344. Ungerer F. *An introduction to cognitive linguistics* / F. Ungerer, H.-J. Schmidt. – London ; New York : Longman, 1996. – 419 p.
345. Whorf B. L. *Language, thought, and reality* / B. L. Whorf – New York : Wiley, 1956. – 470 p.

346. Widdowson H. G. Directions in the teaching of discourse / H. G. Widdowson // Theoretical linguistic models in applied linguistics. – L., 1973. – P. 65–76.
347. Wierzbicka A. English speech act verbs. A semantic dictionary / A. Wierzbicka – Marrickville : Acad. Press Australia, 1987. – 397 p.
348. Wilensky R. Discourse, probability, and inference / R. Wilensky // Beliefs, reasoning, and decision making. – Hillsdale, NJ : Lawrence Erlbaum, 1994. – P. 363–88.
349. Williams R. “Mass Communication” and “Minority Culture” / R. Williams // Media Studies. A Reader: Second Edition / ed. by P. Marris and S. Thornham. – Edinburgh University Press, 1999. – P. 44–50.
350. Wilss W. Übersetzungswissenschaft: Probleme und Methoden / W. Wilss. – Stuttgart : Klett, 1977. – 361 S
351. Wilson K. L. Social rules for managing attempted interpersonal domination in the workplace: influence of status and gender [Электроний ресурс] / K. L. Wilson. – 22 p. – Режим доступа : <http://communication.wadsworth.com>.
352. Wintermantel M. Dialogue between expert and novice: on differences in knowledge and their reduction / M. Wintermantel // Asymmetries in dialogue / [ed. by I. Markova, K. Foppa]. – Exeter : BPCW Weatons Ltd., 1991. – P. 124–143.
353. Wodak R. Introduction: Some important issues in the research of gender and discourse / R. Wodak // Gender and discourse. – L. : Thousand Oaks ; New Delphi : Sage publications, 1997. – P. 1–20.
354. Wolfson N. Rules of speaking / N. Wolfson // Language and communication / [J. C. Richards and R. W. Schmidt]. – London : Longman, 1983. – P. 61 Wolfson 87.
355. Woodward G. C. Perspectives on American Political Media / G. C. Woodward. – Boston ; London ; Toronto : Allyn and Bacon, 1997. – 255 p.
356. Yule G. Discourse Analysis / G. Yule // The Study of Language.– Cambridge : Cambridge University Press, 2001. – P. 139–150.

357. Zhabotynska S. The Image of Ukraine as a Political Concept / S. Zhabotynska, N. Chaban // *The USSE Messenger*, 2000. – № 1. – P. 110–121.
358. Zuckerman M. Verbal and nonverbal communication of deception / M. Zuckerman, B. M. De Paulo, R. Rosenthal // *Advances in experimental social psychology*. – N.Y. : Academic, 1981. – Vol. 14. – P. 1–17.

СПИСОК ДОВІДКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ

359. Арутюнова Н. Д. Дискурс / Н. Д. Арутюнова // *Языкознание : Большой энциклопедический словарь*. – М. : Большая Российская энциклопедия, 1998. – С. 136–137.
360. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов / О. С. Ахманова. – [3-е изд., стер.]. – М. : КомКнига, 2005. – 576 с.
361. Большой энциклопедический словарь. Языкознание / гл. ред. В. Н. Ярцева. – М. : Большая Российская энциклопедия, 1998. – 685 с.
362. Гридин В. Н. Экспрессивность / В. Н. Гридин // *Лингвистический энциклопедический словарь* / гл. ред. В. Н. Ярцева. – М. : Сов. энциклопедия, 1990. – С. 352.
363. Краткий словарь когнитивных терминов / [Е. С. Кубрякова, В. З. Демьянков, Ю. Г. Панкрац, Л. Г. Лузина ; авт.-сост. Е. С. Кубрякова]. – М. : МГУ, 1996. – 245 с.
364. Лингвистический энциклопедический словарь / ред.-упоряд. В. Н. Ярцева. – М. : Сов. энциклопедия, 1990. – 683 с.
365. Никитина С. Е. Экспериментальный системный толковый словарь стилистических терминов. Принципы составления и избранные словарные статьи / С. Е. Никитина, Н. В. Васильева. – М. : Наука, 1996. – 432 с.
366. Новий тлумачний словник української мови : [у 4-х тт.]. – К. : Аконіт, 1998.

367. Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка : [80 000 слов и выражений] / С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова. – [4-е изд., доп.]. – М. : ООО “ИТИ ТЕХНОЛОГИИ”, 2003. – 944 с.
368. Педагогическое речеведение : [словарь-справочник] / [под ред. Т. А. Ладыженской и А. К. Михальской ; сост. А. А. Князьков]. – [2-е изд., испр. и доп.]. – М. : Флинта, Наука, 1998. – 312 с.
369. Розенталь Д. Э. Справочник по русскому языку : Словарь лингвистических терминов / Д. Э. Розенталь, М. А. Теленкова. – М. : ООО “Издательский дом “Оникс 21 век”: ООО “Издательство “Мир и Образование”, 2003. – 623 с.
370. Скребнев Ю. М. Ирония / Ю. М. Скребнев // Русский язык. Энциклопедия. – М. : Большая российская энциклопедия, 1998. – С. 159.
371. Современное зарубежное литературоведение (Статьи Западной Европы и США). Концепции. Школы. Термины / отв. ред. А. Е. Махов. // Энциклопедический справочник. – М. : Интрада, 1996. – 320 с.
372. Современный словарь иностранных слов : [ок.20 000 сл]. – [2.изд.,стер.]. – М. : Рус. яз., 1999. – 740 с.
373. Стилистический энциклопедический словарь русского языка / под ред. М. Н. Кожинной. – М. : БСЭ, 2003. – 876 с.
374. Хазагеров Г. Г. Риторический словарь/ Г. Г. Хазагеров. – М. : Флинта, 2009. – 432 с.
375. Штерн І. Б. Вибрані топіки та лексикон сучасної лінгвістики. Енциклопедичний словник / І. Б. Штерн. – К. : АртЕк, 1998. – 335 с.
376. Энциклопедический словарь-справочник. Выразительные средства русского языка и речевые ошибки и недочеты / [уклад. А. П. Сковородников та ін.]. – М. : Флинта ; Наука, 2005. – 480 с.
377. A Dictionary of Modern English Usage / ed. by H. W. Fowler. – [2-nd ed.]. – Oxford : At the Clarendon Press, 1980. – 725 p.

378. Brewer's Dictionary of 20th Century Phrase and Fable. – [new ed.]. – L. : Market House Books Limited, 1993. – 662 p.
379. Cambridge International Dictionary of English. – Cambridge University Press, 1995. – 1773 p.
380. Cambridge International Dictionary of Idioms. – Cambridge : Cambridge University Press, 1999. – 587 p.
381. Longman Dictionary of Contemporary English / [ed. C. Fox, E. Manning, M. Nurphy and other]. – 1950 p. (LDCE)
382. Longman Dictionary of Language and Culture. – © Longman Group, UK, 1992. – 1528 p.
383. Merriam Webster's Collegiate Dictionary. – Springfield, Mass. : Merriam-Webster, 1994. – 1557 p.
384. Hornby A. S. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English. / A. S. Hornby – M. : Russian Language Publishers, Oxford University Press, 1982. – Vol. II. – 528 p.
385. Popovic A. A Dictionary for the Analysis of Literary Translation. – Edmonton, Alberta, 1976. – 37 p.
386. The New Shorter Oxford English Dictionary on Historical Principles. – N.Y. : Oxford Univ. Press, 1993. – Vol. I : A–M. – 1876 p. – Vol. II : N–Z. – 3801 p.
387. The Encyclopedia of Language and Linguistics / ed. In Chief R. E. Asher : V. 1–9. – Oxford ; New York : Pergamon Press, 1994.
388. Webster's new universal unabridged dictionary. – New York : Barnes & Noble books, 1992. – 1854 p.
389. Webster's Ninth Collegiate Dictionary. – Springfield ; Massachusetts ; U.S.A. : Merriam-Webster INC., Publishers, 1991. – 1563 p.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

390. Виступ Віце-президента Байдена стосовно Америки, Центральної Європи і партнерства у 21-му сторіччі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/other/other/Biden-As-Delivered-Ukrainian-Final.pdf>
391. Гуцал А. Україна перед вибором нової зовнішньополітичної парадигми [Електронний ресурс]/ Анатолій Гуцал // День. – 18 грудня 2003. – № 230. – Режим доступу : www.day.kiev.ua/41328/
392. Державна промова Біла Клінтона 19 січня 1999 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : xyz.org.ua/discussion/clinton.html
393. Інавгураційна промова 44-го Президента США Барака Обами [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://grom-bezpeka.org.ua/node/68>
394. Обама додатково відправляє до Афганістану 30 тисяч солдатів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://gazeta.ua/index.php?id=318073>
395. Промова Барака Обами перед слухачами Військової академії у Вест-Пойнті 2 грудня 2009 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zaxid.net/newsua/2009/12/2/140034/>
396. Речь нового избранного президента Соединенных Штатов Америки Барака Обамы [Полный текст] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economica.com.ua/top/article/117021.html>
397. Чоссудовски М. Кто стоит за экономическим крахом? [Електронний ресурс] / М. Чоссудовски; режим доступу : <http://www.imperiya.by/economics2-3906.html>
398. Applebaum A. The New Fellow Travelers [Електронний ресурс] / Anne Applebaum. – 6 November, 2007. – Режим доступу : <http://www.washingtonpost.com/wpdyn/content/article/2007/11/05/AR2007110501592.html>

399. Bahrapour T. While Georgia Moves to End Emergency, Visiting Envoy Presses U.S. Agenda [Электронный ресурс] / Tara Bahrapour // Washington Post. – 16 November 2007. – Режим доступа : http://www.washingtonpost.com/wpdyn/content/article/2007/11/15/AR2007111502308_pf.html
400. Biden J. Remarks by Vice president Biden on America, Central Europe, and a partnership for the 21st century [Электронный ресурс] / Joe Biden. – Режим доступа : <http://www.america.gov/st/texttrans-english/2009/October/20091022122715eaifas0.8950617.html>
401. Biden J. The America George Bush Has Left Us : [text of speech] [Электронный ресурс] / Joe Biden. – Режим доступа : <http://www.nathanielturner.com/america-george-bush-has-left-us.htm>
402. Blair T. Resignation speech [Электронный ресурс] / Tony Blair. – 10 May 2007. – Режим доступа : http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/politics/6642857.stm
403. Blair T. Speech to European Parliament on 23 June 2005 [Электронный ресурс] / Tony Blair. – Режим доступа : news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/politics/4122288.stm
404. Blair T. Speech to the Labour Party Conference on 26 September 2006 [Электронный ресурс] / Tony Blair. – Режим доступа : http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/politics/5382590.stm
405. Blair T. Speech to Parliament on the Eve of War, 19 March 2003 [Электронный ресурс] / Tony Blair. – Режим доступа : <http://www.mideastweb.org/log/archives/00000042.htm>
406. Boot M. It is in Warsaw's interest to be an ally of America [Электронный ресурс] / Max Boot. – 7 December 2007. – Режим доступа : <http://www.americanrhetoric.com/speeches/.htm>

407. Bush G. W. Address Before UN Joint Session March, 2002 [Электронный ресурс] / George W. Bush. – Режим доступа : <http://www.americanrhetoric.com/speeches/.htm>
408. Bush G. W. Announces End of Major Combat Operations in Iraq delivered on 1 May 2003 [Электронный ресурс] / George W. Bush. – Режим доступа : <http://www.americanrhetoric.com/speeches/wariniraq/gwbushiraq5103.htm>
409. Bush G. W. Inaugural address (second term in office) [Электронный ресурс] / George W. Bush. – Режим доступа : <http://www.americanrhetoric.com/speeches>
410. Bush lunch chat is caught on tape [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://news.bbc.co.uk/2/hi/business/5187276.stm>
411. Bush G. W. Speech at the National Endowment for Democracy in Washington [Электронный ресурс] / George W. Bush. – 6 October 2005. – Режим доступа : <http://www.foxnews.com/story/0,2933,171456,00.html>
412. Bushisms [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://politicalhumor.about.com/library/blbushisms.htm>
413. Bush: “They have no disregard for human life” [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.democraticunderground.com/>
414. Clinton's State of The Union speech [Электронный ресурс]. – Режим доступа : 19 January 1999. – Режим доступа : <http://www.cnn.com/ALLPOLITICS/stories/1999/01/19/sotu.transcript>
415. Clinton H. Concession speech [Электронный ресурс] / Hillary Clinton. – Режим доступа : http://www.swamppolitics.com/news/politics/blog/2008/06/hillary_clintons_concession_sp.html
416. Clinton H. Democratic National Convention Keynote Address delivered 26 August 2008 [Электронный ресурс] / Hillary Clinton. – Режим доступа : <http://www.americanrhetoric.com/speeches/convention2008/hillaryclinton2008dnc.htm>

417. Clinton H. Speech on the Human rights agenda for the 21st century delivered 14 December 2009, Georgetown University [Электронный ресурс] / Hillary Clinton. – Режим доступа :

<http://www.americanrhetoric.com/speeches/hillaryclintonhumanrightsagenda.htm>

418. Clinton H. Women's rights are Human rights famous Beijing, China [Электронный ресурс] / Hillary Clinton. – 5 September 1995. – Режим доступа :

www.4uth.gov.ua/usa/english/facts/speeches/hrc.htm

419. Fisher A.-M. Call for tolerance for HIV-positive people: 1992 Republican National Convention Address [Электронный ресурс] / Ann-Mary Fisher. – Режим доступа : http://www.americanrhetoric.com/speeches/.htm_speech_1844508.ece

420. Govener G. Bush Delivers Remarks Dec.13, 2000 [Электронный ресурс] / G. Govener. – Режим доступа : http://www.americanrhetoric.com/speeches/.htm_speech_1844508.ece

421. Halloran L. “Values Voters”. Splinter on Evaluations [Электронный ресурс] / Liz Halloran. – 22 October 2007. – Режим доступа : <http://www.usnews.com/articles/news/politics/2007/10/22/values-voters-splinter-on-evaluations.html>

422. He Who Lives by the Sword ... The Wall Street Journal Europe March 12, 2008 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://online.wsj.com/article/SB120527274053028369.html?mod=djm_HAWSJSB

423. Hitchens P. The Nashis – intimidating and harassing [Электронный ресурс] / Peter Hitchens. – 3 February 2007. – Режим доступа : http://www.dailymail.co.uk/pages/live/articles/news/news.html?in_article_id=433567&in_page_id=1770

424. Joseph R. Moscow's Mainstream Democracy / Robert Joseph. – 1 March 2008 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.washingtonpost.com/wpyn/content/article/2008/03/01/MR2008031203345.html>

425. Joseph R. Moscow's Missile Gambit [Электронный ресурс] / Robert Joseph, J. D. Crouch. – 13 March 2008. – Режим доступа : <http://www.washingtonpost.com/wpyn/content/article/2008/03/12/AR2008031203394.html>
426. Kennedy J. F. Inaugural Address [Электронный ресурс] / John F. Kennedy. – Режим доступа : www.bartleby.com/124/pres56.html
<http://www.ibiblio.org/pub/archives/whitehouse-papers/1962/Jan/1962-01-president-inaugural-address-as-prepared.html>
427. King M. L. “I Have a Dream” [Электронный ресурс] / Martin Luther King. – Режим доступа : <http://www.americanrhetoric.com/speeches/mlkihaveadream.htm>
428. Leading to Iraq: High crimes and misdemeanors. Fourth week of February, 2003 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.margieburns.com/blog/_archives/2008/1/23/3481455.html
429. Malcolm X. “The Ballot or the Bullet” delivered 3 April, 1964 in Cleveland, OH [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.americanrhetoric.com/speeches>
430. McKinney C. Acceptance Remarks Green Party Convention Chicago, Illinois. [Электронный ресурс] / Cynthia McKinney. – 12 July 2008. – Режим доступа : <http://911blogger.com/node/16634>
431. Obama B. Acceptance Speech in full / A speech by the new president-elect of the United States of America, Barack Obama [Электронный ресурс] / Barack Obama. – Режим доступа : http://www.guardian.co.uk/commentisfree/2008/nov/05/uselections2008-barackobama#hi_guardian.co.uk
432. Obama B. “A More Perfect Union”. Full transcript Of Obama's speech on race as prepared for delivery [Электронный ресурс] / B. Obama. – Режим доступа : www.msnbc.msn.com/.../23690567/

433. Obama B. Election Night Victory Speech 4 November 2008 [Электронный ресурс] / В. Обама. – Режим доступа : <http://www.obamaspeeches.com/>
434. Obama B. Inaugural address [Электронный ресурс] / В. Обама. – Режим доступа : www.obamaspeeches.com
435. Obama B. Remarks by the President at the New Economic school graduation [Электронный ресурс] / В. Обама. – Режим доступа : http://kiev.usembassy.gov/files/090707_obama_moscow_ukr.html
436. Obama B. Speech At West Point On Afghanistan [Электронный ресурс] / В. Обама. – Режим доступа : news.bbc.co.uk/2/hi/americas/8389849.stm
437. Obama B. “World that stans as One”. Barack Obama Speech in Berlin [Электронный ресурс] / В. Обама. – 24 July 2008. – Режим доступа : http://www.barackobama.com/2008/07/24/remarks_of_senator_barack_obam_97.p hp
438. Obama M. A challenge to overcome [Электронный ресурс] / Michelle Obama. – 25 November 2007. – Режим доступа : <http://blackwomenforobama.wordpress.com/2007/11/25/michelle-obama-a-challenge-to-overcome/>
439. Obama M. Address at the Democratic National Convention on August 25, 2008, Denver [Электронный ресурс]. / Michelle Obama. – Режим доступа : <http://www.americanrhetoric.com/speeches/convention2008/hillaryclinton2008dnc.htm>
440. Obama M. Speech Honoring Women In The Military delivered 18 November 2009 [Электронный ресурс] / Michelle Obama. – Режим доступа : <http://www.americanrhetoric.com/speeches/michelleobamacelebratingmilitarywomen.htm>
441. Palin S. Acceptance Speech [Электронный ресурс] / Sarah Palin. – 3 September 2008. – Режим доступа : http://uspolitics.about.com/od/campaign2004/a/quatable_dnc.htm

442. Palin S. Full text of speech addressed the Republican National Convention in St Paul, Minnesota [Электронный ресурс] / Sarah Palin. – Режим доступа : <http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/7597238.stm>
443. President Bush wanted to avoid a depression greater than the Great Depression [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://curiouscapitalist.blogs.time.com/2008/12/18/>
444. Putin the Terrible, we love you [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.timesonline.co.uk/tol/news/world/europe/article1844508.ece>
445. Putinocracy [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.timesonline.co.uk/tol/comment/leading_article/article3463203.ece
446. Reagan R. Impire of Evil [Электронный ресурс] / Ronald Reagan. – Режим доступа : http://reagan2020.us/speeches/evil_impire.asp
447. Spiro T. A. Television News Coverage [Электронный ресурс] / Theodore Agnew Spiro. – Режим доступа : <http://www.americanrhetoric.com/speeches>
448. Thatcher M. Britain awake [Электронный ресурс] / Margaret Thatcher. – Режим доступа : www.margaretthatcher.org/document/102939
449. Thatcher M. Full text of Margaret Thatcher's speech to the College of Europe: “The Bruges Speech” [Электронный ресурс] / Margaret Thatcher. – Режим доступа : www.telegraph.co.uk/
450. Thatcher M. HCS : [Debate on the Address] [Электронный ресурс] / Margaret Thatcher. – 7 Nov. 1990. – Режим доступа : <http://www.margaretthatcher.org/document/108238>
451. Thatcher M. House of Commons PQs [Электронный ресурс] / Margaret Thatcher. – 11 May 1982. – Режим доступа : <http://www.margaretthatcher.org/document/104934>
452. Thatcher M. Radio Interview for IRN (Falklands) [Электронный ресурс] / Margaret Thatcher. – 17 May 1982. – Режим доступа : <http://www.margaretthatcher.org/document/104938>

453. Thatcher M. Remarks departing Downing Street [Электронный ресурс] / Margaret Thatcher. – 28 Nov. 1990. – Режим доступа : <http://www.margaretthatcher.org/document/108258>
454. Thatcher M. Speech to the Conservative Party, Conference 10 October 1980 [Электронный ресурс] / Margaret Thatcher. – Режим доступа : <http://www.margaretthatcher.org/document/104431>
455. Thatcher M. Speech to Conservative Women's Conference [Электронный ресурс] / Margaret Thatcher. – 26 May 1982. – Режим доступа : <http://www.margaretthatcher.org/document/104948>
456. Thatcher M. HCS : [US bombing of Libya] [Электронный ресурс] / Margaret Thatcher. – 16 April 1986. – Режим доступа : www.telegraph.co.uk/
457. The name's Dmitry Feb 28th 2008 From The Economist print edition [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.economist.com/world/europe/displaystory.cfm?story_id=10766226
458. Walsh K. T. Can Washington Be Fixed? / T. Kenneth. – 19 October 2007. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.usnews.com/articles/news/politics/2007/10/19/can-washington-be-fixed.html>
459. Why kowtow to brutal, cynical Russia? "The Times" [Электронный ресурс]. – 05.02.2008. – Режим доступа : <http://www.timesonline.co.uk/tol/comment/columnists/guest>
460. Zuckerman M. Has Russia Left the West? By Mortimer Zuckerman [Электронный ресурс]. – 6 December 2007. – Режим доступа : <http://www.usnews.com/articles/opinion/mzuckerman/2007/12/06/has-russia-left-the-west.html>
461. Blair T. UK Politics Speech to the Labour Party conference September 28, 1999 [Электронный ресурс] / T. Blair. – Режим доступа : http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/politics/460009.stm

462. Bush G. W. Iraq Statements by US President / George W. Bush [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://news.bbc.co.uk/2/hi/business/5187276.stm>
463. ИноСми. RU [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.inosmi.ru//europe/20110418/168544621.html>
464. The world of aphorisms [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.aphorism.org.ua
465. <http://www.svoboda.com.ua/index.phpLev=archive&Id=4214> [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.svoboda.com.ua
466. www.margaretthatcher.org/documents102939 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.margaretthatcher.org>